ปัจจัยความพร้อมในการพัฒนาพื้นที่บริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชลเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

สารนิพนธ์

ของ

ทิพสุคนธ์ สะอ้าง

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

พฤษภาคม 2551

ปัจจัยความพร้อมในการพัฒนาพื้นที่บริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชล เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

สารนิพนธ์

ของ

ทิพสุคนธ์ สะอ้าง

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
พฤษภาคม 2551

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ปัจจัยความพร้อมในการพัฒนาพื้นที่บริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชลเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

บทคัดย่อ

ของ

ทิพสุคนธ์ สะอ้าง

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

พฤษภาคม 2551

ทิพสุคนธ์ สะอ้าง. (2551). *ปัจจัยความพร้อมในการพัฒนาพื้นที่บริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชลเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.* สารนิพนธ์ วท.ม. (การวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ : ว่าที่ร้อยตรี ดร.มนัส บุญประกอบ.

การศึกษาวิจัยนี้ มีจุดมุ่งหมายการวิจัยเพื่อ ศึกษาเชิงวิเคราะห์องค์ประกอบทางการท่องเที่ยวในพื้นที่บริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชล ข้อมูลพื้นฐานทางการท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมด้านการท่องเที่ยวของประชาชน โดยศึกษาความคิดเห็นและข้อเสนอแนะด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชล เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล คือ แบบตรวจสอบทรัพยากรทางการท่องเที่ยว แบบสอบถามความคิดเห็นด้านการท่องเที่ยว และแบบสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย มี 3 กลุ่ม ได้แก่ ประชาชนท้องถิ่น 137 คน นักท่องเที่ยว 150 คน และเจ้าหน้าที่ภาครัฐ 6 คน วิธีการวิเคราะห์ และสถิติที่ใช้ คือ การวิเคราะห์เนื้อหา ค่าร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าเฉลี่ย

ผลการศึกษา พบว่าปัจจัยความพร้อมของพื้นที่บริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชลมีความโดดเด่นด้านแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติมากที่สุด การเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวทำได้ง่าย มีการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดี มีจำนวนโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว แต่มีบุคลากรไม่พอเพียงในการให้บริการด้านการท่องเที่ยว ในแหล่งท่องเที่ยวมีป้ายสื่อความหมายชัดเจน มีกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวเกิดการเรียนรู้ มีการให้ความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการอนุรักษ์แก่นักท่องเที่ยวและประชาชนท้องถิ่น ประชาชนท้องถิ่นมีโอกาสในการประกอบอาชีพต่างๆ ด้านการท่องเที่ยว มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ สืบสานวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น รวมถึงมีการจัดตั้งสมาคมหรือชมรมการท่องเที่ยว แต่ไม่ค่อยมีโอกาสแสดงความคิดเห็นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ประชาชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยว และเจ้าหน้าที่ภาครัฐมีความคิดเห็นว่า การท่องเที่ยวมีส่วนช่วยกระตุ้นให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมมากขึ้นในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และกระตุ้นให้เกิดการสร้างรายได้ และการสร้างงาน และมีข้อเสนอแนะให้มีการอบรมความรู้ ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการอนุรักษ์ ปรับปรุงภูมิทัศน์ของแหล่งท่องเที่ยว และเพิ่มการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว

READINESS FACTORS FOR AREA DEVELOPMENT OF KHUNDAN PRAKARNCHON DAM AS AN ECOTOURISM PLACE

AN ABSTRACT

BY

TIPSUKON SA-ANG

Present in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Master of Science in Ecotourism Planning and Management
at Srinakharinwirot University
May 2008

Tipsukon Sa-ang. (2551). *Readiness Factors for Area Development of Khundan Prakarnchon Dam as an Ecotourism Place*. Master's project, M.Sc. (Ecotourism Planning and Management). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University.
Project Advisor : Acting Sub Lt. Dr. Manat Boonprakob.

This research aimed to study Ecotourism Components for area of Khundan Prakarnchon Dam, the tourism information and the local people participation in tourism by studying the opinions and suggestions in tourism for area of Khundan Prakarnchon Dam. Questionnaire was conducted to obtained data from 3 samples of 137 local people, 150 tourists and 6 government officers. Analysis method and statistics were content analysis, percentage, standard deviation and mean.

The results revealed that the area of Khundan Prakranchol Dam was easy to access with good environmental management. All of them had the varieties of tourism attractions; the obvious identity was natural attractions. There were sufficient infrastructures, facilities, service persons, interpretation/educational signs and activities for tourists. Ecotourism and conservation education simultaneously were contributed to tourist and local people. The most of local people participation was cultural conservation. They had job opportunities in tourism areas. However they had less chance to organize and make decision about ecotourism.

In the opinion of local people, visitors and government officers opinions were that the ecotourism had encouraged local people to have more participation in natural conservation, and create jobs and incomes. They suggested that local people should be more ecotourism and conservation educated by training. Finally, tourism attractions, landscape improvement and more campaigns should seriously operate the public relations for tourism.

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร และคณะกรรมการสอบ ได้พิจารณาสารนิพนธ์เรื่อง ปัจจัยความพร้อมในการพัฒนาพื้นที่บริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชลเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของ ทิพสุคนธ์ สะอ้าง ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ของมหาวิทยาลัยศรีนครินวิโรฒได้

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

.....

(ว่าที่ร้อยตรี ดร. มนัส บุญประกอบ)

ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร

.....

(รองศาสตราจารย์สุภาพร สุกสีเหลือง)

คณะกรรมการสอบ

..... ประธาน

(ว่าที่ร้อยตรี ดร.มนัส บุญประกอบ)

..... กรรมการสอบสารนิพนธ์

(รองศาสตราจารย์สุภาพร สุกสีเหลือง)

..... กรรมการสอบสารนิพนธ์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์กรองแก้ว พู่พิทยาสถาพร)

อนุมัติให้รับสารนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร. สมชาย สันติวัฒนกุล)

วันที่ 23 เดือนพฤษภาคม พ.ศ.2551

ประกาศคุณูปการ

สารนิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้ด้วยความกรุณาและความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจาก ว่าที่ร้อยตรี ดร.มนัส บุญประกอบ ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ และรองศาสตราจารย์สุภาพร สุกสีเหลือง ที่ได้ให้คำแนะนำ รวมทั้งให้แนวคิดและชี้แนวทาง ในการศึกษาค้นคว้าตลอดเวลาที่ทำการวิจัย ตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ด้วยความเอาใจใส่อย่างดียิ่งตลอดมา ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์สาวิตรี พิสณุพงศ์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ กรองแก้ว พู่พิทยาสถาพร ที่กรุณาเป็นคณะกรรมการการพิจารณาโครงการสารนิพนธ์ และเป็นกรรมการสอบสารนิพนธ์ตลอดจนให้คำแนะนำ ในการปรับปรุงแก้ไขอันเป็นประโยชน์ ทำให้สารนิพนธ์เล่มนี้มีความสมบูรณ์ และมีคุณค่ามากยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์พยอม ธรรมบุตร ที่ได้อบรมสั่งสอนให้ความรู้ คำแนะนำด้วยดีตลอดระยะเวลาที่ศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยแห่งนี้ ทำให้ผู้วิจัยรู้สึกรักทรัพยากรการท่องเที่ยวมากขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณ คุณประทีป วงศ์เชิดขวัญ หัวหน้าฝ่ายประชาสัมพันธ์เขื่อนขุนด่านปราการชล คุณกฤษ ไพรวงศ์ ผู้ใหญ่บ้านสีสุก คุณประทวน สอนวงศ์ ผู้ใหญ่บ้านท่าด่าน และกำนันสุนทร การิ กำนันบ้านนางรอง ที่กรุณาให้ข้อมูลและอำนวยความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ขอขอบคุณเพื่อนๆ นิสิตปริญญาโท สาขาการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ตลอดจนพี่ๆ ที่มีส่วนร่วมทุกท่านที่ได้ให้คำแนะนำและช่วยเหลือในการทำสารนิพนธ์เล่มนี้เป็นอย่างดี

คุณค่าและประโยชน์อันพึงมีจากสารนิพนธ์เล่มนี้ ขอมอบเป็นเครื่องบูชา พระคุณบิดามารดา และบูรพาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทความรู้แก่ผู้จิจัย ทำให้ผู้วิจัยมีความรู้ ความคิด ความมานะพยายาม และเป็นกำลังใจในการทำสารนิพนธ์จนประสพความสำเร็จ

ทิพสุคนธ์ สะอ้าง

สารบัญ

บทที่ **หน้า**

1 บทนำ..... 1
ภูมิหลัง..... 1
ความมุ่งหมายของการวิจัย..... 2
ความสำคัญของการวิจัย..... 2
ขอบเขตของการวิจัย..... 3
ประชากรที่ใช้ในการวิจัย..... 3
นิยามศัพท์เฉพาะ..... 4
สรุปแนวคิดในการวิจัย..... 5

2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง..... 6
การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ..... 6
การมีส่วนร่วมของชุมชน..... 20
แนวคิดเกี่ยวกับการนันทนาการ..... 28
การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทอ่างเก็บน้ำ..... 33
สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา..... 37
ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง..... 42

3 วิธีดำเนินการวิจัย..... 45
การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง..... 45
การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย..... 47
การเก็บรวบรวมข้อมูล..... 48
การจัดกระทำและวิเคราะห์ข้อมูล..... 49

4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล..... 51
ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบตรวจสอบทรัพยากรทางการท่องเที่ยว..... 51
ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์..... 58
ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว..... 61
ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยว..... 64
ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านกิจกรรมและกระบวนการในการให้การศึกษา..... 69

สารบัญ (ต่อ)

บทที่ **หน้า**

4(ต่อ) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน..... 73
ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากความคิดเห็นและข้อเสนอแนะด้านการท่องเที่ยว..... 76
ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยความพร้อมในการพัฒนาพื้นที่บริเวณเชื่อนขุนด่านปราการชล..... 77

5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ
ความมุ่งหมายของการวิจัย..... 81
กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย..... 81
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย..... 81
การวิเคราะห์ข้อมูล..... 81
สรุปผลการวิจัย..... 82
อภิปรายผล..... 84
ข้อเสนอแนะ..... 85

บรรณานุกรม..... 87

ภาคผนวก..... 92
ภาคผนวก ก การบัญญัติศัพท์ Ecotourism เป็นภาษาไทย..... 92
ภาคผนวก ข ภาพสถานที่ท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวกของแหล่งท่องเที่ยว. 93
ภาคผนวก ข แบบตรวจสอบทรัพยากรทางการท่องเที่ยว..... 112
ภาคผนวก ค แบบสอบถามประชาชนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวชาวไทย..... 116
ภาคผนวก ง แบบสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ภาครัฐ..... 120

ประวัติย่อผู้วิจัย..... 121

บัญชีตาราง

ตาราง **หน้า**

1 เขตการปกครองจำนวนประชาชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชล..... 38
2 ข้อมูลเขื่อนและอ่างเก็บน้ำ..... 40
3 จำนวนประชาชนในพื้นที่ศึกษา..... 45
4 จำนวนกลุ่มตัวอย่างประชาชนท้องถิ่น..... 46
5 จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามเพศ..... 59
6 จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามอายุ..... 59
7 จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามระดับการศึกษา..... 60
8 จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามอาชีพ..... 60
9 จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามรายได้..... 61
10 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และผลการประเมินความคิดเห็น
ของประชาชนท้องถิ่นที่มีต่อลักษณะของแหล่งท่องเที่ยว..... 62
11 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และผลการประเมินความคิดเห็น
ของนักท่องเที่ยวที่มีต่อลักษณะของแหล่งท่องเที่ยว..... 62
12 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และผลการประเมินความคิดเห็น
ของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่มที่มีต่อลักษณะของแหล่งท่องเที่ยว..... 63
13 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และผลการประเมินความคิดเห็น
ของประชาชนท้องถิ่นที่มีต่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ..... 64
14 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และผลการประเมินความคิดเห็น
ของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ..... 66
15 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และผลการประเมินความคิดเห็น
ของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่มที่มีต่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ..... 67
16 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และผลการประเมินความคิดเห็น
ของประชาชนท้องถิ่นที่มีต่อกิจกรรมและกระบวนการในการให้การศึกษา..... 70
17 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และผลการประเมินความคิดเห็น
ของนักท่องเที่ยวที่มีต่อกิจกรรมและกระบวนการในการให้การศึกษา..... 71
18 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และผลการประเมินความคิดเห็น
ของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่มที่มีต่อกระบวนการมนการให้การศึกษา..... 72
19 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และผลการประเมินความคิดเห็น
ของประชาชนท้องถิ่นที่มีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน..... 74

บัญชีตาราง (ต่อ)

ตาราง **หน้า**

20 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และผลการประเมินความคิดเห็น
ของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน..... 74
21 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และผลการประเมินความคิดเห็น
ของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่มที่มีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน..... 85

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ **หน้า**

1 ที่ตั้งของเขื่อนขุนด่านปราการชล..... 3
2 สรุปแนวคิดในการวิจัย..... 5
3 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ..... 9
4 เส้นทางคมนาคมในจังหวัดนครนายก..... 39
5 เขื่อนขุนด่านปราการชล..... 51
6 ศูนย์ภูมิรักษ์ธรรมชาติ..... 53
7 น้ำตกนางรอง..... 54
8 น้ำตกวังตะไคร้..... 56
9 น้ำตกสาริกา..... 57

บทที่ 1
บทนำ

ภูมิหลัง

การท่องเที่ยวนับเป็นอุตสาหกรรมบริการอย่างหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประเทศเป็นอย่างมากและเป็นอุตสาหกรรมที่มีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ที่ทำรายได้เข้าสู่ประเทศเป็นจำนวนสูงสุด โดยเฉพาะประเทศไทย อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวนับเป็นปัจจัยที่สำคัญในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเป็นอย่างยิ่ง เพราะการท่องเที่ยวเป็นจักรกลที่สำคัญในการสร้างงาน สร้างอาชีพ เพื่อผลิตสินค้าและบริการแก่นักท่องเที่ยว ส่งผลให้เกิดรายได้หมุนเวียนเป็นมูลค่านับแสนล้านบาท นับเป็นผลดีต่อเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ

การท่องเที่ยวเป็นธุรกิจที่ต้องมีการลงทุนในเรื่องของการนำทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ มาเป็นสินค้าเพื่อดึงดูดใจนักท่องเที่ยว ซึ่งอาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนความไม่เท่าเทียมกันในการใช้ทรัพยากรและการกระจายรายได้ หากขาดการวางแผนพัฒนาด้านการท่องเที่ยวแล้ว ย่อมนำไปสู่ความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว ปัญหามลพิษต่างๆ รวมถึงผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมด้วย ถึงแม้จะเป็นที่ยอมรับกันว่าการท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลดีทางเศรษฐกิจ แต่เมื่อพิจารณาให้ดีแล้ว จะเห็นว่าประเทศกำลังพัฒนาหรือประเทศด้อยพัฒนานั้นได้รับผลตอบแทนเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เมื่อเทียบกับปัญหาทางสังคมและความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมที่ตามมา จึงได้มีการแสวงหาแนวทางการท่องเที่ยวแบบใหม่ที่จะก่อให้เกิดผลกระทบในทางลบแก่แหล่งท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่นให้น้อยที่สุด (วรรณพร วณิชชานุกร. 2540: 10)

ปัจจุบันอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้เล็งเห็นปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรการท่องเที่ยว จึงเริ่มมีการวางแผนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น เพื่อให้เกิดความสมดุลของระบบนิเวศ กระแสการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่แพร่หลาย และเกิดการยอมรับกันไปทั่วโลกทำให้มนุษย์ได้ตระหนักถึงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัด และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กล่าวคือ สนับสนุนค่านิยมที่มีการส่งเสริมให้มีมาตรฐานการบริโภคทรัพยากรอย่างไม่ฟุ่มเฟือย อยู่ในขีดความสามารถของระบบนิเวศที่จะรองรับได้ คำนึงถึงประโยชน์ของประชาชนเป็นหลักหรือมีประชาชนเป็นศูนย์กลาง เป็นการพัฒนาที่มีชุมชนเป็นฐานโดยส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2541: 103)

เขื่อนขุนด่านปราการชล อันเนื่องมาจากแนวพระราชดำริ เดิมมีชื่อว่าเขื่อนคลองท่าด่าน อันเนื่องมาจากโครงการพระราชดำริ ต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานชื่อใหม่เป็นเขื่อนขุนด่านปราการชล เมื่อปี พ.ศ. 2549 จัดเป็นเขื่อนคอนกรีตบดอัดที่ยาวที่สุดในโลก ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 1 ตำบลหินตั้ง อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก มีพื้นที่อ่างเก็บน้ำที่ระดับกักเก็บ 3,087 ไร่ โดยมี

วัตถุประสงค์หลัก คือ เพื่อบรรเทาอุทกภัยในลุ่มน้ำนครนายกที่เกิดเป็นประจำ ช่วยราษฎรให้มีน้ำใช้ในการเกษตร การอุปโภคบริโภค รวมทั้งเพื่อการแก้ไขปัญหาดินเปรี้ยว ทั้งนี้อยู่ในความรับผิดชอบของกรมชลประทาน เขื่อนคลองท่าด่านเป็นเขื่อนในลุ่มแม่น้ำนครนายก ซึ่งมีต้นกำเนิดสายน้ำอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ บริเวณนี้มีลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาและป่าไม้ ก่อให้เกิดสายน้ำตกหลายสายในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียงรวมถึงพื้นที่บริเวณรอบอ่างเก็บน้ำมีการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นที่อยู่อาศัยและพื้นที่เกษตรกรรม เช่น สวนผลไม้ ทุ่งนา เป็นต้น เมื่อการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำแล้วเสร็จจะทำให้มีทัศนียภาพบริเวณอ่างเก็บน้ำที่สวยงามแปลกตา และมีเสน่ห์ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวและยังมีลักษณะทางกายภาพอื่นๆ ที่เอื้ออำนวยในการรองรับการท่องเที่ยว และกิจกรรมนันทนาการต่างๆ ดังนั้น พื้นที่บริเวณเขื่อนและอ่างเก็บน้ำจึงเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพสูงในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ การศึกษาความพร้อมในการพัฒนาพื้นที่เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จะเป็นส่วนหนึ่งในการวางแผนการจัดการเพื่อดำเนินการด้านการท่องเที่ยวบริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชลเมื่อการก่อสร้างแล้วเสร็จ โดยคาดหวังว่าแนวทางที่พบในการวิจัยครั้งนี้ จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พื้นที่อื่นที่มีลักษณะเดียวกันหรือใกล้เคียงกันต่อไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาเชิงวิเคราะห์องค์ประกอบความพร้อมของพื้นที่ บริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชล สำหรับเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
2. เพื่อศึกษาความคิดเห็นจากบุคคลที่เกี่ยวข้องหลายฝ่ายที่มีต่อการพัฒนาพื้นที่บริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชล และโดยรอบสำหรับเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ความสำคัญของการวิจัย

1. เพื่อนำผลในการศึกษาวิจัยด้านความพร้อมของพื้นที่บริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชลไปใช้เป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจในการกำหนดนโยบายการจัดการการท่องเที่ยว
2. เพื่อนำผลในการวิจัยมาเป็นแนวทางในการกำหนดรูปแบบ และการจัดการบริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชลให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

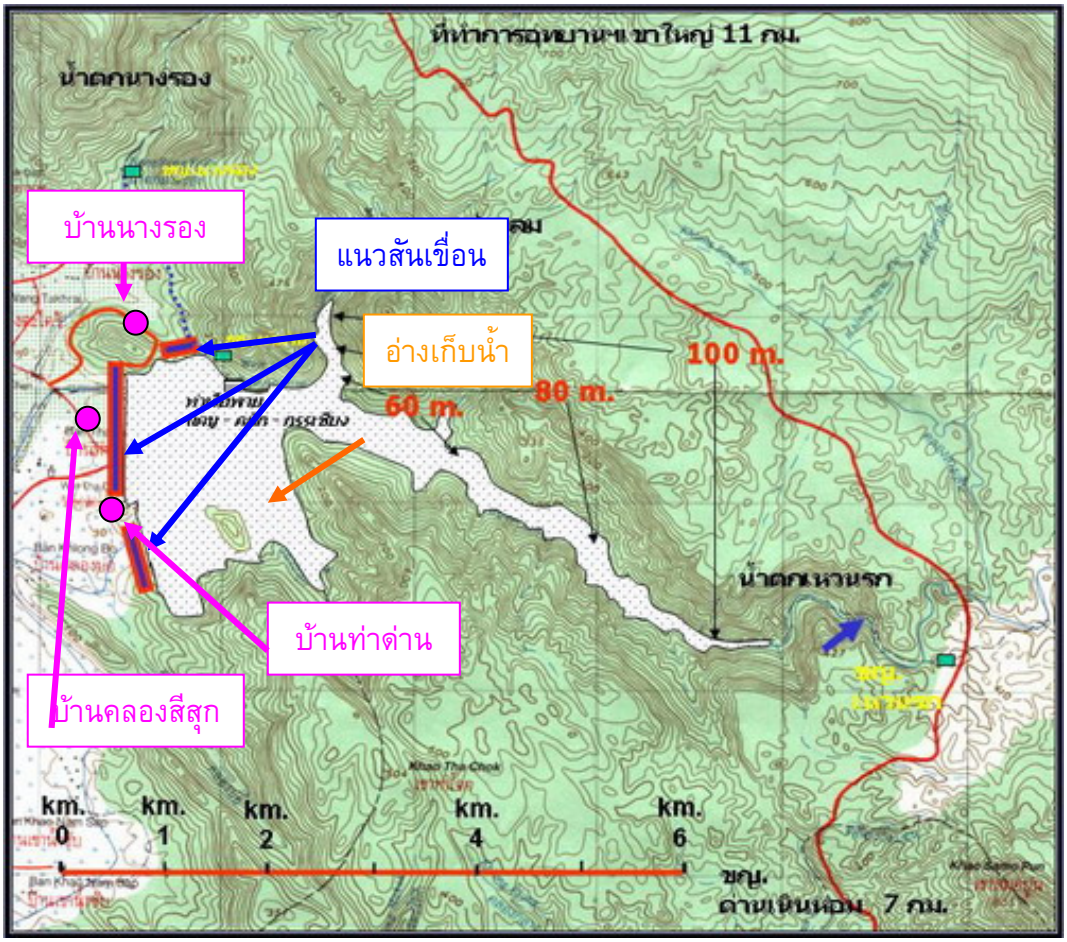
ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ที่ศึกษา

บริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชล เฉพาะชุมชนที่มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่เขื่อนและอ่างเก็บน้ำ จำนวนทั้งหมด 3 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านคลองสีสุก บ้านท่าด่าน และบ้านนางรอง

2. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นประชาชนท้องถิ่นของหมู่บ้านคลองสีสุก บ้านท่าด่าน บ้านนางรอง นักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาท่องเที่ยวในช่วงเดือนเมษายน พ.ศ. 2550 และเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ได้แก่ เจ้าหน้าที่ด้านการพัฒนาการท่องเที่ยว จังหวัดนครนายก สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคกลาง เขต 8 ผู้อำนวยการสำนักงานเขื่อนขุนด่านปราการชล นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินตั้ง ผู้ใหญ่บ้านคลองสีสุก ผู้ใหญ่บ้านท่านด่าน และผู้ใหญ่บ้านนางรอง

ภาพประกอบ 1 ที่ตั้งของเขื่อนขุนด่านปราการชล

ที่มา: ดัดแปลงจาก กรมชลประทาน. (2539). *การศึกษาความเหมาะสม และผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการพัฒนาลุ่มแม่น้ำนครนายกตอนบน จังหวัดนครนายก.* หน้า 291.

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมทั้งแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวเนื่องกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

2. ปัจจัยความพร้อม (Readiness factor) หมายถึง ตัวกำหนดความพร้อมของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ ด้านพื้นที่ (Site) ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community) ด้านการบริหารจัดการ (Management) และด้านการเรียนรู้และกิจกรรม (Education)

3. การพัฒนาการท่องเที่ยว (Tourism development**)** หมายถึง การดำเนินงานทางการท่องเที่ยวให้เป็นไปในทิศทางที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว รักษาทรัพยากรให้คงความโดดเด่น มีคุณค่า และพัฒนาให้เกิดการขยายตัวของอุตสาหกรรมของการท่องเที่ยว

4. แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism area) หมายถึง พื้นที่ที่มีทรัพยากรมีลักษณะเฉพาะ และคงเอกลักษณ์พื้นถิ่น โดยเน้นความความสำคัญของระบบนิเวศ หรือวัฒนธรรมของพื้นที่ และความดึงดูดใจ

5. ชุมชนบริเวณเขื่อน (Community) หมายถึง หมู่บ้านที่มีประชาชนอยู่อาศัยบริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชลและพื้นที่ที่มีอาณาเขตติดต่อกับเขื่อนจำนวน 3 หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านคลองสีสุก หมู่บ้านท่าด่าน และหมู่บ้านนางรอง

6. ประชาชนท้องถิ่น (Local people) หมายถึง ผู้ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านคลองสีสุก หมู่บ้านท่าด่าน และหมู่บ้านนางรอง

7. เจ้าหน้าที่หน่วยงานรัฐ (Government official) หมายถึง ผู้มีส่วนช่วยเหลือและผลักดันในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว ในพื้นที่บริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชล ได้แก่ เจ้าหน้าที่ด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดนครนายก สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคกลาง เขต 8 ผู้อำนวยการสำนักงานเขื่อนขุนด่านปราการชล นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินตั้ง ผู้ใหญ่บ้านคลองสีสุก ผู้ใหญ่บ้านท่าด่าน และผู้ใหญ่บ้านนางรอง เป็นต้น

8. บริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชล (Kundanprakanchon's dam Area) พื้นที่โครงการเขื่อน และชุมชนที่มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่เขื่อน จำนวน 3 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านคลองสีสุก บ้านท่าด่าน และบ้านนางรอง

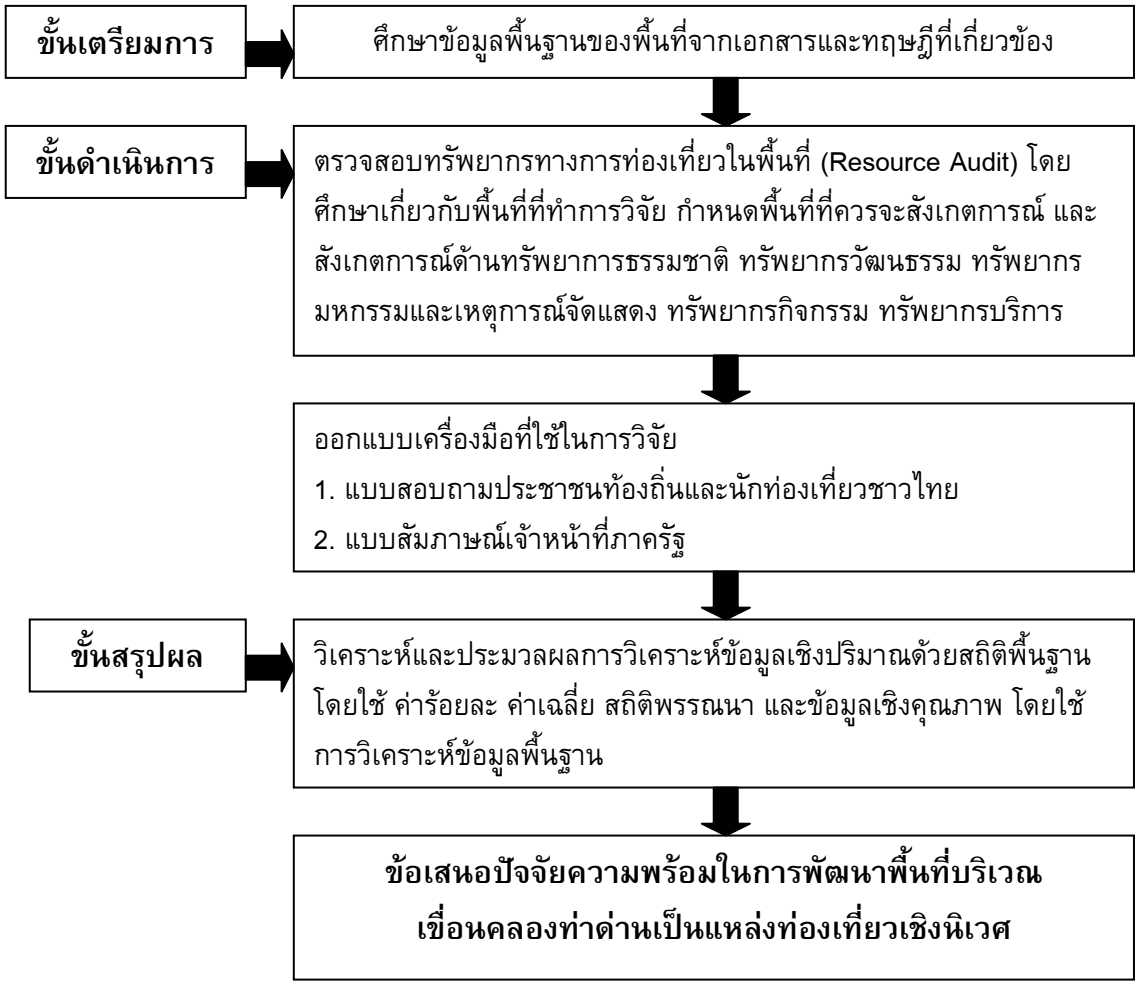
สรุปแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยได้สรุปแนวคิดในการวิจัยไว้ 3 ขั้นตอนคือ

1. ขั้นเตรียมการ ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ เช่น ตำแหน่ง ที่ตั้ง และความเหมาะสมของพื้นที่และโดยรอบ เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และกำหนดพื้นที่ในการวิจัย

2. ขั้นดำเนินงาน การตรวจสอบทรัพยากรทางการท่องเที่ยวด้านต่างๆ คือ ลักษณะทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคม ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และโบราณคดี คุณค่าทางการเรียนรู้และการศึกษา การบริหารและจัดการ นำข้อมูลนั้นมาใช้ในการจัดทำเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม

3. ขั้นสรุปผล นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสอบถามมาวิเคราะห์และประมวลผลโดยใช้สถิติพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และความเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ภาพประกอบ 2 สรุปแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 2
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยต่างๆ เพื่อเป็นฐานความรู้และความคิดในการวิจัย โดยได้นำเสนอเป็นลำดับตามหัวข้อต่อไปนี้

1. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
2. การมีส่วนร่วมของชุมชน
3. แนวคิดเกี่ยวกับการนันทนาการ
4. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทอ่างเก็บน้ำ
5. สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา
6. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) เป็นศัพท์บัญญัติเมื่อปี พ.ศ. 2541 (หนังสือราชบัณฑิตยสถาน. 2541) (ภาคผนวก ก) แนวคิดด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้ศึกษาด้านความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นโยบายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทรัพยากรการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว การพัฒนาการท่องเที่ยว ดังต่อไปนี้

ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)

การท่องเที่ยวได้เปลี่ยนทิศทางไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ในปี ค.ศ.1980 ซึ่งมีการนำเสนอทางเลือกใหม่ของการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นรูปแบบที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และประเทศไทยได้นำแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมาใช้พัฒนาเป็นรูปแบบหลัก และมีการจัดการที่เหมาะสม

การท่องเที่ยวแบบเชิงนิเวศ เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยว ที่มุ่งเน้นให้เกิดการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวและทรัพยากรต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่จะพัฒนาไปสู่ความยั่งยืน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2540: 2-4)

เซบาลลอส-ลาสคูเรน (Ceballos-Lascurain. 1988) แห่งสหภาพสากลว่าด้วยการอนุรักษ์ (International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources: IUCN) ถือเป็นบุคคลแรกที่กำหนดความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ ว่าหมายถึงการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อชื่นชม ศึกษา

เรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณ และสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาติเหล่านั้น

The Ecotourism Society (TES) (1991) ได้กำหนดความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ไว้ว่า คือการเดินทางไปเยือนแหล่งธรรมชาติโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเรียนรู้ถึงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ธรรมชาติด้วยความระมัดระวังไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือทำลายคุณค่าของระบบนิเวศ ในขณะเดียวกันก็ช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเกิดประโยชน์ต่อประชาชนท้องถิ่น

The Australian Department of Tourism (1994: 17) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นหมายถึง การท่องเที่ยวธรรมชาติที่ครอบคลุมถึงสาระด้านการศึกษา การเข้าใจธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและมีการจัดการเพื่อรักษาระบบนิเวศให้ยั่งยืน

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544: 2-51) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติอันมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวเนื่องกับระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวโดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

บู (Boo. 1991) ได้ให้คำนิยามของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ว่าหมายถึงการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่เอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ อันเนื่องมาจากการมีรายได้สำหรับการดูแลพื้นที่ การสร้างงานให้ชุมชนท้องถิ่น และการสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม

คำจำกัดความของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีความหมายที่หลากหลาย และแตกต่างกันออกไป โดยสรุปคำจำกัดความของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การเดินทางท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเรียนรู้ถึงวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ และสามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่นเพื่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะใช้ความหมายตามที่สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540: 2-51) ซึ่งได้ขอให้ราชบัณฑิตยสถานกำหนดความหมายให้ ซึ่งคำจำกัดความของ Ecotourism คือ “การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวเนื่องกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน”

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศครอบคลุมลักษณะพื้นฐานขององค์ประกอบหลัก 4 ด้าน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2540: 2-46) คือ

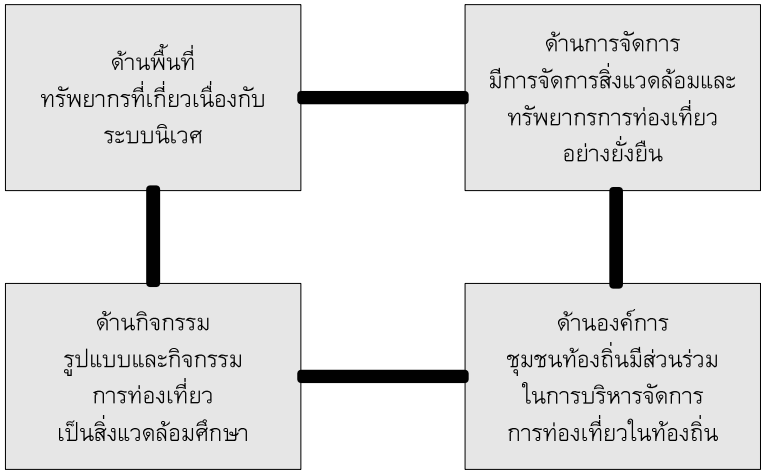
1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวเนื่องกับธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identity or authentic or endemic or unique) ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวเนื่องกับระบบนิเวศ (Ecosystem) ในพื้นที่นั้นๆ ดังนั้นองค์ประกอบด้านพื้นที่จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ (Nature-based Tourism)

2. องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ (Responsible travel) โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืน ครอบคลุมไปถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainably managed tourism) เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ (Responsible Travel) ที่ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม

3. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ (Learning process) โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmental education-based tourism)

4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่น (Involvement of local community or people participation) ที่มีส่วนร่วมในการคิด การวางแผน ปฏิบัติตามแผน ได้รับผลประโยชน์ ติดตามตรวจสอบ ตลอดจนร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยว อันจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น ทั้งการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิตและการได้รับผลตอบแทนพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย และในที่สุดแล้วท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ท้องถิ่นในที่นี้เริ่มต้นจากระดับรากหญ้า (Grass root) จนถึงการปกครองส่วนท้องถิ่น และอาจรวมไปถึงการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน (Community participation-based tourism)

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตามที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544: 2 - 4) ได้กำหนดไว้ 4 ประการ เป็นแนวทางในการทำการวิจัย โดยมีรายละเอียดดังภาพประกอบ 3

ภาพประกอบ 3 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ที่มา: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2544). *แผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ.* หน้า 2.

หลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ปัจจัยที่ต้องคำนึงถึงในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนที่สำคัญที่สุด คือ ความสามารถในการรองรับของพื้นที่ (Carrying capacity) ซึ่งเป็นแนวความคิดของนิเวศวิทยา กล่าวว่าในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งความสามารถในการรองรับของพื้นที่จะมีขีดจำกัดในตัวเอง คือมนุษย์สามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่นั้นๆ ได้จนถึงระดับหนึ่งเท่านั้น หากใช้ประโยชน์เลยขีดจำกัดนี้แล้วจะทำให้สภาพความสมดุลย์ของพื้นที่ที่สูญเสียไป จนเกิดปัญหาต่อเนื่องอื่นๆ ตามมา

วรรณพร วณิชชานุกร (2540: 13) กล่าวถึงการท่องเที่ยวในรูปแบบเชิงนิเวศควรจะมีหลักการต่างๆ ดังนี้

1. เป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมทางสภาพแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นน้ำเสีย ขยะ ตลอดจนการคมนาคม
2. ก่อให้เกิดประโยชน์ในระยะยาวแก่ทรัพยากรชุมชนในท้องถิ่นและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเอง
3. เสริมสร้างประสบการณ์ให้แก่นักท่องเที่ยว ทั้งด้านวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่น
4. การจัดการใดๆ ควรยอมรับข้อจำกัดของสภาพแหล่งท่องเที่ยวตามลักษณะที่เป็นอยู่
5. ในการวางแผน ตัดสินใจและดำเนินงาน ตลอดจนการควบคุม ควรให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมมากที่สุด
6. ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญ ในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวให้มีคุณภาพยั่งยืนหรือไม่เพียงใด

7. มีการจัดการและควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยว ให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม และไม่เกินความสามารถของชุมชนท้องถิ่น

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยสรุปว่าหลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การพัฒนาใดๆ ต้องก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้น้อยที่สุด ต้องยอมรับในข้อจำกัดของพื้นที่และคำนึงถึงความสามารถในการรองรับแต่ละพื้นที่ มุ่งเน้นให้คนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในทุกๆ กระบวนการ และผลประโยชน์ต่างๆ ต้องมุ่งสู่คนในท้องถิ่น

นโยบายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2541.) ดำเนินการตามที่ได้รับมอบหมาย จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้ทำการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญและระดมความคิดเห็นจากผู้ที่เกี่ยวข้อง จึงได้เสนอนโยบายหลักเป็นกรอบการดำเนินการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ดังนี้

1. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องมีการควบคุม ดูแลรักษา และจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้คงสภาพเดิมไว้ให้มากที่สุด หลีกเลี่ยงหรืองดเว้นการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่อ่อนไหวง่ายต่อการถูกกระทบและฟื้นตัวได้ยาก

2. การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องคำนึงถึงศักยภาพของทรัพยากรที่มีอยู่ การจัดกิจกรรมที่เหมาะสม และการปรับให้เกิดความสมดุลกับรูปแบบและกิจกรรมเดิมที่มีอยู่ พึงหลีกเลี่ยงความขัดแย้งอย่างรุนแรงต่อการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นๆ หากเน้นในการแปรประโยชน์จากการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสู่การจัดการท่องเที่ยวโดยรวม

3. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องคำนึงถึงการให้การศึกษา สร้างจิตสำนึกที่ดีในการรักษาระบบนิเวศร่วมกันมากกว่ามุ่งเน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการมีรายได้เพียงอย่างเดียว

4. การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากร การบริการ การแลกเปลี่ยนความรู้และวัฒนธรรม ชุมชนในกระบวนการท่องเที่ยว รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาหรือให้ประชาชนมีตัวแทนเป็นคณะกรรมการร่วมในทุกระดับ

5. ให้ความสำคัญของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นความจำเป็นในอันดับต้นๆ ในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ทั้งนี้ให้องค์กรต่างๆ กำหนดบทบาทที่ชัดเจน ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมีการจัดสรรงบประมาณ บุคลากร และกำหนดวิธีการจัดการที่เหมาะสม

6. นำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเข้าสู่แผนพัฒนาระดับต่างๆ อย่างมีความสำคัญ ได้แก่ แผนพัฒนาท้องถิ่น แผนพัฒนาจังหวัด และแผนพัฒนาภาค พร้อมทั้งจัดให้มีการจัดสรรและกระจายงบประมาณอย่างทั่วถึงและเพียงพอ

7. สนับสนุนการศึกษา วิจัย และประเมินผลการพัฒนารอบด้าน เพื่อกำหนดแนวทางการจัดการการแก้ไขปัญหาและการปรับปรุงแผนอย่างเป็นขั้นตอน

8. มีการใช้กฎหมายในการควบคุม ดูแลรักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวอย่างเคร่งครัด โดยเน้นการแนะนำ ตักเตือน และสร้างวินัยการท่องเที่ยวควบคู่ไปด้วย

9. จัดทำแนวทางปฏิบัติแก่ผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้การมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นไปอย่างถูกต้อง

10. จัดให้มีเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยให้มีการประสานด้านข้อมูลข่าวสาร การจัดการร่วมกันทุกระดับ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2540) ได้กำหนดนโยบายและแนวทางเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อใช้ในการกำกับทิศทางและวางรูปแบบการปฏิบัติงานด้านต่างๆ ไว้ดังนี้

1. ส่งเสริมและพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยวด้านธรรมชาติ แหล่งประวัติศาสตร์โบราณคดีและวัฒนธรรม โดยมุ่งเน้นให้เกิดคุณภาพ มีระบบการสื่อความหมายที่ดีและคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว

2. ประสานงานให้เกิดความร่วมมือระหว่างทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง มุ่งเน้นที่ความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ โดยต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายหรือไม่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรม

3. สร้างสำนึกด้านการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นให้เกิดวิถีทางแห่งการอนุรักษ์ การคืนประโยชน์สู่ระบบนิเวศ

4. ดำเนินการให้มีการวางแผนและปรับปรุงพัฒนากฎระเบียบ องค์กร การจัดการด้านการพัฒนานิเวศสัญจรให้มีประสิทธิภาพ เกิดการประสานงานและเกื้อหนุนซึ่งกันและกันระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนท้องถิ่น

5. ส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นได้มีส่วนร่วม และได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม

แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

เพื่อให้การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มีการจัดการในทิศทางที่เหมาะสมและสอดคล้องกับลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและเกี่ยวเนื่องกับระบบนิเวศ มีการให้การศึกษาเรียนรู้ร่วมกัน มีการจัดการที่ยั่งยืน และชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม จึงได้พิจารณากำหนดแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศดังนี้ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2540: 3-12 – 3-14)

1. ศักยภาพของทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว พิจารณาทรัพยากรที่มีความเหมาะสม มีลักษณะเฉพาะและคงลักษณะพื้นถิ่น โดยเน้นความสำคัญของระบบนิเวศหรือวัฒนธรรมของพื้นที่ และความดึงดูดใจว่ามีมากน้อยเพียงใด เพื่อให้ความสำคัญต่างๆ กันในแต่ละปัจจัย ดังนี้

1) ชนิดของแหล่งท่องเที่ยว พิจารณาจากสภาพธรรมชาติของแหล่งท่องเที่ยว หรือเป็นองค์ประกอบหลัก ภายในแหล่งท่องเที่ยว โดยเป็นแหล่งที่มีสภาพของธรรมชาติดั่งเดิม หรือเป็นแหล่งที่สภาพของธรรมชาติถูกดัดแปลง ตกแต่งเป็นบางส่วนแต่ยังคงสภาพเดิมไว้เป็นหลัก หรือเป็นแหล่งธรรมชาติที่สร้างขึ้นโดยการผสมผสาน จำลอง หรือตกแต่งใหม่ โดยไม่มีลักษณะที่เป็นระบบนิเวศที่ถูกต้อง หรือไม่สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ หรือเป็นแหล่งที่สร้างเลียนแบบธรรมชาติมีค่าต่อความเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศมาก-น้อยตามลำดับ

2) องค์ประกอบที่เป็นเอกลักษณ์ พิจารณาความสำคัญของระบบนิเวศ ความหลากหลาย ความสมบูรณ์ ลักษณะที่หายาก และความสัมพันธ์ที่เป็นระบบในพื้นที่

3) ความโดดเด่นด้านกายภาพ คือ มีความโดดเด่นมาก (มีลักษณะเป็นสัญลักษณ์ชัดเจน มีความแปลกแตกต่างจากทั่วๆไป) หรือมีความโดดเด่นลดลงตามลำดับ

4) สภาพที่มีความสวยงามของธรรมชาติ (ทัศนียภาพและองค์ประกอบ) ว่ามีระดับของความงามมากเป็นที่ประทับใจของผู้พบเห็นอย่างไร โดยสรุปแล้วมีความดึงดูดใจมาก น้อยแค่ไหน ทั้งนี้รวมถึงมีความเหมาะสมในการจัดกิจกรรมเชิงนิเวศอย่างไร

5) มีองค์ประกอบทางด้านธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม (ด้านนามธรรม ประวัติความเป็นมาที่สำคัญ ด้านวัตถุธรรม ด้านรูปแบบและกิจกรรม ลักษณะดั่งเดิมของวัฒนะธรรมในท้องถิ่นนั้นๆ) ที่ผสมผสานหรือเพิ่มความดึงดูดใจมากน้อยอย่างไร

2. ศักยภาพของการจัดการ พิจารณาจากสภาพการจัดการในปัจจุบัน เป็นการจัดการที่อยู่ในกรอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่ามีมากน้อยแค่ไหน การพิจารณาการจัดการนี้ จะบ่งชี้ถึงโอกาสในการเพิ่มศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวให้เพิ่มขึ้นสูงได้ ศักยภาพการจัดการประกอบด้วย

1) มีการให้การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม เป็นการจัดการที่สำคัญ จะทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน สร้างความตระหนักจิตสำนึกที่ถูกต้องแก่นักท่องเที่ยว โดยพิจารณาจากรูปแบบการจัดสื่อความหมาย กิจกรรมด้านการศึกษา (กิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีลักษณะของการให้การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว)

2) การจัดการป้องกันและรักษาสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว เพื่อป้องกันและลดผลกระทบสิ่งแวดล้อม โดยมีมาตรการควบคุมดูแลสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพมากน้อยแค่ไหน มีความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน มีมาตรการควบคุมจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวและบริการอย่างมีประสิทธิภาพมากน้อยแค่ไหน

3) องค์กรในการจัดการที่ให้ความสำคัญของการร่วมมือกัน โดนเฉพาะการมีส่วนร่วมของชุมชน พิจารณารูปแบบองค์กรในการจัดการ เน้นความเป็นองค์กรประชาชนรัฐและเอกชน ดูระดับของการมีส่วนร่วมว่าชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมการท่องเที่ยวหรือให้ความเห็นในการท่องเที่ยว หรือเพียงได้ประโยชน์จากการค้าและบริการ

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยสรุปว่า ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ให้ความสำคัญของลักษณะเฉพาะของพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อระบบนิเวศและวัฒนธรรม เปิดโอกาสให้เกิดการเรียนรู้สิ่ง

ที่มีอยู่จริง และยังนำไปสู่การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมด้วย แต่สิ่งที่มนุษย์ต้องการศึกษา สัมผัสและเรียนรู้นั้น อาจนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงที่ไม่เป็นไปตามธรรมชาติของระบบนิเวศและวัฒนธรรมของพื้นที่นั้นๆ เพราะฉะนั้นการพิจารณาศักยภาพด้านการจัดการที่ดีจึงเป็นประเด็นสำคัญที่จะทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวดำเนินไปอย่างตรงเป้าหมาย และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

ทรัพยากรการท่องเที่ยว

ทรัพยากรการท่องเที่ยวนั้นเป็นหัวใจสำคัญที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาเพื่อให้รับรู้ถึงสภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ เป็นอย่างดี เพื่อให้สามารถนำข้อมูลที่ได้ไปประกอบการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพ เหมาะสมกับศักยภาพในการรองรับของพื้นที่ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 2545: 5)

ความหมายของทรัพยากรการท่องเที่ยว

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2545: 5) ได้กล่าวว่า ทรัพยากรการท่องเที่ยว (Tourism resource) หมายถึง สถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งรวมถึงสถานที่ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และสถานที่ที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อใช้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว กิจกรรม และวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรมท้องถิ่นที่มีลักษณะเด่น และสามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้

ศาสตราจารย์ ดร. มนัส สุวรรณ และคนอื่น ๆ (2544) ได้ให้ความหมายของทรัพยากรการท่องเที่ยว ว่าหมายถึง พื้นที่ สิ่งของ กิจกรรม และ/หรือมิติอื่นใดที่สามารถให้คุณค่าเชิงการท่องเที่ยว เช่น ความสวยงามตามธรรมชาติ คุณค่าเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และการเรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ เป็นต้น ทั้งนี้ทรัพยากรการท่องเที่ยวสามารถปรากฏได้ทั้งในลักษณะของรูปธรรมที่สามารถสัมผัสได้ด้วยการจับต้อง และในลักษณะของนามธรรมที่ไม่สามารถสัมผัสได้ด้วยการจับต้อง แต่สามารถสัมผัสได้ด้วยทางอื่น

รุ่งทิพ ว่องปฏิการ (2544) กล่าวว่า ทรัพยากรการท่องเที่ยว หรือทรัพยากรนันทนาการ หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น และหลักฐานทางโบราณคดี หรือร่องรอยของสิ่งมีชีวิตในยุคต่าง ๆ ซึ่งมนุษย์สามารถนำมาใช้ประโยชน์เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ และประกอบกิจกรรมนันทนาการ อันนำมาซึ่งความพึงพอใจและความสุขในรูปแบบต่างๆ ได้

จากที่ได้กล่าวมา จะเห็นได้ว่ามีผู้ให้ความหมายเกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยวที่แตกต่างกันไป แต่ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ความหมายที่สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2548: 4-1) นิยามไว้ ว่าหมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มีลักษณะทางธรรมชาติที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น โดยอาจมีเรื่องราวทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวเนื่องกับระบบนิเวศเข้าไปเกี่ยวข้อง โดยการจัดการการท่องเที่ยวในแหล่งนั้นจะต้องมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง มี

กิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศนั้น มีการจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

ประเภทของทรัพยากรการท่องเที่ยว

สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย (2544: 40) ได้แบ่งประเภทของการท่องเที่ยวออกเป็น 3 ประเภท ตามลักษณะคุณค่า และความสนใจของนักท่องเที่ยว ประกอบด้วย

1) ประเภทธรรมชาติ หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มีความสวยงาม และเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ได้แก่ ภูเขา ถ้ำ น้ำตก อุทยานแห่งชาติ หาดทราย เป็นต้น

2) ประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ โบราณสถาน และศาสนา หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวหรือสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความเกี่ยวข้องในฐานะที่เป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศาสนา เช่น โบราณสถาน อุทยานประวัติศาสตร์ ชุมชนโบราณ กำแพงเมือง วัด พิพิธภัณฑ์ เป็นต้น ทั้งนี้รวมถึงสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าทางศิลปะและสถาปัตยกรรม

3) ประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวหรือทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางศิลปะและขนบธรรมเนียมประเพณีที่บรรพบุรุษได้สร้างสมและถ่ายทอดเป็นมรดกสืบทอดกันมา ประกอบด้วย งานประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ การแต่งกาย ภาษา ศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น

นอกจากนั้น สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2548: 4-1) ได้แบ่งประเภทของทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศออกเป็น 2 ประเภทตามลักษณะทางธรรมชาติของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่

1) แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางบก เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ป่าเขา ซึ่งมีระบบนิเวศและองค์ประกอบอื่น ๆ ที่น่าสนใจ ทั้งนี้รวมถึงชุมชนที่ใช้ชีวิตเกี่ยวเนื่องกับพื้นที่นั้น ๆ ด้วย

2) แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเล เป็นแหล่งท่องเที่ยวในธรรมชาติทางทะเล ซึ่งเริ่มจากทรัพยากรชายฝั่งทะเลลงไปจนถึงเกาะแก่งต่าง ๆ ทั้งนี้อาจรวมถึงพื้นที่รอยต่อ เช่น ป่าชายเลน พื้นที่ลุ่มน้ำชายฝั่ง รวมถึงองค์ประกอบอื่น ๆ ที่น่าสนใจ ได้แก่ แนวปะการัง หญ้าทะเล และวิถีชีวิตของชุมชนพื้นบ้าน

การตรวจสอบทรัพยากรท่องเที่ยว

การดำเนินการตรวจสอบทรัพยากรการท่องเที่ยวควรแบ่งตามชนิดของทรัพยากรการท่องเที่ยวได้แก่ รายการทรัพยากรธรรมชาติ รายการทรัพยากรวัฒนธรรม รายการทรัพยากรเหตุการณ์สำคัญ รายการทรัพยากรกิจกรรม และรายการทรัพยากรบริการ การไปเก็บข้อมูลควรพิจารณาตามชนิดของทรัพยากร ตั้งแต่ชื่อ ที่ตั้ง ศูนย์ข้อมูล ฤดูกาลและเวลาที่ใช้ การเข้าถึง ผู้เป็นเจ้าของ ใครจัดการ สถานติดต่อ ระดับการใช้มากน้อยอย่างไร นักท่องเที่ยวเป็นใครมาจากไหน

ลักษณะประชากร อัตราค่าผ่านประตู ระเบียบการเป็นสมาชิก (สถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. 2548: 77 – 79)

ในการตรวจสอบทรัพยากรในการท่องเที่ยว ธรรมศักดิ์ โรจนสุนทร (2542: 43 – 44) ได้แบ่งองค์ประกอบที่สำคัญที่ใช้เป็นตัวบ่งชี้ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวออกเป็น 4 ด้าน คือ

1) ปัจจัยจูงใจหลักของการท่องเที่ยว ประกอบด้วย ปัจจัยจูงใจด้านธรรมชาติ ปัจจัยจูงใจด้านประวัติศาสตร์และศาสนา และปัจจัยจูงใจด้านกิจกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น

2) ปัจจัยประกอบ ได้แก่ คุณค่าดึงดูดใจสภาพแวดล้อม ภูมิอากาศ ภูมิประเทศ และลักษณะภูมิทัศน์อันเป็นเอกลักษณ์ สภาพเศรษฐกิจและสังคม ความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน ภัยธรรมชาติ และการเมือง เป็นต้น

3) ปัจจัยสนับสนุนและสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ มาตรฐานของสิ่งอำนวยความสะดวก ที่พักและอาหารแก่นักท่องเที่ยว การติดต่อเข้าใจในภาษา การให้ข่าวสารและประชาสัมพันธ์ ตลอดจนร้านค้าของที่ระลึก เป็นต้น

4) ความสะดวกสบายของโครงข่ายคมนาคมทั้งทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ บริการสาธารณะ เช่น ไฟฟ้า น้ำใช้ในการระบายน้ำ การจำกัดสิ่งโสโครก ตลอดจนระบบสื่อสารโทรคมนาคม

วิวัฒน์ชัย บุญยภักดิ์ (2529: 40 – 42) ได้เสนอหลักเกณฑ์การพิจารณาและกำหนดศักยภาพหรือความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว โดยพิจารณาจากองค์ประกอบหลัก ดังนี้

1) คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ความสวยงาม ความเก่าแก่ทางประวัติความเป็นมา ความสำคัญทางลัทธิศาสนา สภาพภูมิทัศน์ทางธรรมชาติและวิถีชีวิตโดยรอบ เป็นต้น

2) สภาพการเข้าถึง ได้แก่ สภาพของเส้นทาง และลักษณะการเดินทาง

3) สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ ที่พักแรม ร้านอาหาร สถานบริการ ระบบสาธารณูปโภค และการรักษาความปลอดภัย เป็นต้น

4) สภาพแวดล้อม ได้แก่ สภาพทางกายภาพ สภาพภูมิอากาศ ระบบนิเวศ และสภาพอื่นๆ ของแหล่งท่องเที่ยว และบริเวณใกล้เคียง

5) ข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ ข้อจำกัดทางพื้นที่ ข้อจำกัดทางบริการสาธารณูปโภค ปัญหาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เป็นต้น

6) ความมีชื่อเสียงในปัจจุบัน ได้แก่ ความเป็นที่รู้จักแพร่หลายของแหล่งท่องเที่ยว จำนวนนักท่องเที่ยวในแต่ละแห่ง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดัดแปลงแบบตรวจสอบทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งก็อดฟรีย์และคลาร์ค (Godfrey; & Clarke. 2000: 64 – 71) ได้คิดค้นขึ้น โดยมีปัจจัยที่จะต้องให้ความสำคัญประกอบด้วย

1) ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ ได้แก่ พืชพรรณ สัตว์ป่า ภูมิทัศน์ ภูมิอากาศ และแหล่งน้ำ

2) ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา และมรดกทางวัฒนธรรม

3) ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทเทศกาลงานประเพณี ได้แก่ เทศกาล มหกรรม กีฬา งานแสดงสินค้าต่าง ๆ

4) ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทกิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมนันทนาการประเภทต่างๆ สิ่งอำนวยความสะดวกในการประกอบกิจกรรม

5) สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ การคมนาคมขนส่ง ที่พัก การต้อนรับ การบริการอาหาร การบริการ

กิจกรรมการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว เกิดจากความต้องการของมนุษย์แต่ละบุคคลหรือกลุ่มที่จะท่องเที่ยวไปตามสถานที่ต่างๆ ซึ่งจะแตกต่างไปตามพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้และ/หรือกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ส่งผลทำให้เกิดพฤติกรรมที่แสดงออกมาในรูปของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่จะแตกต่างกันไปตามลักษณะของสิ่งแวดล้อมหรือสถานที่ท่องเที่ยว และวัตถุประสงค์ของนักท่องเที่ยว (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2540) ได้จำแนกกิจกรรมการท่องเที่ยวตามวัตถุประสงค์ พื้นที่ ขนาด รูปแบบ ดังนี้

1. กิจกรรมการท่องเที่ยวธรรมชาติ ชื่นชมธรรมชาติ และผจญภัย

1) การเดินป่า เป็นกิจกรรมที่ทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา หาความรู้ สนุกสนาน สัมผัสธรรมชาติที่งดงาม ออกกำลังกาย และการแลกเปลี่ยนถ่ายทอดประสบการณ์ พื้นที่ที่สามารถจัดกิจกรรมได้ คือ ป่าเขา พื้นที่ที่มีความลาดชัน ลำน้ำหรือเกาะแก่งน้ำตก เพิงผาหรือหน้าผา ถ้ำ โดยสามารถเดินป่าเพียงลำพังหรือเป็นกลุ่มเล็กๆ ก็ได้ กิจกรรมนี้คาดว่าจะเกิดผลกระทบทางลบ ได้แก่ การเกิดขยะมูลฝอย เสียงดัง เหยียบย้ำต้นไม้และ/หรือตัดกิ่งไม้ รบกวนการวางไข่ของนก และการผสมพันธุ์ของสัตว์ และอาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมในชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรม เป็นต้น

2) การศึกษาธรรมชาติ เป็นกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการพักผ่อน ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ การสัมผัสธรรมชาติและองค์ประกอบ โดยพื้นที่ที่จัดกิจกรรมนี้ ได้แก่ ป่าเขา ทุ่งหญ้า ภูเขา ถ้ำ หน้าผา เขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำ โดยสามารถศึกษาธรรมชาติได้อย่างเป็นเอกเทศ หรือเป็นกลุ่มเล็กก็ได้ ผลกระทบทางลบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น คือ ปัญหาขยะมูลฝอย เสียงดังจากนักท่องเที่ยว การทำลายทัศนียภาพขีดเขียนต้นไม้ ป้ายและหิน เป็นต้น

3) การส่องสัตว์ ดูนก จัดทำขึ้นมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหาความรู้ สัมผัสธรรมชาติ โดยพื้นที่จัดกิจกรรมนี้ ได้แก่ ป่าเขา ทุ่งหญ้า ป่าชายเลน ภูเขา โดยสามารถกระทำได้อย่างเป็นเอกเทศหรือเป็นกลุ่มเล็ก แต่มีผลกระทบกับการวางไข่ของนกและการผสมพันธุ์ของสัตว์

4) การเที่ยวถ้ำ น้ำตก เป็นกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการพักผ่อน ศึกษาหาความรู้ ผจญภัย สัมผัสธรรมชาติ สามารถดำเนินการได้ในพื้นที่ที่เป็นถ้ำ น้ำตก และบริเวณโดยรอบ สามารถกระทำอย่างเป็นเอกเทศหรือกลุ่มเล็ก ผลกระทบทางลบ คือ ปัญหาขยะมูลฝอย การขูดเขียนผนังถ้ำทำให้เสียทัศนียภาพ การเหยียบย่ำต้นไม้

5) การพายเรือ (แคนู คะยัค เรือบด เรือใบรวมถึงกระดานโต้คลื่น) เป็นกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการพักผ่อน การออกกำลังกาย ผจญภัย ความสนุกสนาน และสัมผัสธรรมชาติ โดยมีพื้นที่ที่เป็นทะเล เขื่อน อ่างเก็บน้ำ ลำน้ำ เกาะแก่ง ที่สามารถดำเนินการได้ โดยสามารถกระทำได้อย่างเป็นเอกเทศหรือเป็นกลุ่มเล็ก

6) การตั้งแค้มป์ เป็นกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการพักผ่อน ความสนุกสนาน และสัมผัสธรรมชาติ โดยมีพื้นที่เป็นป่าเขา ทุ่งหญ้า ชายฝั่งทะเล เกาะ พื้นที่โล่ง พื้นที่สาธารณะ สามารถกระทำได้อย่างเป็นเอกเทศหรือเป็นกลุ่มเล็ก แต่จะมีผลกระทบทางลบ คือการเกิดขยะมูลฝอย สิ่งปฏิกูล เสียงดัง ไฟไหม้ การรบกวนที่อยู่ของสัตว์ เป็นต้น

7) การล่องแพ ล่องแก่ง เป็นกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการออกกำลังกาย ผจญภัย ความสนุกสนาน และสัมผัสธรรมชาติ โดยจัดได้ในพื้นที่ที่เป็นลำน้ำ เกาะแก่ง น้ำ เขื่อน อ่างเก็บน้ำ สามารถกระทำได้อย่างเป็นกลุ่มเล็ก แต่จะมีผลกระทบคือ การตัดไม้มาทำแพ การรบกวนการวางไข่และผสมพันธุ์ของสัตว์น้ำ การเกิดขยะมูลฝอย เสียงดัง เป็นต้น

8) การถ่ายรูป บันทึกภาพ เสียง เป็นกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการสัมผัสธรรมชาติและองค์ประกอบ โดยจัดในพื้นที่ที่เป็นป่าเขา ทุ่งหญ้า ภูเขาถ้ำ น้ำตก พิงผาหน้าผา เกาะแก่ง ทะเล ชายฝั่งทะเล สามารถกระทำได้อย่างเป็นเอกเทศ หรือเป็นกลุ่มเล็ก

9) ขี่จักรยานท่องเที่ยว (เสือภูเขา) เป็นกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการพักผ่อน การออกกำลังกาย การผจญภัย การศึกษาหาความรู้ การสัมผัสธรรมชาติ ซึ่งจัดได้ในพื้นที่ที่เป็นป่าเขา ทุ่งหญ้า พื้นที่ลาดชัน ชายหาด สามารถกระทำได้อย่างเป็นเอกเทศหรือเป็นกลุ่มเล็ก แต่จะมีผลกระทบทางลบ คือ การเกิดเสียงดัง ขยะมูลฝอย การตัดทำลายกิ่งไม้ ความปลอดภัย

10) ตกปลา เป็นกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการพักผ่อน ผจญภัย สามารถจัดได้ในพื้นที่ที่เป็นลำน้ำ เกาะแก่ง เขื่อน อ้างเก็บน้ำ ทะเล โดยสามารถกระทำได้อย่างเป็นเอกเทศหรือเป็นกลุ่มเล็ก

11) การล่องเรือ เป็นกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาหาความรู้ การพักผ่อน การสัมผัสธรรมชาติ สามารถจัดในพื้นที่ที่เป็นเขื่อน อ่างเก็บน้ำ ป่าเขา ถ้ำ น้ำตก ทะเล สวนสาธารณะ สามารถกระทำอย่างเป็นเอกเทศ กลุ่มเล็กหรือกลุ่มใหญ่ก็ได้

12) การชมทิวทัศน์ เป็นกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการพักผ่อน การสัมผัสธรรมชาติ สามารถจัดในพื้นที่ที่เป็นเขื่อน อ่างเก็บน้ำ ป่าเขา ถ้ำ น้ำตก ทะเล สวนสาธารณะ สามารถกระทำอย่างเป็นเอกเทศ กลุ่มเล็กหรือกลุ่มใหญ่ก็ได้

13) การพักผ่อนปิกนิค เป็นกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการพักผ่อน สัมผัสธรรมชาติ จัดได้ในพื้นที่ที่เป็นน้ำตก ชายฝั่งทะเล เขื่อน อ่างเก็บน้ำ พื้นที่หรือสวนสาธารณะ โดยสามารถกระทำได้อย่างเป็นเอกเทศ กลุ่มเล็กหรือกลุ่มใหญ่ก็ได้

14) การเล่นน้ำ ว่ายน้ำ อาบแดด เป็นกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการพักผ่อน สนุกสนาน การออกกำลังกาย ซึ่งจัดได้ในพื้นที่ที่เป็นลำน้ำ เกาะแก่ง อ่างเก็บน้ำ บึง สามารถกระทำได้อย่างเป็นเอกเทศ กลุ่มเล็กหรือกลุ่มใหญ่ก็ได้

2. กิจกรรมการท่องเที่ยวประวัติศาสตร์และวัฒธรรม

1) ชมความงาม ความเก่าแก่ และศึกษาประวัติความเป็นมา เป็นกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการพักผ่อน การศึกษาเรียนรู้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ โดยจัดในพื้นที่ที่เป็นโบราณสถาน เช่น วัด วัง เมืองโบราณ มรดกโลก ซึ่งสามารถกระทำได้อย่างเป็นเอกเทศ กลุ่มเล็กหรือกลุ่มใหญ่ก็ได้

2) ชมงามแสดงทางศิลปวัฒนธรรม เป็นกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อชื่นชมและเรียนรู้เรื่องราวทางศิลปวัฒนธรรม โดยจัดในพื้นที่ที่เป็นโบราณสถาน เช่น วัด วัง มรดกโลก เมืองโบราณ ซึ่งสามารถกระทำได้อย่างเป็นเอกเทศ กลุ่มเล็กหรือกลุ่มใหญ่ก็ได้

3. กิจกรรมการท่องเที่ยวอื่นๆ

1) กิจกรรมการบันเทิง เป็นกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการพักผ่อน เพื่อความสนุกสนานและผ่อนคลาย กิจกรรมการบันเทิงมีการจัดในเมืองท่องเที่ยวต่างๆ ตามสถานบริการทางการท่องเที่ยว ซึ่งอาจก่อให้เกิดผลทางลบ คือ อาจมีกิจกรรมที่เสื่อมเสียศีลธรรมและยาเสพติด หรือเสียงดังรบกวน

2) กิจกรรมการซื้อสินค้าที่ระลึก เป็นกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อตอบสนองความต้องการซื้อของในร้านจำหน่ายสินค้า ซึ่งอาจก่อให้เกิดผลกระทบทางลบ คือ เกิดขยะมูลฝอย ความไม่เป็นระเบียบของร้านค้า การนำทรัพยากรธรรมชาติมาผลิตเป็นสินค้า

3) กิจกรรมการนิยมบริโภคอาหารป่า เป็นกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวมีความนิยมบริโภคอาหารที่มาจากป่าจำพวกสัตว์ ซึ่งหากปล่อยไปเรื่อยๆ ก็จะส่งผลกระทบต่อจำนวนสัตว์ป่าที่มีอยู่ตามธรรมชาติ

การพัฒนาการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2540) กล่าวว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวคือ การดำเนินงานที่จะให้การท่องเที่ยวเป็นไปในทิศทางที่จะก่อให้เกิดความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว รักษาทรัพยากรให้คงความดึงดูดใจ และพัฒนาให้เกิดการขยายตัวของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งอาจเป็น การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาบริการการท่องเที่ยว และการส่งเสริมการท่องเที่ยว การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยทั่วไปในประเทศไทยได้กำหนดวัตถุประสงค์เพื่อ

1) ช่วยแก้ไขการขาดดุลการชำระเงิน

2) ให้การท่องเที่ยวเป็นฐานทางเศรษฐกิจในส่วนภูมิภาค ที่จะกระตุ้นให้เกิดการลงทุนในอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรมที่ต่อเนื่อง เป็นแหล่งสร้างงาน กระจายรายได้ และกระจายความเจริญไปสู่ส่วนภูมิภาค

3) เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม โบราณสถานทางประวัติศาสตร์อันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคม

การดำเนินงานการพัฒนาการท่องเที่ยว ทุ่งเน้นไปที่การพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการชักจูง แนะนำ และควบคุมพฤติกรรมนักท่องเที่ยวให้ประสานกลมกลืนกัน หากในแหล่งท่องเที่ยวใดการพัฒนาขาดความสมดุลระหว่างทั้ง 2 ส่วนนี้แล้ว ย่อมก่อให้เกิดผลกระทบต่อการท่องเที่ยวได้

สำหรับประเทศไทยแนวคิดในการพัฒนาแบบยั่งยืนกำลังเป็นที่กล่าวถึงกันมาก ในเรื่องแนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืน โดยพิจารณาจากมุมมองด้านการท่องเที่ยว สามารถสรุปหลักการได้ 4 ประการ คือ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2541: 103)

1) การพัฒนาด้านการท่องเที่ยวต้องดำเนินการภายใต้ขีดความสามารถของธรรมชาติ ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว

2) ต้องตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชากร ชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตที่มีต่อกระบวนการท่องเที่ยว

3) ต้องยอมรับให้ประชาชนทุกส่วนได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน

4) ต้องชี้นำภายใต้ความปรารถนาของประชาชนท้องถิ่นและชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยวนั้นๆ

แนวความคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มุ่งเน้นให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวปรับการจัดการใหม่ให้เข้ากับกระแสของโลกที่เปลี่ยนไป ขอบเขตของการพัฒนาจะต้องครอบคลุมทุกองค์ประกอบของการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยวต้องสามารถดำรงอยู่ได้ มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมสม่ำเสมอ ทรัพยากรการท่องเที่ยวดึงดูดใจผู้คนได้ตลอดเวลา ผลกระทบที่มีต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมต้องมีน้อยที่สุด การจัดการท่องเที่ยวทุกประเภทต้องคำนึงถึงการรักษาสิ่งแวดล้อมและการรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยว การได้รับประโยชน์ตอบแทนอย่างสมดุลและเหมาะสมจึงจะเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ซึ่งการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนนั้นครอบคลุมการท่องเที่ยวหลายประเภท ทั้งการท่องเที่ยวบนพื้นฐานธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยววัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งการท่องเที่ยวเหล่านี้ได้อยู่บนพื้นฐานของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนทั้งสิ้น

การมีส่วนร่วม (Participation)

ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนได้กล่าวถึง ความหมายของการมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการท่องเที่ยว รวมทั้งปัจจัยและเงื่อนไขของการมีส่วนร่วม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ความหมายของการมีส่วนร่วม

คำว่า “การมีส่วนร่วม” ได้มีผู้ให้ความหมายที่หลากหลาย และมีความแตกต่างกันไปตามความเข้าใจและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ซึ่งอาจจะมองในแง่ของความคิด หลักการ กระบวนการ และวิธีการปฏิบัติ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

นเรศ สงเคราะห์สุข (2541: 10) และยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2526: 253) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา ตั้งแต่ต้นจนสิ้นสุดกระบวนการ ได้แก่ การวิจัย (ศึกษาชุมชน) การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินงาน การบริหารจัดการ การติดตามและประเมินผล ตลอดจนการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น ในระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม จะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของตนเองในการตัดสินในใช้ทรัพยากร ซึ่งองค์การอนามัยโลก (World Health organization: WHO) และยูนิเซฟ (The United Nations Children's Fund: UNICEF) (WHO/UNICEF. 1978: 11) เสริมว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถที่จะแสดงออกซึ่งความต้องการของตน การจัดอันดับความสำคัญของการเข้าร่วมในการพัฒนา และได้รับประโยชน์จากการพัฒนานั้น โดยเน้นการให้อำนาจการตัดสินใจแก่ประชาชนในชนบท

เวิร์ทไฮม์ (Wertheim. 1981: 3 – 5) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนจะเข้าไปมีส่วนในการตัดสินใจในระดับต่าง ๆ ทางการจัดการบริหารและทางการเมืองเพื่อกำหนดความต้องการในชุมชนของตน

ติน ปรัชญาพฤทธิ์ (2531: 622) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งของบุคคล โดยเข้าไปเกี่ยวข้องหรือเข้าไปมีส่วนในการดำเนินการกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง

ลันดี้ (Lundy. 1999:125) กล่าวว่าการให้โอกาสประชาชน เป็นฝ่ายตัดสินใจกำหนดความต้องการของตนเอง เป็นการเสริมพลังอำนาจให้ประชาชนระดมขีดความสามารถในการจัดการทรัพยากร การตัดสินใจและควบคุมกิจกรรมต่าง ๆ มากกว่าที่จะเป็นฝ่ายตั้งรับจากการพัฒนาเพียงฝ่ายเดียว

สายทิพย์ สุคติพันธ์ (2534: 92) กล่าวว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงกลไกในการพัฒนาจากการพัฒนาโดยรัฐมาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลัก การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงหมายถึง การคืนอำนาจ (Empowerment) ในการกำหนดการพัฒนาให้แก่ประชาชน อย่างน้อยที่สุด

ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการริเริ่มวางแผน และดำเนินการในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นอยู่ การพัฒนา และการกำหนดอนาคตของเขา

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (บรรณาธิการ. 2527: 2) กล่าวว่า การที่ประชาชน หรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการควบคุมการใช้ และกระจายทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจ และสังคม ทำให้ประชาชนได้พัฒนาการรับรู้ และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตน โดยภาครัฐจะต้องคืนอำนาจในการกำหนดการพัฒนาให้แก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มสตรี คนจน หรือคนด้อยโอกาสในสังคมได้มีโอกาสในการแสดงความต้องการ แสวงหาทางเลือกหรือเสนอข้อเรียกร้องเพื่อปกป้องผลประโยชน์ร่วมของกลุ่ม และเป็นผู้ระดมทรัพยากรต่างๆ เพื่อสนองตอบความจำเป็นพื้นฐาน และบรรลุวัตถุประสงค์บางประการทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง (ปกรณ์ ปรียากร. 2530: 64, Stavenhagen. 1970: 60)

จากความหมายของการมีส่วนร่วมดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการของการพัฒนา ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามาร่วมกระทำกิจกรรมในกระบวนการพัฒนาในลักษณะต่างๆ ตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การมรส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน การมีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา การมีส่วนร่วมในการได้รับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล โดยโครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชน

กระบวนการมีส่วนร่วม

มีนักวิชาการหลายท่านได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบและขั้นตอนของการมีส่วนร่วมไว้ ซึ่งมีทั้งแนวความคิดที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน พอสรุปได้ดังนี้

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนานั้น ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติงาน โดยมีนักพัฒนาหรือนักวิชาการจากภายนอกเป็นผู้ส่งเสริมและสนับสนุนในด้านต่างๆ เช่น ข้อมูลข่าวสาร เทคโนโลยี ฯลฯ จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการมีส่วนร่วม พบว่า โดยส่วนใหญ่กระบวนการมีส่วนร่วมจะเริ่มจากการค้นหาปัญหาและสาเหตุ การวางแผนดำเนินกิจกรรมแก้ไขปัญหาการปฏิติงาน การร่วมรับผลประโยชน์และการติดตามประเมินผล (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. 2526: 10) ผลการศึกษาดังกล่าวมีความสอดคล้องกับที่อคิน รพีพัฒน์ (2531: 49) ได้กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการพัฒนา ซึ่งมี 5 ระดับ คือ

1) ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา การพิจารณาปัญหา และจัดลำดับความสำคัญของปัญหา

2) ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุแห่งปัญหา

3) ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหา และพิจารณาแนวทางวิธีการในการแก้ปัญหา

4) ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา

5) ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการประเมินผลของกิจกรรมการพัฒนา

ในกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา จะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่จะกำหนดปัญหา และความต้องการด้วยตนอง โดยเฉพาะในขั้นตอนของการวางแผนแก้ไขปัญหา ดังที่โคเฮน และอัพฮอฟ (Cohen & Uphoff. 1980: 213 – 218) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 แบบ คือ

1) การมีส่วนร่วมตัดสินใจ (Decision making) ประกอบด้วยการริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ

2) การมีส่วนร่วมปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนทรัพยากร การบริหาร การประสานความร่วมมือ

3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ประกอบด้วยผลประโยชน์ด้านวัตถุ ด้านสังคม และส่วนบุคคล

4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

ทศพล กฤตยพิสิฐ (2538: 13) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนในการพัฒนาซึ่งเป็นการวัดเชิงคุณภาพออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การมีส่วนร่วมในขั้นการริเริ่มการพัฒนา ซึ่งเป็นขึ้นตอนที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ตลอดจนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของชุมชนและมีส่วนในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการด้วย

ขั้นตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผนในการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในกำหนดนโยบาย และวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการ และแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรพยากรและแหล่งทรัพยากรที่จะใช้

ขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมในขั้นการดำเนินการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์โดยการสนับสนุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน หรือเข้าร่วมบริหารงาน ประสานงานและดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

ขั้นตอนที่ 4 การส่วนร่วมในขั้นการรับผลประโยชน์จากการพัฒนาเป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากการพัฒนา หรือยอมรับผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

ขั้นตอนที่ 5 การส่วนร่วมในขั้นประเมินผลการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้าร่วมประเมินว่า การพัฒนาที่ได้กระทำไปนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด ซึ่งในการประเมินอาจปรากฏในรูปของการประเมินย่อย (Formative evaluation) เป็นการประเมินผลก้าวหน้าเป็น

ระยะ ๆหรือกระทำในรูปของการประเมินผลรวม (Summative evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินผลสรุปรวบยอด

เมื่อพิจารณาอีกส่วนหนึ่ง จะเห็นได้ว่ากระบวนการมีส่วนร่วมเริ่มจากการศึกษาชุมชน โดยนักพัฒนาร่วมกับชาวบ้านในชุมชน ร่วมกันเรียนรู้สภาพความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ ทรัพยากรที่มีในชุมชน และปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนแก้ไขปัญหา การศึกษาชุมชนจะช่วยกระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดความตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น และรวมกลุ่มกันวางแผนแก้ไขปัญหา โดยนักพัฒนาจะป็นฝ่ายกระตุ้นให้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็น ดังที่วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2530: 61 – 63) ได้กล่าวว่า กระบวนการในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทมี 4 ขั้นตอน คือ

1) การศึกษาชุมชน คือ การค้นหาปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยนักพัฒนาศึกษาและเรียนรู้สภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ทรัพยากร สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในชุมชนร่วมกับประชาชน โดยใช้วิธีการสังเกต และการสัมภาษณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ข้อมูลบางส่วนอาจหาได้จากเอกสารหรืองานวิจัย

2) การวางแผนเพื่อแก้ปัญหา โดยมีการรวมกลุ่มอภิปราย ถกเถียง แสดงความคิดเห็น นักพัฒนาเป็นผู้ประสานงาน โดยคอยจัดอันดับผู้อภิปรายให้ข้อเท็จจริง และสรุปประเด็นสำคัญเป็นหลัก ส่วนชาวบ้านควรได้มีโอกาสเข้ามาร่วมอภิปรายแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ และนักพัฒนาต้องกระตุ้น เร่งเร้าให้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็นให้มากที่สุด

3) การลงมือปฏิบัติตามแผน หรือวิธีการที่ได้ร่วมกันตัดสินใจแล้วจากขั้นตอนที่ 2 โดยชาวบ้านมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้จะต้องได้ร่วมด้วยความศรัทธาและเชื่อมั่นในตนเองที่จะพัฒนาชุมชน

4) การประเมินผลงาน โดยชาวบ้านและนักพัฒนาจะร่วมกันกำหนดขั้นตอนต่าง ๆ ในการทำงานประเมินผล ตลอดจนดูแลปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในระหว่างการประเมินผล เพื่อที่จะได้แก้ไขได้ทันที

ส่วน ฐิรวุฒิ เสนาคำ (2540: 15 -18) ได้เสนอหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ในกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้

1) การกำหนดประเด็นปัญหาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนขบคิดปัญหา ไม่เพียงแต่จากแง่มุมผลประโยชน์ของตนเท่านั้น แต่รวมถึงผลประโยชน์ของคนอื่นด้วย ซึ่งเท่ากับเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนเกิดสำนึกในชะตากรรมร่วม และเป็นขั้นแรกของการกระตุ้นสำนึกของประชาชน และร่วมแก้ไขปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นกับชุมชนของตน

2) การสร้างทางเลือกให้กับชุมชนโดยผ่านกระบวนการสนทนาแบบพินิจพิเคราะห์ ซึ่งเป็นกระบวนการตัดสินใจที่เชื่อมโยงใกล้ชิดกับการปฏิบัติ แม้การสนทนาจะยังไม่ตกลงเห็นพ้องต้องกัน แต่เป็นการสร้างแนวทางกว้าง ๆ และเผยให้เห็นเป้าหมายที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันของผู้เข้าร่วม นอกจากนี้ ยังเป็นการสร้างสำนึกความเป็นไปได้ของการดำเนินกิจกรรม ซึ่งเป็นตัวช่วยเสริมสร้างพลังรวมหมู่ในการดำเนินกิจกรรมตามที่ตัดสินใจ

3) การดำเนินกิจกรรมสาธารณะ เป็นกิจกรรมระดมพลังรวมหมู่ของประชาชน มีความหลากหลาย และเกี่ยวข้องกับประชาชนจำนวนมาก เกิดจากกระบวนการสนทนาแบบพินิจพิเคราะห์ นำมาซึ่งการกำหนดแนวทางทั่วไปของการดำเนินกิจกรรมเผยให้เห็นผลประโยชน์ที่เกี่ยวเนื่องกันของผู้เข้าร่วม และเป้าหมายที่อาจร่วมกันได้ กิจกรรมสาธารณะเกิดจากเป้าหมายร่วมกันของผู้คน จึงก่อให้เกิดการรวมพลังเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่กันและกัน

4) การประเมินผลกิจกรรมโดยสาธารณะ คือ การเปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมที่ดำเนินการในชุมชน โดยให้ชาวบ้านตัดสินว่าความพยายาม และกิจกรรมที่ดำเนินการใดมีประโยชน์และมีคุณค่าอย่างแท้จริงต่อชุมชน เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนประเมิน และปรับเปลี่ยนกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ ในทางปฏิบัติ

โลว์เดอร์มิลค์ และไลโทส (Lowdermilk & Laitos. 1980: 694 – 700) ได้เสนอขั้นตอนยุทธศาสตร์ของการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาไว้ 7 ขั้นตอน คือ

1) การสำรวจขั้นต้น (Preliminary reconnaissance)

2) การศึกษาเพื่อจัดลำดับความสำคัญของปัญหา (Priority Problem Identification Studies)

3) การแสวงหาแนวทางแก้ไข (Search for solutions)

4) การกำหนดแนวทางแก้ไข (Assessment of solution)

5) การปฏิบัติตามโครงการ (Project implementation)

6) การประเมินผลโครงการ (Formal project evaluation)

7) การพิจารณาทบทวนโครงการ เพื่อดำเนินการให้เสร็จสมบูรณ์ (Project reconsideration of complement)

ขั้นตอนการมีส่วนร่วมนี้คล้ายคลึงกับไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2527: 74) กล่าวถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ และนโยบายของการพัฒนาที่กำหนดไว้ คือ

1) ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหา และสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมทั้งความต้องการของชุมชน

2) ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชน หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน

3) ร่วมวางแผนนโยบาย แผนงานโครงการ หรือกิจกรรมเพื่อขจัดและแก้ไขปัญหา และสนองความต้องการของชุมชน

4) ร่วมตัดสินในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

5) ร่วมจัด หรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิผล

6) ร่วมลงทุนในกิจกรรมของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเอง และของหน่วยงาน

7) ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้

8) ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผลและร่วมบำรุงรักษาโครงการ และกิจกรรมที่ทำไว้ทั้งโดยรัฐบาล และเอกชนให้ใช้ประโยชน์ต่อไป

โคเฮน และอัพฮอฟ (Cohen & Uphoff. 1980: 213 – 218) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 แบบ

1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision making) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ ริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ

2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วยการสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหาร และการประสานขอความร่วมมือ

3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ในด้านวัตถุ ทางด้านสังคม หรือผลประโยชน์ส่วนบุคคล

4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) ในการพัฒนา

จากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม พบว่า ผู้วิจัยส่วนใหญ่ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมตามรูปแบบและขั้นตอนของการมีส่วนร่วมซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันไม่มากนัก จะแตกต่างกันบ้างในรายละเอียดที่แยกย่อยไปเท่านั้น ซึ่งผู้วิจัยสรุปได้ ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน จะเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้ร่วมกันเรียนรู้สภาพของชุมชน การดำเนินชีวิต ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการทำงาน และร่วมกันค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ตลอดจนการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา

2) การมีส่วนร่วมในการวางแผน โดยจะมีการรวมกลุ่มอภิปรายและแสดงความคิดเห็นเพื่อการกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน และทรัพยากรที่จะต้องใช้

3) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา โดยการสนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์ แรงงาน เงินทุน หรือเข้าร่วมบริหารงาน การใช้ทรัพยากร การประสานงาน และดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

4) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งด้านวัตถุและจิตใจ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันของบุคคลและสังคม

5) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลการพัฒนา เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันท่วงที

ปัจจัยและเงื่อนไขของการมีส่วนร่วม

รีดเดอร์ (Reeder. 1983: 39 – 53) ได้สรุปปัจจัยที่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วม 11 ประการ ดังนี้

1) การปฏิบัติตนให้คล้อยตามความเชื่อพื้นฐาน กล่าวคือ บุคคลและกลุ่มคนจะเลือกแบบและวิธีการปฏิบัติที่สอดคล้องและคล้ายคลึงกับความเชื่อพื้นฐาน

2) มาตรฐานคุณค่า บุคคลและกลุ่มบุคคล จะปฏิบัติในสิ่งที่สอดคล้องกับมาตรฐานคุณค่าของตนเอง

3) เป้าหมาย บุคคลและกลุ่มบุคคลจะมีพฤติกรรม เพื่อปกป้องและรักษาเป้าหมายของตนเอง

4) ประสบการณ์ที่ผิดปกติธรรมดา บุคคลและกลุ่มบุคคลบางครั้งจะมีพฤติกรรมที่เกิดจากประสบการณ์ที่ผิดปกติธรรมดา

5) ความคาดหมาย บุคคลและกลุ่มบุคคลจะมีพฤติกรรมตามที่ตนเองคาดหมายว่าควรจะแสดงในสถานการณ์เช่นนั้น ทั้งยังชอบปฏิบัติต่อผู้อื่นในลักษณะที่ตนคาดหวังจากผู้อื่นด้วย

6) การมองแต่ตนเอง บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะทำในสิ่งต่างๆ ที่ตนเองคิดว่าตัวเองควรต้องกระทำเช่นนั้น

7) การบีบบังคับ บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะทำในสิ่งต่างๆ ในสถานการณ์ที่ถูกบังคับ

8) นิสัยและประเพณี บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะทำในสิ่งต่างๆ ตามนิสัยที่ชอบหรือให้สอดคล้องกับประเพณีเมื่ออยู่ในสถานการณ์นั้นๆ

9) โอกาส บุคคล และกลุ่มบุคคลมักจะเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติของสังคม ตามจำนวนชนิดของโอกาส ซึ่งโครงสร้างของสังคมเอื้ออำนวยให้

10) ความสามารถ บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมบางอย่างที่คนเห็นว่าสามารถทำในสิ่งที่ต้องการให้เขาทำในสถานการณ์เช่นนั้น

11) การสนับสนุน บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะเริ่มปฏิบัติเมื่อเขารู้สึกว่าเขาได้รับการสนับสนุนที่ดีให้กระทำกิจกรรมนั้นๆ

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527: 183) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ดังนี้

1) ความศรัทธาต่อความเชื่อถือบุคคลสำคัญ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ

2) ความเกรงใจที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือ มีเกียรติยศ หรือตำแหน่งที่ทำให้ประชาชนเกิดความเกรงใจที่จะมีส่วนร่วม ทั้งๆ ที่ยังมีศรัทธาหรือมีความเต็มใจอย่างเต็มเปี่ยมที่จะกระทำ

3) อำนาจบังคับที่เกิดจากบุคคลที่มีอำนาจเหนือกว่า ทำให้ประชาชนถูกบีบบังคับให้มีส่วนร่วมในการกระทำต่างๆ

การมีส่วนร่วมเกิดจากแนวความคิดสำคัญ 3 ประการ คือ

1) ความสนใจ และความห่วงกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจห่วงกังวลส่วนบุคคล ซึ่งบังเอิญพ้องกันกลายเป็นความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม

2) ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกัน ที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้นผลักดันให้มุ่งไปสู่การรวมกลุ่ม วางแผนและลงมือกระทำร่วมกัน

3) การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่ม หรือชุมชนไปในทิศทางที่พึงปรารถนา การตัดสินใจร่วมกันนี้จะต้องรุนแรงมากพอที่จะทำให้เกิดความคิดริเริ่มกระทำการที่ตอบสนองความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้นๆ

นอกจากนี้ นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ ยังได้กล่าวถึงเงื่อนไขของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 3 ประการ ได้แก่

1) ประชาชนต้องมีอิสรภาพที่จะเข้ามามีส่วนร่วม (Freedom to participation)

2) ประชาชนต้องมีความสามารถที่จะมีส่วนร่วม (Ability to participation)

3) ประชาชนต้องมีความเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม (Willingness to participation)

สำหรับความสำเร็จของการมีส่วนร่วมขึ้นอยู่กับเงื่อนไขดังต่อไปนี้

1) ประชาชนต้องมีเวลาที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรม การมีส่วนร่วมไม่เหมาะกับสถานการณ์ฉุกเฉิน

2) ประชาชนต้องไม่เสียเงินทองค่าใช้จ่ายในการมีส่วนร่วม มากเกินกว่าที่เขาประเมินผลตอบแทนที่ได้รับ

3) ประชาชนต้องมีความสนใจที่สัมพันธ์สอดคล้องกับการมีส่วนร่วมนั้น

4) ประชาชนต้องมีการสื่อสารรู้เรื่องกันทั้งสองฝ่าย

5) ประชาชนต้องไม่รู้สึกกระทบกระเทือนต่อตำแหน่งหน้าที่ หรือสถานภาพทางสังคมหากจะมีส่วนร่วม

โคเฮน และอัพเฮน (Cohen & Uphoff. 1977: 17 – 18) ได้เสนอบริบทการมีส่วนร่วมว่า ในการศึกษาการมีส่วนร่วมจะต้องคำนึงถึงปัจจัยสภาพแวดล้อม ซึ่งมีความซับซ้อนอย่างมาก ได้แก่

1) ปัจจัยทางกายภาพและชีวภาพ

2) ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ

3) ปัจจัยทางการเมือง

4) ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม

5) ปัจจัยทางด้านประวัติศาสตร์

นอกจากนี้ โคเฮน และอัพฮอฟ ยังได้เสนอว่ามีบุคคล 4 ฝ่ายที่มีส่วนสำคัญในการมีส่วนร่วมในโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ประกอบไปด้วย ประชาชนในท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ และบุคคลภายนอก สำหรับการมีส่วนร่วมนั้นยังมีปัจจัยหลายอย่างที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม ได้แก่

1) อายุและเพศ
2) สถานภาพทางสังคม
3) ระดับการศึกษา
4) สถานภาพในสังคม
5) อาชีพ
6) รายได้และทรัพย์สิน
7) ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในท้องถิ่น
8) พื้นที่ถือครองและสภาพการทำงาน

จากการศึกษาแนวคิด และทฤษฎีการมีส่วนร่วม จึงพอสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อการพัฒนานั้น จะเริ่มตั้งแต่ การวิจัย การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินงาน การบริหารจัดการ การติดตามและการประเมินผล ตลอกจนการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นในกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม จะเปิดเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของตนเอง ในการตัดสินใจใช้ทรัพยากร

แนวคิดเกี่ยวกับการนันทนาการ

นันทนาการได้เกิดขึ้นและมีวิวัฒนาการมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ โดยเริ่มต้นจากผู้นำทางสังคมในยุคต่างๆ ที่เป็นกลุ่มคนที่มีอำนาจสูง สงวนรักษาพื้นที่บางส่วนให้เป็นอุทยานหรือพื้นที่นันทนาการ เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง และบริวารที่ใกล้ชิดเป็นการเฉพาะ แนวความคิดที่จะตั้งพื้นที่ดังกล่าวเพื่อให้คนทั่วไปได้ใช้ประโยชน์ไม่ปรากฏว่ามีอยู่เลยในช่วงแรกๆ ของประวัติศาสตร์ จนกระทั่งในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ประเทศต่างๆ ทั่วโลกเริ่มยอมรับหลักการประชาธิปไตย โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปได้เข้าไปใช้ประโยชน์แหล่งนันทนาการและอุทยานต่างๆ ที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นเขตหวงห้ามส่วนบุคคล และในปัจจุบันแนวคิดการใช้พื้นที่สงวนเพื่อนันทนาการเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางทั่วโลก และมีมากกว่า 140 ประเทศ ได้ประกาศจัดตั้งอุทยานแห่งชาติและพื้นที่อนุรักษ์อื่นๆ เพื่อเป็นแหล่งนันทนาการแก่สาธารณชนทั่วไป (ไชโย ยิ่งเภตรา, 2543)

ความหมายของนันทนาการ

“นันทนาการ” หรือ “Recreation” เป็นคำที่ใช้กันอย่างกว้างขวาง ที่มาของคำ “Recreation” มาจากภาษาละตินว่า “Recreation” แปลว่าสร้าง หรือทำให้เกิดขึ้นใหม่ หรือทำให้สด

ชื่นแจ่มใส และมีความหมายรวมไปถึงการกระทำใดๆ ที่มีผลต่อการสดชื่นแจ่มใสของสุขภาพร่างการหรือจิดใจ คำว่า"นันทนาการ" นั้นเป็นคำใหม่แต่เดิมนั้นกระทรวงศึกษาธิการใช้คำว่า "สันทนาการ" ซึ่งอาจมาจากคำว่า "สนทนา" กับ "อาการ" ซึ่งมีความหมายแคบไม่ครอบคลุมตามความหมายของคำว่า "Recreation" จึงเปลี่ยนมาใช้ "นันทนาการ" แทนตั้งแต่ พ.ศ. 2519 (คณิต เขียววิชัย. 2534) และมีผู้ให้ความหมายหลายท่าน ดังนี้

โบรคแมน (Brockman.1959) กล่าวว่า การนันทนาการ หมายถึง กิจกรรมที่กระทำขึ้นนอกเหนือจากงานประจำ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อความเพลิดเพลินในเวลาว่าง

บัทเล่อ (Butler.1967) กล่าวว่า การนันทนาการ หมายถึงประสบการณ์ หรือกิจกรรมที่ประกอบในเวลาว่างโดยไม่ได้วางแผนไว้ล่วงหน้า

วุฒิพล หัวเมืองแก้ว (2528) กล่าวว่า การนันทนาการทางด้านป่าไม้ หมายถึงการประกอบกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางป่าไม้ เช่น อุทยานแห่งชาติ วนอุทยาน ฯลฯ ด้วยความสมัครใจ เพื่อที่จะให้ได้รับความสนุกสนาน และความเพลิดเพลินจากการประกอบกิจกรรมนั้นๆ

คณิต เขียววิชัย (2534) นันทนาการ หมายถึง กิจกรรมยามว่างที่ทุกคนเข้าร่วมโดยสมัครใจ และกิจกรรมนั้นจะก่อให้เกิดความพึงพอใจ แก่ผู้เข้าร่วมในทันทีทันใด ทั้งนี้กิจกรรมนั้นๆ จะต้องไม่ขัดต่อวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคมนั้นๆ

ราชบัณฑิตยสถาน (2538) ให้ความหมายนันทนาการว่า หมายถึง กิจกรรมที่ทำตามความสมัครใจในยามว่าง เพื่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน และผ่อนคลายความตึงเครียดการสราญใจ

สมพร บุญเลิศ (2538) กล่าวว่า นันทนาการเป็นการสัมผัสกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ซึ่งรวมถึงธรรมชาติทุกชนิดเป็นสินค้า บริการอันเกิดจากพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ตั้งแต่ ป่า ภูเขา ลำน้ำ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช เป็นต้น

พีรพงศ์ บุญศิริ (2542) กล่าวว่า นันทนาการ หมายถึง กิจกรรมที่กระทำในเวลาว่าง โดยมีความพึงพอใจ สมัครใจ ไม่มีการบังคับและได้รับความสุขเพลิดเพลินใจ จากการเข้าร่วมกิจกรรม

ดังนั้น จากความหมายของคำว่า "นันทนาการ" ที่กล่าวมาทั้งหมดพอจะสรุปได้ว่า นันทนาการ หมายถึง กิจกรรมต่างๆ ที่บุคคลกระทำโดยสมัครใจ เพื่อการพักผ่อน ความบันเทิงสนุกสนาน โดยที่กิจกรรมนั้นต้องเป็นที่ยอมรับของสังคม

วัตถุประสงค์ของนันทนาการ

เนื่องจากนันทนาการมีความสัมพันธ์กับมนุษย์ สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ และการอนุรักษ์ ดังนั้นวัตถุประสงค์ของนันทนาการควรจะครอบคลุมถึงสิ่งต่างๆ ดังต่อไปนี้ (สุรเชรษฎ์ เชษฎ์มาส. 2535)

1. พัฒนาความพึงพอใจที่มีต่อธรรมชาติ เนื่องจากในปัจจุบันประชาชนจำนวนมากที่อาศัยอยู่ในสังคมเมืองมีโอกาสออกไปสัมผัสชีวิตกลางแจ้ง หรือสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติค่อนข้างจำกัด คนเหล่านี้จึงมีโอกาสเรียนรู้และเข้าใจถึงกระบวนการทางธรรมชาติค่อนข้างน้อย จึงเป็นสิ่งยากลำบากที่ประชาชนเหล่านั้นจะเห็นความสำคัญ หรือให้ความสนใจในการอนุรักษ์และการสงวนรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนั้น การจัดการหรือการพัฒนาพื้นที่นันทนาการแห่งหนึ่งแห่งใด นอกจากจะเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจแล้ว หน่วยงานหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องควรมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มพูนความรู้ และสร้างความพึงพอใจที่มีต่อธรรมชาติให้แก่ประชาชน และพยายามให้คนเหล่านี้ ตระหนักถึงความสำคัญของวิธีการอนุรักษ์ และการสงวนรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ

2. เพิ่มพูนความพึงพอใจและความเพลิดเพลิน ด้วยเหตุผลที่ว่าคนเราเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการก็เพื่อความรื่นรมย์และความพึงพอใจ อันจะนำไปสู่ความสุขที่เขาเหล่านั้นแสวงหา ดังนั้น หน่วยงานหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับนันทนาการจึงควรพยายามเพิ่มพูนคุณภาพของการนันทนาการโดยการจัดโครงการหรือโปรแกรมการเลือกและพัฒนาทรัพยากรนันทนาการที่มีศักยภาพหรือมีคุณค่าในระดับที่สามารถทำให้คนเรามีองค์ประกอบของสิ่งต่างๆ เช่น ความงดงามตามธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ ธรณีวิทยา มานุษยวิทยา ชีววิทยา (รวมทั้งทรัพยากรสัตว์ป่า) และบริเวณที่โล่งแจ้งตามความเหมาะสม เป็นต้น

3. เปิดโอกาสให้มีการเปลี่ยนแปลงและพักผ่อน โดยทั่วไปคนเราจะไปเยือนแหล่งนันทนาการก็เพื่อเปลี่ยนแปลงตนเองจากสภาพที่เร่งรีบ จำเจ และแรงกดดันของชีวิตความเป็นอยู่ประจำวัน ดังนั้น หน่วยงานหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับนันทนาการจึงควรพยายามช่วยเหลือให้มีการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวแก่คนเหล่านั้นแม้จะเป็นเรื่องยาก เพราะผู้มาใช้ประโยชน์พื้นที่นันทนาการมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ แต่ในฐานะผู้รับผิดชอบจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอำนวยความสะดวกและบริการแก่ผู้มาเยือนให้มีโอกาสพักผ่อน สร้างสรรค์สิ่งใหม่ และทำให้ตนเองสดชื่นแจ่มใสเพื่อเป็นการเตรียมตัวกลับไปสู่ภาวะความเป็นอยู่ปกติได้อย่างดี

4. การพัฒนาความแข็งแกร่งทางร่างกาย ความสมบูรณ์ของสุขภาพร่างกายที่นับวันจะเป็นปัญหาในเกือบทุกสังคม และเรื่องนี้ได้รับความสนใจจากบุคคลต่างๆ จำนวนมาก กิจกรรมนันทนาการหลายอย่างสามารถช่วยพัฒนาสภาพร่างกายให้มีความแข็งแกร่งมากยิ่งขึ้น เช่น การเดินป่า (Hiking) ว่ายน้ำ (Swimming) ตั้งแค้มป์พักแรม (Camping) ตกปลา (Fishing) เป็นต้น ดังนั้น การส่งเสริมให้เกิดความแข็งแกร่งทางร่างกาย โดยกิจกรรมนันทนาการบางชนิด จึงเป็นเรื่องสำคัญที่ผู้เกี่ยวข้องควรให้ความสนใจและเน้นเป็นพิเศษ

5. พัฒนารูปแบบที่ดีของสังคม เนื่องจากแหล่งนันทนาการมักเต็มไปด้วย ผู้มาเยือน หรือนักนันทนาการจำนวนมาก กิจกรรมนันทนาการชนิดต่างๆ มีผู้เข้าร่วมมากมาย เช่น การเดินป่า เดินชมธรรมชาติ ขับรถชมวิว ตั้งแค้มป์พักแรม ฯลฯ ดังนั้น การกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ และพฤติกรรม เพื่อแบ่งปันการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและพื้นที่นันทนาการจึงเป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งเท่ากับเป็นการสร้างสรรค์รูปแบบของการอยู่ร่วมกัน เปลี่ยนแปลงทัศนคติไปในทางที่ดี

รู้จักเคารพในสิทธิของผู้อื่น และมีความเกรงใจ ตลอดจนมีมิตรภาพต่อกัน สิ่งต่างๆ เหล่านี้ หน่วยงานหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องจะต้องเป็นผู้นำในการกระตุ้นให้เกิดรูปแบบที่ดีของสังคม

ประโยชน์และคุณค่าของนันทนาการ

แม้ว่านันทนาการจะไม่สามารถใช้เป็นสิ่งทดแทนปัจจัย 4 ที่มนุษย์ต้องการเพื่อความอยู่รอด แต่นันทนาการเป็นสิ่งสำคัญและมีคุณค่าควบคู่ไปกับการมีชีวิตอยู่อย่างธรรมดา และอาจถือว่าเป็นปัจจัยที่ 5 ที่มนุษย์ต้องการได้ โดยสรุปแล้วประโยชน์และคุณค่าของนันทนาการมีดังต่อไปนี้ (สุรเชษฎ์ เชษฎ์มาส. 2535)

1. ประโยชน์และคุณค่าด้านสุขภาพร่างกาย (Physiological values) สุขภาพร่างกายที่ดี และความแข็งแรงของประชาชน จัดว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งของความแข็งแกร่งของประเทศ เช่นเดียวกับการศึกษาของคนในชาติ ภายใต้สถานการณ์และสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันของสังคมไทย เป็นเรื่องยากที่จะทำให้ประชาชนมีสุขภาพร่างกายที่ดีที่สามารถจะปฏิบัติภารกิจได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ดังนั้นการพัฒนาทรัพยากรนันทนาการเพื่อส่งเสริมให้ประชาชนใช้เวลาว่างไปปฏิบัติกิจกรรมนันทนาการจึงเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็น กิจกรรมนันทนาการที่มีประโยชน์และมีคุณค่าต่อสุขภาพร่างกาย ได้แก่ การเดินป่า ปีนเขา ตกปลา เล่นเรือ ขี่จักรยาน เล่นสกีน้ำ และการว่ายน้ำ กิจกรรมเหล่านี้จะช่วยไปกระตุ้นระบบอวัยวะต่างๆ ของร่างกายและกล้ามเนื้อให้มีสภาพที่ดีขึ้น และถ้าหากเข้าร่วมกิจกรรมเหล่านี้อย่างสม่ำเสมอก็จะยิ่งช่วยเพิ่มความแข็งแกร่งให้แก่ร่างกายมากขึ้นไปอีกจนสามารถประกอบภารกิจการงานได้อย่างต่อเนื่องไม่หยุดชะงัก

2. ประโยชน์และคุณค่าด้านจิตใจ (Psychological values) ทุกวันนี้คนเรามีชีวิตอยู่ในภาวะของการแข่งขัน เร่งรีบ และความแออัดในเรื่องที่อยู่อาศัยตลอดจนสภาพแวดล้อมเป็นพิษ การจราจรแออัด อันเนื่องมาจากสภาพของสังคมเมืองที่ขยายและเติบโตมากขึ้น จนขาดความเป็นธรรมชาติ ทำให้เกิดความเครียดและเหนื่อยหน่ายต่อภารกิจ การงาน และชีวิตความเป็นอยู่ ด้วยเหตุนี้ การได้สัมผัสกับธรรมชาติและใกล้ชิดกับธรรมชาติตลอดจนรู้ว่าสิ่งรอบๆ ตัวเรานั้นรายล้อมไปด้วยสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ก็จะช่วยให้คนเราเกิดความรู้สึกที่ปลอดภัย ผ่อนคลายและมีความสุข ดังนั้น ประสบการณ์ด้านนันทนาการในแหล่งธรรมชาติจึงสามารถช่วยส่งเสริมให้มนุษย์ได้รู้จักตนเองและสิ่งแวดล้อมรอบๆ (The wholeness concept) ตลอดจนความสมดุลของสิ่งต่างๆ ที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข นอกจากนี้ประสบการณ์ด้านนันทนาการในแหล่งธรรมชาติยังช่วยให้คนเราเข้าใจถึงองค์ประกอบต่างๆ ของธรรมชาติซึ่งสามารถช่วยยกระดับจิตใจ (Spirit) ของคนเรา และช่วยส่งเสริมให้เกิดความรัก ความเข้าใจอันดีระหว่างสมาชิกในครอบครัวและสังคมรวมอีกด้วย

3. ประโยชน์และคุณค่าด้านเศรษฐกิจ (Economic values) นันทนาการโดยเฉพาะอย่างยิ่งนันทนาการกลางแจ้งจะส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจทั้งในระดับท้องถิ่น ภูมิภาค และประเทศเป็นอย่างมาก เพราะนันทนาการเป็นองค์ประกอบสำคัญของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

และเป็นธุรกิจขนาดใหญ่ ที่ช่วยทำให้เกิดการจ้างงาน และกระจายรายได้ไปสู่กลุ่มคนต่างๆ ในสังคม ที่สำคัญก็คือ นันทนาการมีส่วนช่วยพัฒนาเศรษฐกิจของสังคมชนบทที่ยากจน และอยู่ห่างไกลจากความเจริญ นอกจากนี้นันทนาการยังเกี่ยวข้องกับการผลิตและการตลาดด้วยอุปกรณ์หรือเครื่องมือที่จำเป็นจะต้องใช้ในการประกอบกิจกรรมนันทนาการอีกนานัปการ เช่น อุปกรณ์พักแรม อุปกรณ์ตกปลา เรือ รถ รองเท้า ฯลฯ และนันทนาการยังเกี่ยวข้องกับธุรกิจด้านต่างๆ อีกมากมาย เช่น โรงแรม บังกะโล การขนส่ง การสื่อสาร อาหารและเครื่องดื่ม ของที่ระลึก ฯลฯ ซึ่งที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ ในทุกระดับอย่างมากมายทั้งทางตรงและทางอ้อม

4. ประโยชน์และคุณค่าด้านสังคม (Sociological values) นันทนาการเป็นการใช้เวลาว่างแบบสร้างสรรค์ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตัวเองและสังคม หากรัฐจะสามารถจัดหาและพัฒนาพื้นที่และสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนได้เพียงพอกับความต้องการก็จะส่งผลดีต่อประชาชนและสังคมโดยส่วนรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเยาวชนและวัยรุ่น ถ้าได้ใช้เวลาว่างที่มีอยู่ในการประกอบกิจกรรมนันทนาการอย่างเต็มที่ ก็จะทำให้ไม่มีเวลาไปปฏิบัติตนในทางที่ผิด หรือเป็นภัยต่อสังคม เช่น การเที่ยวเตร่ฆ่าเวลาอย่างไร้จุดหมาย เล่นการพนัน มั่วสุ่ม ติดยาเสพติด ก่ออาชญากรรม และอื่นๆ

5. ประโยชน์และคุณค่าด้านวัฒนธรรม (Cultural values) นันทนาการเป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้เข้าร่วมได้มีการเรียนรู้ และมีประสบการณ์ที่เกี่ยวกับแหล่งธรรมชาติ ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ตลอดจนสิ่งที่เป็นมรดกของชาติ นอกจากนี้ยังทำให้คนในสังคมนั้นมีการปรับเปลี่ยนทัศนคติ ความเชื่อ และแนวทางในการดำรงชีวิตบนพื้นฐานทางสังคม และวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอดีตที่ผ่านมามนุษย์มีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรต่างๆ เพื่อความอยู่รอด และพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมมาตลอด แต่เมื่อมานานมานี้ คนเราเริ่มเห็นคุณค่าของธรรมชาติแวดล้อมว่าเป็นสิ่งสวยงามที่จะต้องสงวนและรักษาไว้เพื่อความรื่นรมย์และเพิ่มพูนคุณภาพชีวิต ดังนั้นนันทนาการจึงเป็นสิ่งที่ช่วยให้คนในสังคมเกิดความภาคภูมิใจในสมบัติของชาติที่มีอยู่

6. ประโยชน์และคุณค่าด้านการศึกษา (Education values) นันทนาการให้ประโยชน์และคุณค่าด้านการศึกษาค้นคว้า ซึ่งจำเป็นต่อการเจริญเติบโต และความมั่นคงของสังคม นอกจากนี้สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติยังช่วยเพิ่มพูนความแข็งแกร่งด้านร่างกาย จิตใจของมนุษย์ ช่วยให้มนุษย์ได้เรียนรู้และเข้าใจกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ และยังช่วยให้มนุษย์เกิดความพึงพอใจในความงดงามที่ปรากฏ ซึ่งเท่ากับเป็นการช่วยเสริมสร้างสปิริตที่ดีและให้ความหมายแก่ชีวิต

พื้นที่นันทนาการทุกแห่งเปรียบได้กับห้องปฏิบัติการทางธรรมชาติเปิดโอกาสให้ทุกคนทุกกลุ่มทุกระดับเข้าไปศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ที่เป็นธรรมชาติได้ด้วยตนเอง ซึ่งทำให้เกิดความภาคภูมิใจในสิ่งที่ได้พบเห็น นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยที่สำคัญๆ เช่น ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการต่างๆ และความหลากชีวิตของสิ่งมีชีวิต ความรู้เกี่ยวกับ ดิน หิน น้ำ และภูมิอากาศ เป็นต้น และที่สำคัญก็คือพื้นที่นันทนาการยังเป็นแหล่งช่วยสนับสนุนให้คนในสังคมมีจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์และสงวนรักษาธรรมชาติ และทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีเหตุผลอีกด้วย

การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทอ่างเก็บน้ำ

นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบันการจัดอ่างเก็บน้ำจะคำนึงถึงแต่เฉพาะในด้านประโยชน์ใช้สอยเท่านั้น โดยเฉพาะอ่างเก็บน้ำที่จัดสร้างขึ้นโดยหน่วยงานราชการ และรัฐวิสาหกิจจะมีวัตถุประสงค์หลักที่ชัดเจนในการจัดสร้าง อาทิเช่น อ่างเก็บน้ำของกรมชลประทานจัดสร้างขึ้น เพื่อวัตถุในการจัดหาน้ำใช้ในการเกษตร เขื่อนของการไฟฟ้าเพื่อการผลิตพลังงานไฟฟ้า อ่างเก็บน้ำของกรมประมงเพื่อป้องกันน้ำท่วม เหล่านี้ ล้วนแต่เป็นวัตถุประสงค์หลักในการจัดการอ่างเก็บน้ำทั้งสิ้น แต่เนื่องจากอ่างเก็บน้ำเป็นบริเวณที่มีความสวยงามตามธรรมชาติ ทั้งที่เป็นพื้นที่น้ำอันกว้างใหญ่ เกาะแก่ง ภูเขา และป่าไม้ อันสวยงามที่ล้อมรอบอยู่ ล้วนเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวที่แสวงหาความงดงามตามธรรมชาติให้เข้ามาเที่ยวชม และนอกจากนี้แล้วศักยภาพในการรองรับกิจกรรมทางน้ำต่างๆ อาทิเช่น การว่ายน้ำ เล่นเรือ ตกปลา หรือการทัศนาจรทางเรือก็ยังมีส่วนดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาใช้พื้นที่อีกด้วย

จากการที่อ่างเก็บน้ำกลายมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการใช้งานประเภทอื่นๆ จึงทำให้เกิดข้อขัดแย้งและปัญหาต่างๆ ตามมาได้ เช่น ปัญหาในเรื่องของกิจกรรม ปัญหาด้านความปลอดภัย ปัญหาด้านของการใช้ที่ดินผิดประเภท ปัญหาเรื่องความขัดแย้ง การจัดการ และปัญหาทางด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมต่างๆ เป็นต้น

ประโยชน์ของอ่างเก็บน้ำและศักยภาพในการพัฒนา

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าอ่างเก็บน้ำทั้งที่เกิดตามธรรมชาติ และเกิดจากการที่มนุษย์สร้างขึ้น ล้วนแต่มีประโยชน์ในด้านการใช้งานด้านใดด้านหนึ่ง (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2540: 103) เช่น

1) เป็นแหล่งกักเก็บน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค
2) เป็นแหล่งผลิตพลังงาน
3) เป็นแหล่งชลประทานเพื่อการเกษตร การอุตสาหกรรม
4) เป็นแหล่งเพาะสัตว์น้ำ และเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติ
5) เป็นแหล่งควบคุมและบรรเทาอุทกภัย
6) เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของพืชและสัตว์ตามธรรมชาติ
7) เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจและสวนสาธารณะ
8) เป็นแหล่งกีฬาทางน้ำและนันทนาการต่างๆ เป็นต้น

ปัญหาที่พบในแหล่งท่องเที่ยวประเภทอ่างเก็บน้ำในปัจจุบัน

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2540: 104-106) ได้กล่าวถึงสภาพปัจจุบันและปัญหาที่พบของแหล่งท่องเที่ยวประเภทอ่างเก็บน้ำไว้ดังนี้

1) ปัญหาด้านสภาพทางกายภาพ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น

(1) ตำแหน่งที่ตั้งและการเข้าถึง อ่างเก็บน้ำหลายแห่งมีตำแหน่งที่ตั้งอยู่ในบริเวณที่เป็นที่ตั้งธรรมชาติ ห่างไกลจากชุมชน ทำให้การเข้าถึงเป็นไปได้ยากลำบาก ประกอบกับการไม่มีพาหนะเดินทางประจำทางน้ำเข้าถึงบริเวณ จึงเป็นการจำกัดการท่องเที่ยวอ่างเก็บน้ำอยู่เพียงเฉพาะกลุ่มที่มีพาหนะเข้าถึงเองได้เท่านั้น

(2) การใช้ที่ดินโดยรอบ ปัญหาของการใช้พื้นที่โดยรอบอ่างเก็บน้ำมีทั้งปัญหาที่เกิดจากการบุกรุกเข้ามาใช้ประโยชน์ และปัญหาจากการจัดการพื้นที่อย่างไม่เหมาะสมของผู้ดูแลพื้นที่ ทำให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมา

(3) การบริการสิ่งอำนวยความสะดวก จะเกี่ยวข้องกับปัญหาของการขาดแคลนส่วนบริการ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ อาทิเช่น ที่พักค้างคืน ร้านค้า ร้านอาหาร ห้องน้ำ โต๊ะ ม้านั่ง ถังขยะ ไฟฟ้า ซึ่งมีปริมาณไม่เพียงพอกับความต้องการ และปัญหาเรื่องการจัดวางตำแหน่งของส่วนบริการและสิ่งอำนวยความสะดวก

2) ปัญหาทางด้านกิจกรรม พื้นที่กิจกรรมจะอยู่บริเวณรอบๆ อ่างเก็บน้ำ หรือบริเวณที่พอมองเห็นวิวจากอ่างเก็บน้ำได้ ปัญหาที่เกิดขึ้นจึงเกี่ยวกับการจัดพื้นที่กิจกรรม การกำหนดตำแหน่งที่ตั้งของกิจกรรมไม่เหมาะสมกับกิจกรรมที่เกิดขึ้น การไม่ได้เตรียมพื้นที่สำหรับรองรับนักท่องเที่ยวจำนวนมาก มีการขัดแย้งระหว่างกิจกรรมแบบสงบกับกิจกรรมแบบกระฉับกระเฉง เกิดปัญหาในเรื่องของการขาดแคลนสิ่งอำนวยความสะดวก และความปลอดภัยในการประกอบกิจกรรม

3) ปัญหาด้านการจัดการระบบต่างๆ ภายในโครงการ เนื่องจากไม่มีนโยบายทางด้านการจัดการเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว ทำให้ขาดงบประมาณในการส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยว ในด้านการจัดการสร้างส่วนบริการสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ขาดบุคคลากรในการควบคุมดูแลพื้นที่และบำรุงรักษาบริเวณ ขาดการวางแผนและทำการศึกษาถึงสภาพปัจจุบันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมความต้องการของผู้ใช้และการวางแผนการออกแบบเพื่อรองรับถูกต้องเหมาะสม นอกจากนี้ยังมีปัญหาเรื่องการครอบครองดูแลพื้นที่ ทำให้การพัฒนาเป็นไปได้อย่างล่าช้าและไม่มีประสิทธิภาพ

4) ปัญหาด้านสภาพแวดล้อมและทัศนียภาพ นิเวศวิทยาของอ่างเก็บน้ำค่อนข้างซับซ้อนและไวต่อการเปลี่ยนแปลง ผลจากการพัฒนาอาจก่อให้เกิดผลเสียต่อระบบนิเวศจนยากที่จะแก้ไข เช่น น้ำเสีย เกิดตะกอนในน้ำ เป็นต้น นอกจากนี้ การพัฒนายังไม่คำนึงถึงผลเสียต่อสภาพแวดล้อมทางด้านทัศนียภาพ เช่น การวางตำแหน่งอาคารส่วนบริการ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ โดยไม่คำนึงถึงทัศนียภาพ รวมทั้งรูปแบบการนำเสนอไม่กลมกลืนกับสภาพธรรมชาติ

ปัญหาต่างๆ จะต้องทำการศึกษาข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องก่อนมีการพัฒนา ศึกษาถึงผลกระทบที่อาจเกิดจากการพัฒนา เพื่อที่จะได้ทำการจัดการกับอ่างเก็บน้ำให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ทั้งด้านการชลประทาน และด้านการท่องเที่ยว โดยมีหลักในการปรับปรุงและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทอ่างเก็บน้ำ ดังนี้

1. ต้องพยายามรักษาสภาพธรรมชาติ ลักษณะเด่นและความเป็นเอกลักษณ์ของแหล่งน้ำนั้นไว้ให้มากที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้

2. พยายามเสริมสภาพธรรมชาติและเสริมลักษณะเด่นของแหล่งน้ำนั้นให้ชัดเจนและดียิ่งขึ้นกว่าเดิม ในกรณีที่แหล่งน้ำเสื่อมโทรมไปแล้ว หรือมีการพัฒนาอย่างผิดแนวทางไปแล้ว

3. จัดให้มีจำนวนนักท่องเที่ยวและกิจกรรมที่เหมาะสมกับสภาพทางกายภาพของแหล่งน้ำนั้นๆ โดยไม่ให้เกินความสามารถที่แหล่งน้ำนั้นจะรองรับได้

4. จัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกตามความเหมาะสม โดยคงรักษาความเป็นธรรมชาติเอาไว้ การบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกนั้นจะต้องเสมอภาคแก่ประชาชนทุกระดับ

5.

แนวทางและกระบวนการในการปรับปรุงและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทอ่างเก็บน้ำ

แนวทางและกระบวนการในการปรับปรุงและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทอ่างเก็บน้ำมีขั้นตอน ดังนี้

1. กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการพัฒนาเป็นอันดับแรก ซึ่งวัตถุประสงค์ทางการท่องเที่ยวอาจเป็นวัตถุประสงค์หลักหรือเป็นวัตถุประสงค์รองก็ได้

2. จัดแบ่งระดับของการพัฒนาที่เหมาะสมสำหรับแหล่งนั้นๆ

3. จัดแบ่งการใช้ที่ดินที่เหมาะสม เพื่อป้องกันและขจัดความขัดแย้งระหว่างกิจกรรมหรือกลุ่มนักท่องเที่ยวและเพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย

4. จัดผังบริเวณให้เหมาะแก่การใช้สอยประเภทต่างๆ เหมาะสมกับระดับการพัฒนา และเหมาะสมกับนักท่องเที่ยว

5. จัดให้มีสิ่งก่อสร้างเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวตามความจำเป็น

6. จัดให้มีการดูแลรักษา การซ่อมแซม การซ่อมบำรุงอาคาร รวมทั้งผังบริเวณและการควบคุมกิจกรรมต่างๆ ของนักท่องเที่ยวให้เกิดความปลอดภัย ป้องกันการสูญเสียสภาพธรรมชาติ และการขัดแย้งกันระหว่างนักท่องเที่ยว

รูปแบบและหลักเกณฑ์ในการพัฒนา

การพัฒนาแหล่งน้ำหรือพื้นที่บริเวณแหล่งน้ำ มีเกณฑ์ในการกำหนดดังนี้

1. ตำแหน่งที่ตั้งและการเข้าถึง หมายถึงระยะห่างและความใกล้ไกลจากชุมชน ถนนสายหลักที่มีความสะดวกสบายในการเข้าถึง

2. คุณสมบัติของแหล่งน้ำ ทั้งในด้านความสวยงาม ความเป็นเอกลักษณ์ ผลกระทบกับสภาพธรรมชาติ พืช และสัตว์ธรรมชาติที่อาศัยหลบภัย และเพาะพันธุ์อยู่เดิม

3. การใช้งานเดิม หมายความถึงวัตถุประสงค์ของแหล่งน้ำนั้นๆ เช่น วัตถุประสงค์ เพื่อการชลประทาน เพื่อเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ จะเกิดการขัดแย้งกับการพัฒนาหรือไม่ ต้องการระยะถอยร่นจากกิจกรรมเดิมมากน้อยเพียงใด

จากหลักเกณฑ์ที่กล่าวมา อาจจำแนกรูปแบบในการพัฒนาออกได้เป็น

1. สถานที่พักผ่อนหย่อนใจในรูปสวนสาธารณะ (Park) นักท่องเที่ยวไปเช้า - เย็นกลับ เช่น บึงพระราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา บริเวณที่มีแนวโน้มที่จะทำการพัฒนาขึ้นเป็นสถานพักผ่อนหย่อนใจ ควรมีคุณสมบัติ ดังนี้

1.1 ตำแหน่งที่ตั้งอยู่ในเมืองหรือใกล้ชุมชน ประชาชนและนักท่องเที่ยวสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ทุกเวลา แหล่งน้ำและพื้นที่โดยรอบนั้นมีแนวโน้มจะเกิดเป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งผู้คนมาใช้พักผ่อนชมทิวทัศน์อยู่แล้ว จึงควรสนับสนุนให้มีการใช้พื้นที่ริมน้ำเป็นสาธารณะประโยชน์

1.2 การใช้งานเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ อาจใช้เพื่อกิจกรรมทางการกีฬาทั้งบนบกและทางน้ำ หากมีพื้นที่ขนาดใหญ่มากพอ อาจจัดทำเป็นสวนสาธารณะ ประเภทพัฒนาก้าวหน้ามีกิจกรรมหลากหลาย

2. สถานพักผ่อนตากอากาศ (Resort) เช่น อ่างเก็บน้ำเขื่อนศรีนครินทร์ อ่างเก็บน้ำเขื่อนเขาแหลม จังหวัดกาญจนบุรี อ่างเก็บน้ำเขื่อนแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี แหล่งน้ำประเภทที่มีศักยภาพที่จะพัฒนาขึ้นเป็นสถานพักผ่อนตากอากาศ ควรมีคุณสมบัติดังนี้

2.1 ตำแหน่งที่ตั้งอยู่ห่างไกลจากชุมชน ไม่สามารถไปเช้า - เย็นกลับได้

2.2 มีรูปแบบและระดับของที่พักค้างคืนได้ต่างๆ กันหลายระดับ อาจเป็นโรงแรม บ้านพัก เรือนแพ หรือการตั้งค่ายพักแรม

2.3 มีความเป็นไปได้ที่เกิดกิจกรรมอื่นๆ ประกอบอยู่กับแหล่งน้ำนั้นที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ เช่น การตกปลา ล่องแพ การนั่งเรือชมทิวทัศน์ การเดินป่า การศึกษาธรรมชาติ เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมถึงกิจกรรมจากแหล่งท่องเที่ยวข้างเคียง

2.4 สถานพักผ่อนตากอากาศควรมีการพัฒนาเพื่อให้เกิดสิ่งดึงดูดใจเพิ่มขึ้นจากสภาพธรรมชาติที่มีอยู่เดิม เช่น สถานพักฟื้นผู้ป่วยหรือคนชรา จัดให้มีสนามกอล์ฟเพิ่มขึ้นจากสภาพธรรมชาติเดิมที่มีอยู่ ประกอบกับที่พักค้างคืน จัดให้มีอาคารสโมสร อาคารกีฬา เป็นต้น

3. สถานที่อยู่และหลบภัยสัตว์ธรรมชาติ (Wildlife sanctuary) เช่น ทะเลน้อย จังหวัดสงขลา บึงบอระเพ็ด จังหวัดนครสวรรค์ แหล่งน้ำประเภทนี้ควรมีคุณสมบัติ ดังนี้

3.1 ตำแหน่งที่ตั้งอยู่ห่างไกลจากชุมชน เป็นบริเวณซึ่งอาจพัฒนาเพื่อการรอบรับนักท่องเที่ยวได้ แต่จะต้องมีความระมัดระวังอย่างมาก มิให้เกิดการรบกวนสัตว์ธรรมชาติหรือระบบนิเวศวิทยาของพื้นที่บริเวณที่อยู่และหลบภัยสัตว์

3.2 วัตถุประสงค์หลักของการพัฒนาหรือปรับปรุงบริเวณนี้ ควรเป็นเพื่อการอนุรักษ์และการศึกษาเป็นประการสำคัญ ส่วนการท่องเที่ยวนั้นควรกำหนดเป็นวัตถุประสงค์รอง

3.3 อาจเปิดโอกาสสำหรับนักท่องเที่ยวได้ทั้งไปเช้า - เย็นกลับ และพักค้างคืน จึงทำให้ต่างจากสวนสาธารณะทั่วไป และต่างจากสถานพักผ่อนตากอากาศ

3.4 แหล่งน้ำประเภทนี้มักมีหน่วยงานราชการประกอบอยู่ด้วย ซึ่งมีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบและอนุรักษ์พื้นที่ เช่น สถานีประมงศูนย์วิจัยศึกษาธรรมชาติ ศูนย์เพาะพันธุ์สัตว์น้ำ ศูนย์ศึกษาพันธุ์นกน้ำ เป็นต้น และส่งเสริมกอจกรรมทางวิชาการ การจัดทำเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ เส้นทางเดินดูนก มีโครงการสื่อความหมายธรรมชาติ การมีห้องบรรยายฉายสไลด์ ห้องทดลอง ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ประกอบอยู่ด้วย

3.5 อยู่ห่างไกลชุมชน และไกลจากแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ พอสมควร ควรมีบริเวณที่เป็นฉนวนกั้นอยู่จากกิจกรรมอื่นๆ เป็นระยะห่างพอสมควรเพื่อลดความขัดแย้งและการรบกวนกัน

3.6 การเข้าถึงแหล่งน้ำประเภทนี้มีความยากลำบากกว่าประเภทอื่นๆ แต่จะไม่เป็นปัญหา เพราะไม่ได้รองรับนักท่องเที่ยวทั่วไป

4. สถานที่ราชการ เช่น สถานีประมง ศูนย์ศึกษาพันธ์สัตว์น้ำ ศูนย์ศึกษาพันธุ์นกน้ำ ที่ทำการเขื่อน บริเวณเหล่านี้ มักมีหน้าที่หลักประจำอยู่แล้ว แต่อาจเปิดพื้นที่บางส่วนให้นักท่องเที่ยวเข้าชมได้ โดยต้องมีการขออนุญาตการเข้าใช้ล่วงหน้า

5. พื้นที่เกษตรกรรมและพื้นที่ป่าไม้ เช่น บางส่วนของบึงบอระเพ็ด ซึ่งใช้เป็นนาบัว บางส่วนของอ่างเก็บน้ำเขื่อนศรีนครินทร์ ซึ่งเป็นเขตอุทยานแห่งชาติ เป็นต้น แหล่งน้ำที่ใช้พื้นที่โดยรอบเพื่อการเกษตรกรรม มักมีคุณสมบัติอยู่ใกล้กับแหล่งน้ำเพื่อการชลประทานโดยเฉพาะมีความเหมาะสมของสภาพเดิมเพื่อการเพาะปลูก ไม่มีกิจกรรมดึงดูดนักท่องเที่ยวไม่มีความสวยงามเป็นพิเศษของทิวทัศน์โดยรอบแหล่งน้ำขนาดใหญ่ ที่มีอาณาจักรกว้างขวางอาจพัฒนาขึ้นได้ในหลายๆ รูปแบบ คือ บางส่วนที่อยู่ใกล้กับชุมชน อาจเป็นสถานที่พักผ่อนตากอากาศ บางพื้นที่อาจมีความเหมาะสมที่จะเป็นสถานที่อยู่และหลบภัยสัตว์ธรรมชาติ เป็นต้น

สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

เขื่อนขุนด่านปราการชล อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นเขื่อนคอนกรีตอัดบดที่ยาวที่สุดในโลก มีพื้นที่ก่อสร้างครอบคลุมพื้นที่ป่ากว่า 2,000 ไร่ สามารถจุน้ำได้ในปริมาณ 224 ล้านลูกบาศก์เมตร โดยมีจุดมุ่งหมายหลักคือ การบรรเทาอุทกภัยในจังหวัดนครนายก ภูมิทัศน์โดยรอบกำลังอยู่ในขั้นตอนการปรับแต่ง เช่น อาคารพิพิธภัณฑ์เขื่อนขุนด่านปราการชล ซึ่งอยู่ในความดูแลของกรมศิลปากร ซึ่งจะเปิดให้ผู้มาเยือนได้เข้าไปชมการจัดแสดงข้อมูลรวบรวมความเป็นมาของเขื่อนทั่วประเทศ เห็นถึงพัฒนาการของเขื่อน พันธุกรรมเขื่อน รวมถึงวิถีชีวิตและภูมิปัญญาของชาวจังหวัดนครนายกด้วย

สภาพภูมิประเทศ (กรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2539)

เขื่อนขุนด่านปราการชล ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดนครนายก ซึ่งมีลักษณะภูมิประเทศเป็นหุบเขาแคบและทิวเขาทอดยาวสลับซับซ้อน เป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำลำคลอง และน้ำตกหลายแห่ง มีทัศนียภาพสวยงาม เช่น น้ำตกสาริกา น้ำตกนางรอง น้ำตกเหวนรก เป็นต้น พื้นที่ทางตอนกลางส่วนใหญ่เป็นที่ราบอันเกิดจากตะกอน แม่น้ำสายสำคัญ คือ แม่น้ำนครนายก อันมีต้นกำเนิดมาจากเทือกเขาใหญ่

สภาพภูมิอากาศ

ภูมิอากาศของลุ่มน้ำนครนายก ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ระหว่างเดือน พฤษภาคม – กลางเดือนตุลาคม และมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่างเดือนตุลาคม – มกราคม ส่วนช่วงเดือนกุมภาพันธ์ – เมษายน จะเป็นลมท้องถิ่นจากอ่าวไทยและที่ราบลุ่มภาคกลาง

เนื่องจากพื้นที่ลุ่มน้ำมีเทือกเขาพญาเย็น (เขาใหญ่) อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นแนวปะทะของลมมรสุมตะวันตกแยงใต้ ทำให้มีฝนตกชุกโดยฝนตกเฉลี่ยประมาณ 1,500 – 2,000 มิลลิเมตรต่อปี ซึ่งประมาณร้อยละ 87 จะตกในช่วงฤดูฝน คือ ระหว่างเดือนพฤษภาคม – ตุลาคม ความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยรายเดือนมีค่าระหว่างร้อยละ 81 – 86 ในช่วงฤดูฝน และร้อยละ 67 – 74 ในช่วงฤดูแล้ง อัตราการระเหยเฉลี่ยรายเดือนมีค่าระหว่าง 122 – 168 มิลลิเมตรต่อเดือน อุณหภูมิเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 26.3 - 30.3 องศาเซลเซียส (กรมชลประทาน. 2539: 1)

สภาพเศรษฐกิจ และสังคม

ประชาชนส่วนใหญ่ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชลประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก เช่น การทำนา การทำไร่ไผ่ตง การทำสวนผลไม้ โดยพืชที่ปลูกกันส่วนใหญ่ คือ ส้มโอ มะม่วง มะไฟ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงสัตว์เพื่อจำหน่าย เช่น วัว ควาย เป็ด และไก่ เป็นต้น ส่วนอาชีพรอง คือ การรับจ้างนอกการเกษตร การรับจ้างในการเกษตร และการค้าขาย

ประชาชนส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาน้อยเป็นระดับการศึกษาภาคบังคับ แต่โดยทั่วไปประชาชนได้รับการบริการทางการศึกษาจากภาครัฐอย่างทั่วถึง (กรมชลประทาน. 2539: 293-294)

การปกครอง

ปัจจุบันประชากรที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชล บริเวณอ่างเก็บน้ำ และบริเวณฐานเขื่อนซึ่งครอบคลุมระยะ 300 เมตร จากแนวสันเขื่อน มีพื้นที่อยู่ในเขตหมู่ที่ 1 2 และ 3 ของตำบลหินตั้ง อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก โดยมีรายละเอียดจำนวนประชากร (กรมชลประทาน. 2539: 3-346) ดังนี้

ตาราง 1 เขตการปกครองและจำนวนประชาชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชล

หมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือน (หลังคาเรือน)	จำนวนประชาชน (คน)
หมู่ที่ 1 บ้านคลองสีสุก	37	178
หมู่ที่ 2 บ้านท่าด่าน	138	492
หมู่ที่ 3 บ้านนางรอง	190	698
รวม	**365**	**1,368**

ที่มา: สำนักงานจังหวัดนครนายก กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. 2548

การคมนาคม

โครงการเขื่อนขุนด่านปราการชล ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองไปทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือเป็นระยะทางประมาณ 20 กิโลเมตร การเดินทางจากตัวเมืองเข้าสู่โครงการสามารถทำได้โดยใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 3049 หรือ 3239 ซึ่งแยกจากทางหลวงหมายเลข 33 ที่ประมาณ กิโลเมตรที่ 140 ขึ้นไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ (กรมชลประทาน. 2539: 3-282) แผนที่ดังปรากฏในภาพประกอบ 4

ภาพประกอบ 4 เส้นทางคมนาคมในจังหวัดนครนายก

ที่มา: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2549). *แผ่นพับท่องเที่ยวนครนายก.* หน้า 3.

ประวัติและความเป็นมาของเขื่อนขุนด่านปราการชล

ลุ่มแม่น้ำนครนายกเป็นลุ่มน้ำสาขาหนึ่งของลุ่มน้ำบางปะกง ครอบคลุมพื้นที่อำเภอเมือง อำเภอบ้านนา อำเภอปากพลี และอำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก มีเนื้อที่ประมาณ 2,430 ตารางกิโลเมตร ไหลไปบรรจบกับแม่น้ำปราจีนบุรี เป็นแม่น้ำบางปะกง ที่อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา ลุ่มแม่น้ำนครนายกตอนบน มีต้นกำเนิดอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ปริมาณน้ำท่าประมาณร้อยละ 93 ของน้ำท่าเฉลี่ยทั้งปี จะเกิดขึ้นในเดือนมิถุนายน ถึงเดือนตุลาคม

ส่วนใหญ่จะไหลทิ้งลงทะเล หรือก่อให้เกิดอุทกภัย ส่วนในฤดูแล้งเกิดปัญหาการขาดแคลนน้ำ และพื้นที่บางส่วนเป็นดินเปรี้ยว ไม่สามารถทำการเพาะปลูกได้

เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ.2536 เนื่องในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำริ ให้กรมชลประทานพิจารณาวางโครงการ เพื่อก่อสร้างเขื่อนคลองท่าด่าน บริเวณบ้านท่าด่าน ตำบลหินตั้ง อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก ปัจจุบันพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานชื่อใหม่เป็น เขื่อนขุนด่านปราการชล เมื่อปี พ.ศ. 2549 เพื่อบรรเทาอุทกภัยในลุ่มน้ำนครนายกที่เกิดเป็นประจำ และยังช่วยราษฎรให้มีน้ำใช้ในการเกษตร การอุปโภคบริโภค รวมทั้งเพื่อการแก้ไขปัญหาดินเปรี้ยวด้วย

กรมชลประทานได้รับสนองพระราชดำริในการ ซึ่งคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติได้มีมติเห็นชอบต่อรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2539 และคณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบ เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2539 ให้ก่อสร้างในระหว่างปีงบประมาณ 2540–2546 ในวงเงิน 10,193,000,000 บาท (http://www.tadandam.com. 7 เมษายน: 2549)

ตาราง 2 ข้อมูลของเขื่อนและอ่างเก็บน้ำ

ชื่อเขื่อน	เขื่อนขุนด่านปราการชล
ชนิดเขื่อน	เขื่อนคอนกรีตบดอัด (Roller Compacted Concrete)
ระดับสันเขื่อน	114 ม.รทก.
ความสูงเขื่อน	95 เมตร
ความยาวสันเขื่อน	2,600 เมตร
ปริมาตรตัวเขื่อน	5 ล้านลูกบาศก์เมตร
ความกว้างของสันเขื่อน	6 เมตร
ความกว้างของฐานเขื่อน	78 เมตร
ระดับเก็บกักปกติ	+110 ม.รทก.
ความจุอ่างฯที่ระดับเก็บกักปกติ	224 ล้านลูกบาศก์เมตร
พื้นที่อ่างฯที่ระดับเก็บกัก	3,087 ไร่

ที่มา : กรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2539

แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียง

แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียงที่มีชื่อเสียงและสวยงามเป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวมีอยู่ด้วยกันหลายแห่ง ได้แก่

1. เขื่อนขุนด่านปราการชล เป็นเขื่อนคอนกรีตบดอัดที่ยาวที่สุดในโลก อยู่ในระดับความสูง 95 เมตร เป็นจุดชมวิวและทัศนียภาพที่สวยงาม ซึ่งตามปกติจะมีนักท่องเที่ยวเดิน

ทางเข้ามาอยู่เสมอโดยเฉพาะอย่างยิ่งวันหยุดสัปดาห์ หรือวันหยุดนักขัตฤกษ์ จะเนืองแน่นไปด้วยนักท่องเที่ยวจนทำให้ถนนดูแคบลง การค้าขายก็จะคล่องตัวมากกว่าวันทำงาน ทั้งนี้เพราะความได้เปรียบของที่ตั้งที่อยู่ไม่ห่างจากกรุงเทพมากนัก การเดินทางใช้เวลาเพียงชั่วโมงเศษ ย่อมดึงดูดความสนใจจากชาวกรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียงให้แวะเข้ามา (http://www.thadandam.com. 10 เมษายน: 2549)

2. ศูนย์ภูมิรักษ์ธรรมชาติ ซึ่งตั้งอยู่ห่างจากตัวเขื่อนเพียง 200 เมตร คืออาคารที่รวบรวมภูมิความรู้ควบคู่กับความเพลิดเพลิน อันเนื่องมาจากโครงการในพระราชดำริของพระเจ้าอยู่หัว โดยได้รับพระราชทานชื่อนี้จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี องค์ประธานมูลนิธิชัยพัฒนา ที่สมาคมนักเรียนเก่าวชิราวุธวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ร่วมกับมูลนิธิชัยพัฒนาดำเนินการจัดสร้าง เพื่อเผยแพร่แนวพระราชดำริให้กว้างขวางและลึกซึ้ง โดยการแสดงแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ด้านการเกษตร ปศุสัตว์ สิ่งแวดล้อม และพลังงาน ตลอกจนการสาธิตความเป็นอยู่ วิถีไทยด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัยและเหมาะสม

3. น้ำตกนางรอง มีความงดงามไม่แพ้น้ำตกสาริกา แต่ต้องออกกำลังเดินเท้าประมาณ 10 นาที เพื่อไปยังตัวน้ำตก ในหน้าฝนกระแสน้ำค่อนข้างเชี่ยวแต่ก็น่าชมไปอีกแบบ ส่วนรอบๆ ข้างน้ำตกก็ยังร่มรื่นไปด้วยต้นไม้เขียวครึ้ม และมีมุมถ่ายรูปสวยๆ อยู่ตรงบริเวณสะพานไม้ที่ทอดข้ามไปชมน้ำตกและสามารถมองเห็นตัวน้ำตกอย่างชัดเจน

4. อุทยานวังตะไคร้ ซึ่งอยู่ในความดูแลของมูลนิธิจุมภฏ-พันธ์ทิพย์ บริพัตร ภายในจะมีไม้ดอกไม้ประดับนานาพันธุ์ให้ชม และที่สำคัญก็คือธารน้ำตกวังตะไคร้ที่ไหลผ่านโขดหินน้อยใหญ่ให้นักท่องเที่ยวได้เล่นน้ำกัน เป็นต้น

5. น้ำตกสาริกา เป็นน้ำตกขนาดใหญ่ เกิดจากน้ำฝนที่ตกบนเขาใหญ่แล้วไหลมารวมกันเป็นสายธารลงมาจากหน้าผาสูงกว่า 200 เมตร น้ำตกสาริกามีทั้งหมด 9 ชั้น แต่เปิดให้ชมเพียงชั้นที่ 1-4 เท่านั้น เพราะชั้นที่ 5 ขึ้นไปเป็นเส้นทางที่อันตราย ส่วนชั้นที่นับว่าสวยที่สุดนั้นอยู่ที่ชั้น 3 และนักท่องเที่ยวนิยมเล่นน้ำกันในชั้นที่ 1-2 และในบริเวณน้ำตกก็ยังมีร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึกคอยให้บริการนักท่องเที่ยวอย่างเพียบพร้อม

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศไทยพบว่ามีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้โดยตรงน้อยมาก แต่มีผลงานที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

พัชรพรรณ ภูคาพิน (2545) ศึกษาความพร้อมของพื้นที่รอบอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยศึกษาใน 3 ด้าน คือ พื้นที่ ประชาชนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวนั้น พบว่าแต่ละตำบลมีความพร้อมด้านพื้นที่แตกต่างกัน ตำบลที่มีความพร้อมด้านพื้นที่มากกว่าจะได้เปรียบตำบลที่มีความพร้อมน้อย เนื่องจากความพร้อมด้านชุมชนนั้นไม่มีความ

แตกต่างกันมากนัก ด้านชุมชนแต่ละตำบลประชาชนมีความคิดเห็นต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวไปทางบวก กล่าวคือ ประชาชนท้องถิ่นที่อยู่รอบเขื่อนป่าสักชลสิทธ์มีความพร้อมในการพัฒนาการท่องเที่ยวของท้องถิ่น แต่ต้องมีการให้ความรู้ความเข้าใจด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพิ่มเติม และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นให้มากขึ้น เพื่อที่การพัฒนาการท่องเที่ยวจะได้นำประโยชน์มาสู่คนในท้องถิ่น เพราะฉะนั้นพื้นที่รอบเขื่อนป่าสักชลสิทธ์จึงสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้

สรรเสริญ เนาวสัยศรี (2543) ศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และกลุ่มชั้นของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติในจังหวัดปราจีนบุรี พบว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มีอิทธิพลต่อรูปแบบการท่องเที่ยวในปัจจุบันเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่มักก่อให้เกิดผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยวสูง การศึกษาครั้งนี้เพื่อหารูปแบบการท่องเที่ยวและนำผลที่ได้ไปพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว โดยประเมินในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติจำนวน 15 แหล่ง ภายในจังหวัดปราจีนบุรี พบว่า แหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีศักยภาพปานกลางที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยมี 8 แหล่ง คือ น้ำตกธารทิพย์ น้ำตกส้มป่อย น้ำตกตระคร้อ น้ำตกสลัดได แก่งหินเผิง อุทยานแห่งชาติทับลาน น้ำตกเวฬุวัน อ่างเก็บน้ำทับลาน รองลงมาที่มีศักยภาพสูงจำนวน 4 แหล่ง คือ น้ำตกธารรัตนา น้ำตกเหวนรก น้ำตกห้วยคำภู น้ำตกเหวนกกก และมีศักยภาพต่ำจำนวน 3 แหล่ง คือ น้ำตกเขาอีโต้ น้ำตกห้วยเกษียร อ่างเก็บน้ำจักรพงษ์ ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวส่วนใหญ่ อยู่ในระดับปานกลางและระดับต่ำ โดยแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูงกว่าแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพต่ำ เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวจึงอาจมีผลทำให้ทรัพยากรเหล่านี้ เกิดความเสื่อมโทรมและเสียหายได้

ทิวัฒน์ รัตนเกตุ (2542) ได้ศึกษาศักยภาพของพื้นที่และความพร้อมของชุมชน ในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ประเภทอ่างเก็บน้ำ กรณีศึกษาอ่างเก็บน้ำคลองระโอก จังหวัดระยอง ผลการศึกษาวิจัย พบว่า พื้นที่มีความเหมาะสมต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แต่ในด้านความพร้อมของชุมชน ยังมีปัญหาอุปสรรคในด้านการจัดการพื้นที่อย่างเชื่อมโยงในแนวทางอนุรักษ์ร่วมกัน และการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินร่วมกัน เพื่อเพิ่มพูนความรู้และบทบาทของประชาชนในพื้นที่

สมศักดิ์ แจ่มอุลิตรัตน์ (2542) ได้ศึกษาโอกาสและข้อจำกัดในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เกาะเต่า - นางยวน อำเภอพะงัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการศึกษาพบว่าเกาะเต่า - นางยวนมีศักยภาพสูงสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพราะมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลค่อนข้างมาก ประกอบกับการมีชุมชนอาศัยอยู่ จึงเป็นปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แต่ในส่วนของการให้ความรู้ทางด้านสิ่งแวดล้อมยังอยู่ในระดับต่ำ การนำรายได้จากการท่องเที่ยวมาอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมยังไม่เป็นรูปธรรม และยังขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวรวมทั้งยังขาดการวางแผนและการจัดการที่ชัดเจนในการรักษาสภาพแวดล้อม

จารุจน์ กลิ่นดีปลี (2541) ศึกษาการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาอุทยานแห่งชาติไทรโยค พบว่า การประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวและการจัดลำดับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการประเมินศักยภาพจากการวิเคราะห์ ข้อมูลจากการสำรวจ การสอบถามข้อมูลผู้ที่เกี่ยวข้องและทำการคำนวณโดยการใช้สมการถ่วงน้ำหนัก ผลการศึกษาสรุปว่า เส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติสายถ้ำแก้วมีระดับการศึกษาศักยภาพ 1.95 สายถ้ำค้างคาวมีระดับศักยภาพ 1.67 และสายถ้ำไทรโยคมีระดับศักยภาพ 1.18 ซึ่งเมื่อนำมาจัดลำดับศักยภาพ ปรากฏว่าเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติด้วยตนเองทั้ง 3 เส้นทาง อยู่ในระดับสภาพในช่วง 2-1 ซึ่งหมายถึงเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพปานกลาง สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยเส้นทางศึกษาธรรมชาติด้วยตนเองสายถ้ำแก้วมีศักยภาพสูงที่สุดในกลุ่ม ดังนั้นในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอุทยานแห่งชาติไทรโยค จึงควรพัฒนาสายถ้ำแก้วเป็นอันดับแรก

สันติ พัฒนา (2539) ศึกษาการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านขี้เหล็ก ตำบลแม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า เกษตรกรมีทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ป่าชุมชน เพราะป่าชุมชนมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตประจำวัน เป็นที่รวมของชาวบ้านและยังเป็นที่เก็บของป่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกป่าและการทำแนวกั้นไฟรอบพื้นที่ป่าชุมชน อายุ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน และการได้รับข้อมูลข่าวสารในโทรทัศน์ มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.05 แต่รายได้ ความศรัทธาที่มีต่อผู้นำการได้รับข่าวสารข้อมูลจากวิทยุ หนังสือพิมพ์ ทัศนคติที่มีต่อป่าชุมชน และประโยชน์ที่ได้รับจากป่าชุมชน ไม่มีความสัมพันธ์แต่อย่างใด

จุฑามาตย์ นีลเซ่น (2531) ได้ทำการศึกษาเพื่อการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวสระบุรี และพื้นที่ใกล้เคียง (ลพบุรี) พบว่า จังหวัดสระบุรี และพื้นที่ใกล้เคียง ในจังหวัดลพบุรีมีศักยภาพ ในการพัฒนาการท่องเที่ยวสูง มีความได้เปรียบในที่ตั้ง อยู่ในกลางอารยธรรมที่เก่าแก่ของไทย นักท่องเที่ยวส่วนมากนิยมไปแหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปกรรม แนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัดสระบุรีและใกล้เคียง เห็นว่าควรพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดทั้งสอง โดยกำหนดบทบาทในการท่องเที่ยวของจังหวัดสระบุรี และลพบุรีเป็นพื้นที่ในวงจรท่องเที่ยวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยใช้ความหลากหลายของแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดสระบุรี และความเป็นเอกลักษณ์ของอารยธรรมในจังหวัดลพบุรีเป็นแรงดึงดูดนักท่องเที่ยวเพิ่มกิจกรรมและให้ความสำคัญในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธาร

สุภาภรณ์ หาญทอง (2543) ได้ทำการศึกษาศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวจังหวัดพัทลุง ผลการศึกษาพบว่าศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยว มีศักยภาพค่อนข้างต่ำ เนื่องจากขาดหน่วยงานหลักที่จะรับผิดชอบด้านการจัดการการท่องเที่ยวของจังหวัด งบประมาณไม่เพียงพอขาดการบริหารจัดการที่ดี ปัญหาอุปสรรคที่สำคัญ คือ ปัญหางบประมาณที่ไม่เพียงพอ และมีอยู่จำกัดจำนวนบุคลากรไม่เพียงพอกับงานและขนาดของพื้นที่รับผิดชอบ ปัญหาในเรื่องการประสานงานและ

ขาดความร่วมมือจากหน่วยงานภาพนอกและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ยังไม่ได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับการส่งเสริมการท่องเที่ยว ตลอดจนปัญหาในพื้นที่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการท่องเที่ยว ทำให้ขาดการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของจังหวัดพัทลุง

บุปผา วงษ์พันธุ์ทา (2544) ได้ทำการศึกษาการประเมินศักยภาพการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ผลการศึกษามีดังนี้ 1) ศักยภาพการรองรับการท่องเที่ยวอำเภอหัวหิน มีความจำเป็นไปได้สูงในเรื่องคุณค่าทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และความดึงดูดใจ ส่วนคุณค่าทางหาดทรายและน้ำทะเล ความสะดวกในการเข้าถึงสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ความปลอดภัยอยู่ในระดับปานกลาง 2) แนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยภายนอก เช่น ด้านการตลาด การใช้สื่อประชาสัมพันธ์ และนโยบายของอำเภอหัวหินที่ให้คนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมกำหนดนโยบายการรองรับการท่องเที่ยวด้วยตัวเอง การให้การศึกษาอบรมและสร้างความเข้าใจกับชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ นโยบายที่มีการร่วมมือกันระหว่างภาครัฐ เอกชน และคนในท้องถิ่น ส่วนความเห็นและแนวทางการพัฒนาความมุ่งเน้นในรูปแบบสำหรับระบบนิเวศแบบเงียบสงบมากที่สุด

จากการสืบค้นยังไม่พบงานวิจัยของต่างประเทศที่เกี่ยวข้องโดยตรงหรืออาจมีน้อยมาก อย่างไรก็ตาม จากงานวิจัยที่ได้ศึกษามานี้ อาจได้สรุปได้ว่า การศึกษาความพร้อมของปัจจัยต่างๆ ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของการท่องเที่ยว 4 ประการ กล่าวคือ ความพร้อมด้านพื้นที่ ความพร้อมด้านการจัดการ ความพร้อมด้านกิจกรรม และความพร้อมด้านชุมชน เพื่อให้การพัฒนาการท่องเที่ยวนั้น สามารถทำประโยชน์ให้กับชุมชน ทำให้ชุมชนมีความรู้ความสามารถ และสามารถนำความรู้นั้นมาดูแล ฟื้นฟู และรักษาทรัพยากรธรรมชาติ โดยให้ธรรมชาติและการท่องเที่ยวสามารถดำเนินไปในทิศทางเดียวกันได้อย่างดีเพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

บทที่ 3
วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ เพื่อศึกษาความพร้อมของพื้นที่บริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชล ในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผู้วิจัยได้มีการดำเนินงานตามขั้นตอนดังต่อไปนี้ คือ

1. การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง
2. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล

การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

การกำหนดประชากร

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากประชากร 3 กลุ่ม ดังนี้

1. ประชาชนท้องถิ่น ในการวิจัยครั้งนี้ ประชาชนท้องถิ่น ได้แก่ ผู้ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่มีอาณาเขตติดต่อกับเขื่อนขุนด่านปราการชลในพื้นที่ตำบลหินตั้ง ประกอบด้วย 1) หมู่บ้านคลองสีสุก 2) หมู่บ้านคลองท่าด่าน และ 3) หมู่บ้านนางรอง ซึ่งมีจำนวนรวมทั้งสิ้น 1,311 คน โดยมีรายละเอียดดังตาราง 3

ตาราง 3 จำนวนประชาชนในพื้นที่ศึกษา

หมู่บ้านในพื้นที่	จำนวนประชาชน (คน)
หมู่บ้านคลองสีสุก (หมู่ที่ 1)	178
หมู่บ้านคลองท่าด่าน (หมู่ที่ 2)	492
หมู่บ้านนางรอง (หมู่ที่ 3)	698
รวม	**1,368**

ที่มา: สำนักงานจังหวัดนครนายก กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย 2548

2. เจ้าหน้าที่ภาครัฐ จำนวน 6 คน ได้แก่ 1) เจ้าหน้าที่ด้านการพัฒนาการท่องเที่ยว จังหวัดนครนายก สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคกลาง เขต 8 2)

ผู้อำนวยการสำนักงานเขื่อนขุนด่านปราการชล 3) นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินตั้ง 4) ผู้ใหญ่บ้านคลองสีสุก 5) ผู้ใหญ่บ้านท่าด่าน และ 6) ผู้ใหญ่บ้านนางรอง

3. นักท่องเที่ยวชาวไทย ปัจจุบันเขื่อนขุนด่านปราการชลยังไม่เปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยสมบูรณ์ จึงยังไม่มีการเก็บสถิติจำนวนนักท่องเที่ยว แต่จากการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการจากเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง เมื่อวันที่ 11 เมษายน พ.ศ. 2549 พบว่า ระหว่างเดือนมกราคม พ.ศ. 2549 ถึง เดือนเมษายน พ.ศ. 2549 มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวบริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชลประมาณ 3,000 คน (ประทีป วงศ์เชิดขวัญ. 2549: สัมภาษณ์)

การเลือกกลุ่มตัวอย่าง

จากประชากรที่ต้องศึกษาเป็น ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะเป็นตัวแทน ของประชากรในขนาดที่เหมาะสม โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ประชาชนท้องถิ่น

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชากรท้องถิ่นแบบโควต้า (Quota sampling) (ธานินทร์ ศิลป์จารุ. 2548:66) ในสัดส่วนร้อยละ 10 ของประชากรที่อาศัยอยู่ใน 3 หมู่บ้านตามที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ โดยมีจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชากรท้องถิ่นจำนวนรวมทั้งสิ้น 131 คน ดังแสดงในตาราง 4

ตาราง 4 จำนวนกลุ่มตัวอย่างประชาชนท้องถิ่น

หมู่บ้านในพื้นที่	จำนวนประชาชน (คน)	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง (คน)
หมู่บ้านคลองสีสุก	178	18
หมู่บ้านคลองท่าด่าน	492	49
หมู่บ้านนางรอง	698	70
รวม	**1,368**	**137**

2. เจ้าหน้าที่ภาครัฐ

เนื่องจากประชากรที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวมีเป็นจำนวนมาก ผู้วิจัยจึงทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) เฉพาะบุคคลที่มีส่วนช่วยเหลือผลักดันให้การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษาประสบความสำเร็จ จำนวน 6 คน ได้แก่ 1) เจ้าหน้าที่ด้านการพัฒนาการท่องเที่ยว จังหวัดนครนายก สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคกลาง เขต 8 2) ผู้อำนวยการสำนักงานเขื่อนขุนด่านปราการชล 3) นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินตั้ง 4) ผู้ใหญ่บ้านคลองสีสุก 5) ผู้ใหญ่บ้านท่าด่าน และ 6) ผู้ใหญ่บ้านนางรอง

3. นักท่องเที่ยวชาวไทย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยแบบโควตา (Quota sampling) ในสัดส่วนร้อยละ 5 ของจำนวนนักท่องเที่ยวชาวไทยทั้งหมด โดยมีจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวนรวมทั้งสิ้น 150 คน

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 3 ประเภท ได้แก่

1. แบบตรวจสอบทรัพยากรทางการท่องเที่ยว (Resource audit)

แบบตรวจสอบทรัพยากรทางการท่องเที่ยว จัดทำโดยสถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรฒ ร่วมกับ Oxford Brookes University School of Planning (ภาคผนวก ข) เป็นเครื่องมือในการสำรวจ ตรวจสอบแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ

2. แบบสัมภาษณ์ (In-depth interview)

แบบสัมภาษณ์ ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคล (In-depth interview) โดยมีการกำหนดประเด็นคำถามเพื่อที่จะสอบถามประเด็นปัญหาต่างๆ ดังปรากฏในเครื่องมือวิจัยในภาคผนวก ค โดยผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์เฉพาะผู้มีส่วนช่วยเหลือและผลักดันในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว (Purposive sampling) ที่กำหนดไว้ทั้งสิ้น 6 คน ได้แก่ 1) ผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคกลาง เขต 8 2) ประธานกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลหินตั้ง 3) ผู้ใหญ่บ้านคลองสีสุก 4) ผู้ใหญ่บ้านท่าด่าน 5) ผู้ใหญ่บ้านนางรอง และ 6) ผู้จัดการสำนักงานเขื่อนขุนด่านปราการชล โดยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยการสุ่มแบบบอกต่อ (Snowball sampling)

3. แบบสอบถาม (Questionnaire)

3.1 ลักษณะและองค์ประกอบของแบบสอบถาม

แบบสอบถามในการวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น 2 แบบ ได้แก่ แบบสอบถามสำหรับประชาชนท้องถิ่น (ภาคผนวก ง) และนักท่องเที่ยวชาวไทย (ภาคผนวก จ) แบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ในการสอบถามความคิดเห็นมีการวัดผลโดยการใช้มาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) แบ่งออกเป็น 5 ระดับ ดังนี้

ระดับความคิดเห็นในแบบสอบถามได้กำหนดเป็น 5 คะแนน (ชูศรี วงศ์รัตนะ. 2546: 75) ดังนี้

5	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	คะแนน	5
4	เห็นด้วย	คะแนน	4
3	เฉยๆ	คะแนน	3
2	ไม่เห็นด้วย	คะแนน	2
1	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	คะแนน	1
0	ไม่สามารถตอบได้	คะแนน	0

3.2 ขั้นตอนการสร้างแบบสอบถาม

1. สร้างแบบสอบถามโดยอาศัยทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตามปัญหาวิจัยโดยการใช้คำถามปลายปิด (Close-ended question) และคำถามปลายเปิด (Open-ended question) โดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น 2 แบบ เพื่อเก็บข้อมูลจาก 2 กลุ่มตัวอย่างข้างต้น

2. ให้อาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความถูกต้อง ความสมบูรณ์ของเนื้อหา (Content validity) และปรับปรุงแก้ไขเนื้อหาตามคำแนะนำ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการโดย

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบตรวจสอบทรัพยากรทางการท่องเที่ยว ดำเนินการโดย สังเกตการณ์ด้านต่างๆ เช่น ลักษณะทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว การรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคม ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และโบราณคดี คุณค่าทางการเรียนรู้และการศึกษา การบริหารและจัดการ เป็นต้น

2. แบบสัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่ภาครัฐ ดำเนินการโดย

2.1 มีหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัยไปขอความร่วมมือกับผู้ที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งระบุเรื่อง วัตถุประสงค์ เวลาและสิ่งที่จะขอสัมภาษณ์

2.2 ติดต่อประสานงานเป็นการภายในกับผู้ที่เกี่ยวข้องในการสัมภาษณ์

2.3 สัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับสถานการณ์ ศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยว ปัญหา สาเหตุ และแนวทางในการที่จะพัฒนาการท่องเที่ยว พร้อมทั้งบันทึกการสัมภาษณ์

3. แบบสอบถาม

3.1 มีหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัยไปขอความร่วมมือกับประชาชนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว พร้อมทั้งระบุเรื่อง วัตถุประสงค์และสิ่งที่จะขอเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

3.2 ติดต่อประสานงานเป็นการภายในกับผู้ที่เกี่ยวข้องในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

3.3 นำแบบสอบถามไปเก็บรวบรวมข้อมูลตามที่ได้ติดต่อประสานงานไว้

3.4 ตรวจสอบความถูกต้องความสมบูรณ์ของข้อมูลที่ได้รับ

การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมมาจัดกระทำข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. การจัดกระทำข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อรวบรวมแบบสอบถามจากภาคสนามมาอย่างครบถ้วนแล้ว ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามมาจัดกระทำและวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1.1 การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล (Editing) ผู้วิจัยตรวจสอบความสมบูรณ์ของการตอบแบบสอบถามและแยกแบบสอบถามที่ไม่สมบูรณ์ออกมา

1.2 การลงรหัส (Coding) นำแบบสอบถามที่ถูกต้องมาลงรหัสตามที่ได้กำหนดรหัสไว้

1.3 วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยใช้การโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS (Statistic package for social sciences) Version 13.0 โดยการแจกแจงความถี่ ร้อยละ

1.4 วิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นด้านการท่องเที่ยวโดยการประมาณค่าเฉลี่ยจากเกณฑ์การประเมินผล (วิเชียร เกตุสิงห์. 2538: 9) ดังนี้

ค่าคะแนนเฉลี่ย	หมายถึง
4.21-5.00	ผู้ตอบแบบสอบถามมีความเห็นด้วยอย่างยิ่ง
3.41-4.20	ผู้ตอบแบบสอบถามมีความเห็นด้วย
2.61-3.40	ผู้ตอบแบบสอบถามเฉยๆ
1.81-2.60	ผู้ตอบแบบสอบถามไม่เห็นด้วย
1.00-1.80	ผู้ตอบแบบสอบถามไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

2. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นสถิติพรรณนา (Descriptive statistics) เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป ข้อมูลด้านความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ประชาชน นอกจากนี้ใช้สูตรคำนวณหาค่าร้อยละ และการคำนวณหาค่าเฉลี่ยดังนี้

1. ค่าร้อยละ (P)

$$P = \frac{n}{N} \times 100$$

เมื่อ P คือ ค่าร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง
n คือ จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม
N คือ จำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด

2. ค่ากลางเลขคณิต หรือค่าเฉลี่ย (Arithmetic mean: $\bar{x}$)

$$\bar{x} = \frac{\Sigma x}{N}$$

เมื่อ $\bar{x}$ คือ ค่ากลางเลขคณิต หรือค่าเฉลี่ย
Σx คือ ผลรวมของคะแนนทั้งหมด
N คือ จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม

3. ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation: SD)

$$SD = \sqrt{\frac{\Sigma(x - \bar{x})^2}{N - 1}}$$

เมื่อ SD คือ ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
$\bar{x}$ คือ ตัวกลางเลขคณิต หรือค่าเฉลี่ย
x คือ ค่าคะแนนในแต่ละจำนวน
N คือ จำนวนประชากรทั้งหมด

บทที่ 4
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ตามกรอบแนวคิดในการวิจัย ประกอบด้วย 1) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบตรวจสอบทรัพยากรทางการท่องเที่ยว 2) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ 3) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากความคิดเห็นและข้อเสนอแนะด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชล และ 4) ผลการวิเคราะห์ปัจจัยความพร้อมในการพัฒนาพื้นที่บริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชล โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบตรวจสอบทรัพยากรทางการท่องเที่ยว

ข้อมูลจากแบบตรวจสอบทรัพยากรทางการท่องเที่ยวเป็นข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์และการสำรวจเส้นทางแหล่งท่องเที่ยวบริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชล ตามที่ผู้วิจัยได้เลือกไว้จำนวน 6 แห่ง ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์และสรุปเนื้อหาของการสังเกตการณ์ในเชิงพรรณนา ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ถ่ายรูปด้วยกล้องดิจิตอล โอลิมปัส รุ่น FE-270 ด้วยตนเอง โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1 เขื่อนขุนด่านปราการชล อันเนื่องมาจากแนวพระราชดำริ

ที่ตั้ง หมู่ที่ 1 ตำบลหินตั้ง อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก

ภาพประกอบ 5 เขื่อนขุนด่านปราการชล

ลักษณะทั่วไป

เป็นเขื่อนสร้างด้วยคอนกรีตบดอัด ที่มีความยาวที่สุดในโลก ถึง 2,720 เมตร ความสูง 93 เมตร อ่างเก็บน้ำมีความจุ 224 ล้าน ลูกบาศก์เมตร ติดอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ด้วยความสูง 100 เมตร จากพื้นดินถึงสันเขื่อน จึงมองเห็นทัศนียภาพที่สวยงามในมุมสูงและแปลกตา ทั้งในฝั่งที่เป็นอ่างเก็บน้ำที่สามารถมองออกไปได้สุดสายตา มีสีเขียวของต้นไม้ที่ตัดกับสีฟ้าของผืนน้ำและผืนฟ้า ให้ความรู้สึกสงบ และสบายตาที่สุด ขณะที่อีกฝั่งของเขื่อนฯ มีชุมชนอาศัยอยู่ในบริเวณสวนผลไม้ ที่ล้อมรอบไปด้วยขุนเขาเขียวขจี มองเห็นถนนหนทางตัดไปตัดมามีรถวิ่งไปมาขวักไขว่ มีผู้คนกำลังลงเล่นน้ำอย่างสนุกสนาน ซึ่งเป็นความรู้สึกที่แตกต่างกัน ในขณะที่ยืนอยู่ในจุดเดียวกัน

การเดินทาง

เขื่อนขุนด่านปราการชล ตั้งอยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพฯ สามารถเดินทางได้ทั้งรถยนต์ส่วนตัว, รถประจำทาง หรือรถตู้ปรับอากาศสาธารณะ (รังสิต-ท่าด่าน) แต่ส่วนใหญ่แล้วนักท่องเที่ยวจะนิยมใช้รถยนต์ส่วนตัวมากกว่า โดยเริ่มออกเดินทางจากรังสิตใช้ทางหลวงหมายเลข 305 เลียบคลองรังสิต-นครนายก ผ่านอำเภอธัญบุรี จ.ปทุมธานี ผ่านอำเภอองครักษ์ ผ่านแยกโรงเรียนนายร้อย จปร. จนสิ้นสุดเขตทางหลวงหมายเลข 305 บริเวณตัวเมืองนครนายก จะมีสี่แยกไฟแดง 2 จุด ซ้ายมือเป็นโรงพยาบาลนครนายก ผ่านสามแยกบัวแก้วไปปราจีนบุรี ให้ตรงไปเข้าเส้นทางหมายเลข 3049 จนถึงสามแยกน้ำตกสาริกา ให้เลี้ยวขวาผ่านอุทยานวังตะไคร้ แล้วเลี้ยวขวาเข้าถนนสู่ตัวเขื่อน ตลอดเส้นทางจากกรุงเทพฯถึงเขื่อนขุนด่านฯ ที่กล่าวมานั้น เป็นถนนลาดยาว 4 เลน มีสภาพถนนที่ดีและมีป้ายบอกทาง และระยะทางที่ชัดเจน รวมระยะทางจากกรุงเทพฯ ประมาณ 120 กิโลเมตร

การเดินทางโดยรถโดยสารประจำทาง จากกรุงเทพฯ–นครนายก มีบริการรถโดยสารประจำทางทั้งรถธรรมดาและรถปรับอากาศ ออกจากสถานีขนส่งสายเหนือ แวะรับผู้โดยสารที่รังสิต โดยใช้เส้นทางหมายเลข 305 และจะส่งผู้โดยสารที่สถานีขนส่งนครนายก ซึ่งนักท่องเที่ยวต้องเหมารถเดินทางต่อไปจึงจะถึงเขื่อนขุนด่านปราการชล

การเดินทางโดยรถตู้ปรับอากาศสาธารณะ (รังสิต-ท่าด่าน) สามารถขึ้นรถได้ที่รังสิต ซึ่งรถจะใช้เส้นทางหมายเลข 305 ผ่านตัวเมืองนครนายก แล้วส่งผู้โดยสารที่หมู่บ้านท่าด่าน ซึ่งอยู่ติดกับตัวเขื่อน

สิ่งอำนวยความสะดวก

เขื่อนขุนด่านปราการชล มีถนนที่ดีมีคุณภาพตลอดเส้นทาง มีที่จอดรถกว้างขวางหลายจุด มีอาคารพิพิธภัณฑ์เขื่อนขุนด่านปราการชล ซึ่งอยู่ในความดูแลของกรมศิลปากร อยู่หน้าเขื่อนก่อนทางขึ้นสันเขื่อน แต่ขณะนี้ยังไม่เปิดให้บริการ ภายในไม่มีที่พักไว้รับรองนักท่องเที่ยว แต่

บริเวณใกล้เคียงมีโรงแรม รีสอร์ท หรือโฮมสเตย์ ไว้คอยต้อนรับนักท่องเที่ยวมากมาย ไม่มีค้าร้านอาหาร หรือร้านขายของที่ระลึกของโครงการเขื่อนฯ ส่วนใหญ่เป็นของผู้ประกอบการภายนอกตั้งอยู่เรียงรายริมถนนภายในบริเวณโครงการเขื่อน มีร้านบริการล่องแก่งเรือยาง ร้านให้เช่าหวงยางและมีสนามเพนท์บอล ทั้งนี้ บริเวณริมลำธารมีชาวบ้านและผู้ประกอบการ จับจองพื้นที่ทำแพขายอาหาร ยื่นลงไปในลำธาร ทำให้บดบังทัศนียภาพความสวยงาม และมีผลกับระบบนิเวศทางน้ำด้วย

1.2 ศูนย์ภูมิรักษ์ธรรมชาติ

ที่ตั้ง ศูนย์ภูมิรักษ์ธรรมชาติแห่งนี้ ตั้งอยู่ทางด้านหลังของเขื่อนขุนด่านปราการชล 98/1 หมู่ 2 บ้านท่าด่าน ตำบลหินตั้ง อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก

ภาพประกอบ 6 ศูนย์ภูมิรักษ์ธรรมชาติ

ลักษณะโดยทั่วไป

ศูนย์ภูมิรักษ์ธรรมชาติแห่งนี้ เป็นศูนย์การเรียนรู้และศึกษาทฤษฎีเกษตรพอเพียงตามแนวพระราชดำริ เริ่มก่อสร้างเมื่อปี 2545 ในพื้นที่ 14 ไร่ โดยออกแบบได้อย่างเหมาะสมให้ผู้เข้าชมได้รับทั้งความรู้และความเพลิดเพลิน ประกอบด้วยอาคารนิทรรศการต้อนรับนักท่องเที่ยว อาคารประชุม ร้านค้าและโรงละครกลางแจ้ง มีแปลงสาธิตกิจกรรมกลางแจ้งตามแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ด้านการเกษตร ปศุสัตว์ และพลังงาน โดยจัดแปลงสาธิตประกอบด้วยทางเดินโดยรอบ ให้ผู้ที่สนใจเข้าไปศึกษาทดลองและเรียนรู้ด้วยตนเอง เช่น แปลงป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง คือไม้ผล ไม้

ฟืน ไม้ใช้สอย และประโยชน์อย่างที่ 4, แปลงทฤษฎีแก้มลิง, แปลงปลูกหญ้าแฝก, แปลงทฤษฎีใหม่ และ จุดสาธิตเรื่อง เป็นต้น

การเดินทางและสิ่งอำนวยความสะดวก

จากตัวเมืองจังหวัดนครนายก ให้ใช้เส้นทางสาย นครนายก - บ้านท่าด่าน ทางหลวงหมายเลข 3239 ตรงมาประมาณ 17 กิโลเมตร หากท่านใช้ถนนหมายเลข 3049 นครนายก – น้ำตกนางรอง จากโรงพยาบาลนครนายก (แยกไปปราจีนบุรี) ตรงไปทางน้ำตกนางรอง ผ่านน้ำตกวังตะไคร้ ก่อนถึงน้ำตกนางรอง มี 3 แยกให้เลี้ยวขวา เข้าโครงการเขื่อนขุนด่านปราการชล ตรงมาประมาณ 3 กม ถึงวงเวียน (มีรูปบั้นช้าง) วนขวา ข้ามสะพาน ถึงสี่แยก เลี้ยวขวาตรงไปอีก 200 เมตร อยู่ทางด้านซ้ายมือ

ศูนย์ภูมิรักษ์ธรรมชาติเปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าชมทุกวันโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย มีเจ้าหน้าที่ให้การต้อนรับ และบรรยาย พร้อมทั้งสาธิตวิธีการภาคสนาม ด้านหน้ามีลานจอดรถกว้างขวาง มีห้องน้ำสะอาด และมีบริเวณสำหรับการเต้นท์ สำหรับนักท่องเที่ยวที่ประสงค์จะพักแรม แต่ต้องแจ้งเจ้าหน้าที่ไว้ล่วงหน้า เพื่อความพร้อมในการจัดเตรียมอุปกรณ์และอาหาร ทั้งนี้ศูนย์สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้มากที่สุด 70 ท่าน

1.3 น้ำตกนางรอง

ภาพประกอบ 7 น้ำตกนางรอง

ที่ตั้ง น้ำตกแห่งนี้ตั้งอยู่ที่ตำบลหินตั้ง อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก ซึ่งอยู่ห่างจากตัวเมืองไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ประมาณ 20 กิโลเมตร น้ำตกนางรองอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

ลักษณะโดยทั่วไป

น้ำตกนางรองเป็นน้ำตกที่มีชื่อเสียงของจังหวัดนครนายกเกิดจากห้วยนางรองซึ่งมีห้วยระย้าและห้วยน้ำซับเป็นต้นน้ำสำคัญ ลักษณะของน้ำตกเป็นทางน้ำไหลลงมาเป็นชั้น ๆ คล้ายกับขั้นบันได และจะไหลลงไปในแอ่งน้ำใหญ่แล้วล้นไหลลงสู่แอ่งในชั้นอื่น ๆ ต่อไปเรื่อย ๆ ในฤดูฝนน้ำตกแห่งนี้จะมีน้ำไหลแรงมากและโขดหินต่าง ๆ บริเวณน้ำตกจะมีตะไคร่น้ำจับอยู่ทั่วไปทำให้ลื่นมาก หากเป็นการเดินทางไปในฤดูร้อน ถึงแม้น้ำจะไหลน้อยสักหน่อย ลำธารบริเวณน้ำตกก็ยังคงร่มรื่นเหมาะสำหรับการไปพักผ่อน

การเดินทางและสิ่งอำนวยความสะดวก

เดินทางจากตัวเมืองตามทางหลวงหมายเลข 3049 จนสิ้นสุดเขตทางหลวง พบทางตันด้านหน้าเป็นที่ตั้งของน้ำตกนางรอง ภายในไม่มีบ้านพัก นักท่องเที่ยวไม่สามารถค้างแรมได้ มีลานจอดรถ มีห้องน้ำสาธารณะ ภายในมีอาคารร้านค้าและร้านอาหาร มีป้ายบอกจุดลงเล่นน้ำชัดเจนพร้อมคำเตือนในจุดต่างๆ มีสวนสาธารณะ และมีถังขยะอยู่ตามจุดต่างๆ อย่างชัดเจน โดยมีเจ้าหน้าที่ของน้ำตกนางรองเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบ นักท่องเที่ยวจะต้องจ่ายค่าบำรุงสถานที่ ดังนี้

- รถยนต์โดยสาร (รวมบุคคล) 100 บาท
- รถยนต์เล็ก (รวมบุคคล) 30 บาท, รถตู้ 50 บาท
- รถจักรยานยนต์ 10 บาท
- บุคคล คนละ 3 บาท

ก่อนถึงประตูทางเข้าน้ำตก มีซอยเล็กๆ เป็นถนนลูกรัง มีสะพานปูนข้ามลำธารน้ำตก มีเพิงร้านอาหารริมลำธาร จุดนี้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย แต่ต้องสั่งอาหารจากร้านค้าบริเวณนั้นซึ่งมีทั้งหมด 5 ร้าน ถือเป็นสิทธิ์ของชาวบ้านไม่อยู่ในพื้นที่ของน้ำตก

1.4 น้ำตกวังตะไคร้

ที่ตั้ง น้ำตกนี้ตั้งอยู่ที่ตำบลหินตั้ง อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก ใกล้กับน้ำตกนางรอง ริมทางหลวงหมายเลข 3049 อยู่ห่างจากตัวเมืองประมาณ 16 กิโลเมตร

ลักษณะโดยทั่วไป

อุทยานวังตะไคร้เป็นของกรมหมื่นนครสวรรค์ศักดิ์พินิต และหม่อมราชวงศ์หญิง พันธุ์ทิพย์ บริพัตร เป็นอุทยานพรรณไม้ที่ร่มรื่นและสวยงามในพื้นที่ราว 600 ไร่ มีคลองตะเคียนและคลองมะเดื่อ หรือคลองวังตะไคร้ไหลผ่านคลองทั้งสองนี้ แม้จะมีสายน้ำเชี่ยวแต่ไม่รุนแรงจนเกิดอันตราย เป็นธารน้ำไหลทอดตัวลงมาเรื่อยๆ มีโขดหิดใต้น้ำทำให้เกิดเป็นแก่งน้ำ ช่วงฤดูฝนน้ำมาก นักท่องเที่ยวนิยมมาล่องแก่งด้วยห่วงยางจนกลายเป็นสัญลักษณ์ของวังตะไคร้ไปแล้ว ส่วนฤดูแล้งน้ำน้อยสักนิด แต่นักท่องเที่ยวยังนิยมมาชมพรรณไม้นานาชนิด ซึ่งจัดเป็นสวนสวยบริเวณรอบอุทยาน

ภาพประกอบ 8 น้ำตกวังตะไคร้

การเดินทางและสิ่งอำนวยความสะดวก

การเดินทางจากตัวเมืองนครนายกไปตามทางหลวงหมายเลข 3049 เป็นระยะทาง ประมาณ 16 กิโลเมตร เป็นทางลาดยางตลอดสายตลอดเส้นทาง มีป้ายบอกทางชัดเจนก่อนถึงน้ำตกนางรอง อยู่ทางซ้ายมือ

เปิดรับนักท่องเที่ยวทั่วไปทั้งประเภทเช้าไปเย็นกลับ เปิดให้ชมทุกวัน ระหว่างเวลา 08.00 น.- 17.00 น. และประเภทค้างแรม ซึ่งมีบ้านพักพร้อมสิ่งอำนวยความสะดวกทั้งหมดจำนวน 25 หลัง สามารถพักได้ตั้งแต่ 12-50 คน มีห้องน้ำสาธารณะแต่อาจไม่เพียงพอนัก มีร้านค้าร้านอาหารให้บริการตามจุดต่างๆ นักท่องเที่ยวสามารถนำรถเข้าไปจอดบริเวณที่จอดรถภายในได้ โดยคิดค่าผ่านประตูดังนี้

- รถบัส 500 บาท, รถตู้, ปิคอัพ (ไม่เกิน 10 คน) 100 บาท
- รถยนต์ส่วนบุคคล (ไม่เกิน 5 คน) 50 บาท
- บุคคล คนละ 5 บาท

1.5 น้ำตกสาริกา

ที่ตั้ง น้ำตกแห่งนี้ตั้งอยู่ที่ตำบลสาริกา อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก ซึ่งอยู่ห่างจากตัวเมืองไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ จัดเป็นน้ำตกที่อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

ภาพประกอบ 9 น้ำตกสาริกา

ลักษณะทั่วไป

น้ำตกสาริกา ปัจจุบันอยู่ในความดูแลของกรมป่าไม้ มีต้นกำเนิดลำห้วยเล็กๆ ที่ไหลซอกซอนมาจากป่าดิบแล้ง ซึ่งไหลเรื่อยมาจากหน้าผาสูงเป็นทอดๆ ถึง 9 ชั้น ผาที่สูงที่สุดประมาณ 200 เมตร นักท่องเที่ยวสามารถขึ้นไปชมได้เพียง 4 ชั้นเท่านั้น ตั้งแต่ชั้นที่ 4 ขึ้นไปต้องเดินลัดเลาะไปตามไหล่เขาตัดป่าค่อนข้างรกชัฏ บางช่วงต้องลุยไปตามลำห้วย ใช้เวลาเดินไม่น้อยกว่า 1 วัน

อย่างไรก็ตาม เส้นทางนี้ไม่เปิดให้นักท่องเที่ยวไปเที่ยวชม เนื่องจากค่อนข้างอันตราย มีเพียงเจ้าหน้าที่ออกลาดตระเวณนานๆ ครั้งเท่านั้น แต่ที่ควรระวังคือ ในฤดูน้ำถ้าหากมีน้ำไหลแรงมากก็ไม่ควรลงเล่น เพราะอาจพลาดพลั้งเกิดอันตรายได้ แต่ฤดูแล้งน้ำน้อยนักท่องเที่ยวน้อย ปัจจุบันสภาพของน้ำตกแห่งนี้กำลังถูกทำลายความงดงามลงไป เพราะนักท่องเที่ยวไม่ช่วยกันดูแลรักษาความสะอาด มีเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอกับการดูแลรักษาสถานที่ เส้นทางบางจุดถูกปล่อยให้มีหญ้าขึ้นรก ห้องน้ำด้านหน้าทรุดโทรม ห้องน้ำระหว่างเส้นทางถูดปิดไม่ให้ใช้งาน และมีการปลูกเพิงร้านค้าอย่างเสรีในบริเวณใกล้เคียงกับน้ำตก

การเดินทางและสิ่งอำนวยความสะดวก

จากตัวเมืองไปตามทางหลวงหมายเลข 3049 เป็นระยะทาง ประมาณ 12 กิโลเมตร ถึงสามแยกไฟแดง ให้เลี้ยวซ้ายเข้าทางหลวงหมายเลข 3050 อีก 3 กิโลเมตร เป็นทางลาดยางตลอดสายซึ่งจะสิ้นสุดที่ตัวน้ำตก มีป้ายบอกทางชัดเจน สำหรับรถโดยสารประจำทางสายนครนายก-น้ำตกสาริกานั้น ปัจจุบันปิดให้บริการไปแล้ว

สิ่งอำนวยความสะดวกภายในน้ำตกสาริกา บริเวณด้านล่างของน้ำตก มีการจัดการพื้นที่เป็นส่วนของร้านอาหาร ร้านจำหน่ายของที่ระลึก ซึ่งปัจจุบันถูกปล่อยทิ้งให้ทรุดโทรมและรกร้าง มีเพียงร้านค้าเสรีของชาวบ้านสร้างเป็นเพิงไม่ถาวรบริเวณใกล้ลานจอดรถ มีห้องสุขาและห้องอาบน้ำไว้บริการนักท่องเที่ยว 3 จุด แต่ไม่สะอาดและทรุดโทรม มีลานจอดรถและมีป้ายบอกทางภายในตัวน้ำตก มีเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ซึ่งเป็นเส้นทางเดินสู่ตัวน้ำตก ระยะทาง 530 เมตร มีป้ายสื่อความหมาย เปิดให้เข้าชมทุกวัน ระหว่างเวลาตั้งแต่เวลา 07.00 น.–18.00 น. ทั้งนี้นักท่องเที่ยวต้องจ่ายค่าเข้าสถานที่ตามอัตรา ดังนี้

คนไทย	ผู้ใหญ่	40 บาท	เด็ก	20 บาท
คนต่างชาติ	ผู้ใหญ่	200 บาท	เด็ก	100 บาท

น้ำตกสาริกาไม่มีที่พักค้างแรมภายใน หากนักท่องเที่ยวต้องการพักค้างแรมให้ติดต่อที่พักเอกชนบริเวณถนนทางหลวง 3049 ซึ่งมีให้เลือกมากมายหลายระดับ

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างรวมทั้งสิ้น 3 กลุ่ม ประกอบด้วย 1) ประชาชนท้องถิ่น 2) นักท่องเที่ยวชาวไทย และ 3) เจ้าหน้าที่ภาครัฐ โดยกลุ่มตัวอย่างมีจำนวนรวมทั้งสิ้น 287 คน ทั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม 2) ความคิดเห็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และ 3) ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

เป็นข้อมูลเกี่ยวกับเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ โดยมีรายละเอียดดังแสดงในตาราง 5 – 9 ดังนี้

ตาราง 5 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ชาย	130	45.29
หญิง	157	54.71
รวม	**287**	**100**

จากตาราง 5 สรุปได้ว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีจำนวนเพศชายและเพศหญิงใกล้เคียงกัน โดยเพศหญิงมีจำนวน 157 คน (ร้อยละ 54.71) ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด และเพศชายมีจำนวน 130 คน (ร้อยละ 45.29)

ตาราง 6 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามอายุ

อายุ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ต่ำกว่า 20 ปี	1	0.34
20 – 30 ปี	64	22.29
31 – 40 ปี	88	30.69
41 – 50 ปี	80	27.87
51 ปี ขึ้นไป	54	18.81
รวม	**287**	**100**

จากตาราง 6 สรุปได้ว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 31–40 ปี ซึ่งมีจำนวน 88 คน (ร้อยละ 30.69) รองลงมาได้แก่ ช่วงอายุ 41–50 ปี จำนวน 80 คน (ร้อยละ 27.87) ช่วงอายุ 20–30 ปี จำนวน 64 คน (ร้อยละ 22.29) อายุ 51 ปีขึ้นไป จำนวน 54 คน (ร้อยละ 18.81) และอายุต่ำกว่า 20 ปี จำนวน 1 คน (ร้อยละ 0.34) ตามลำดับ

ตาราง 7 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ประถมศึกษา	47	16.37
มัธยมศึกษา	29	10.10
ปวช. ปวส.	81	28.22
ปริญญาตรี หรือเทียบเท่า	103	35.88
สูงกว่าปริญญาตรี	27	9.43
รวม	**287**	**100**

จากตาราง 7 สรุปได้ว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี หรือเทียบเท่า ซึ่งมีจำนวน 103 คน (ร้อยละ 35.88) ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด รองลงมาได้แก่ ระดับ ปวส. ปวช. จำนวน 81 คน (ร้อยละ 28.22) ระดับประถมศึกษา จำนวน 47 คน (ร้อยละ 16.37) ระดับมัธยมศึกษา จำนวน 29 คน (ร้อยละ 10.10) และระดับสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน 27 คน (ร้อยละ 9.43) ตามลำดับ

ตาราง 8 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เกษตรกร	49	17.07
รับจ้าง/ธุรกิจส่วนตัว	99	34.49
รับราชการ/วิสาหกิจ	124	43.22
นักเรียน/นักศึกษา	15	5.22
อื่นๆ	0	0.00
รวม	**287**	**100**

จากตาราง 8 สรุปได้ว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอาชีพรับราชการ/วิสาหกิจ ซึ่งมีจำนวน 124 คน (ร้อยละ 43.22) ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด รองลงมาได้แก่ รับจ้าง/ธุรกิจส่วนตัว จำนวน 99 คน (ร้อยละ 34.49) เกษตรกร จำนวน 49 คน (ร้อยละ 17.07) และนักเรียน/นักศึกษา จำนวน 15 คน (ร้อยละ 5.22) ตามลำดับ

ตาราง 9 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามรายได้

รายได้	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ต่ำกว่า 5,000 บาท	30	10.45
5,001 – 10,000 บาท	108	37.63
10,001 – 20,000 บาท	107	37.28
20,001 – 30,000 บาท	33	11.49
มากกว่า 30,000 บาท	9	3.15
รวม	**287**	**100**

จากตาราง 9 สรุปได้ว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีรายได้ระหว่าง 5,001 – 10,000 บาท จำนวน 108 คน (ร้อยละ 37.63) ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด รองลงมาได้แก่ รายได้ระหว่าง 10,001 – 20,000 บาท จำนวน 107 คน (ร้อยละ 37.28) ระหว่าง 20,001 – 30,000 บาท จำนวน 33 คน (ร้อยละ 11.49) ต่ำกว่า 5,000 บาท จำนวน 30 คน (ร้อยละ 10.45) และมากกว่า 30,000 บาท จำนวน 9 คน (ร้อยละ 3.15) ตามลำดับ

2.2 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยประเด็นตามองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่ 1) ด้านลักษณะพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยว 2) การบริหารและจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 3) กิจกรรมและกระบวนการในการให้การศึกษา และ 4) การมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น ทั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1) ประชาชนท้องถิ่น 2) นักท่องเที่ยว และ 3) ผลรวมของผู้ตอบแบบสอบถามทั้ง 2 กลุ่ม โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.2.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล แสดงไว้ดังตาราง 10 – 12

ตาราง 10 แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และผลการประเมินความคิดเห็นของประชาชนท้องถิ่นที่มีต่อลักษณะแหล่งท่องเที่ยว

ลักษณะพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยว	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	แปลผล
1. มีความหลากหลายของทรัพยากรการท่องเที่ยว	**3.45**	1.024	เห็นด้วย
2. มีความโดดเด่น และความเป็นเอกลักษณ์ชัดเจน	**3.16**		เฉยๆ
2.1 ทางธรรมชาติ	3.41	1.347	เห็นด้วย
2.2 ทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี หรือโบราณสถาน	2.97	1.155	เฉยๆ
2.3 ทางศิลปวัฒนธรรม และประเพณี	3.10	0.892	เฉยๆ
3. มีการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวโดยง่ายและสะดวก	**4.10**	1.537	เห็นด้วย
4. มีความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ	**3.92**	1.837	เห็นด้วย
ค่าเฉลี่ยรวม	**3.44**	**1.29**	**เห็นด้วย**

จากตาราง 10 สรุปได้ว่า ประชาชนท้องถิ่นส่วนใหญ่มีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วย (ค่าเฉลี่ยรวม 3.44) โดยมีความเห็นว่า ลักษณะพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยวมีการเข้าได้โดยง่าย และสะดวก (ค่าเฉลี่ย 4.10) รองลงมาได้แก่ มีความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ (ค่าเฉลี่ย 3.92) มีความหลากหลายของทรัพยากรการท่องเที่ยว (ค่าเฉลี่ย 3.45) และมีความโดดเด่นและความเป็นเอกลักษณ์ที่ชัดเจน (ค่าเฉลี่ย 3.16) โดยมีความโดดเด่นทางธรรมชาติมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.41) ตามลำดับ

ตาราง 11 แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และผลการประเมินความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อลักษณะแหล่งท่องเที่ยว

ลักษณะพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยว	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	แปลผล
1. มีความหลากหลายของทรัพยากรการท่องเที่ยว	**4.32**	0.851	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
2. มีความโดดเด่น และความเป็นเอกลักษณ์ชัดเจน	**2.99**		เฉยๆ
2.1 ทางธรรมชาติ	4.12	0.671	เห็นด้วย
2.2 ทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี หรือโบราณสถาน	2.59	1.124	เฉยๆ
2.3 ทางศิลปวัฒนธรรม และประเพณี	2.25	0.832	เฉยๆ
3. มีการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวโดยง่ายและสะดวก	**3.92**	1.133	เห็นด้วย
4. มีความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ	**3.40**	0.837	เฉยๆ
ค่าเฉลี่ยรวม	**3.37**	**0.766**	**เฉยๆ**

จากตาราง 11 สรุปได้ว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความคิดเห็นอยู่ในระดับเฉยๆ (ค่าเฉลี่ยรวม 3.37) โดยส่วนใหญ่มีความเห็นว่า มีความหลากหลายของทรัพยากรการท่องเที่ยว (ค่าเฉลี่ย 4.32) รองลงมาได้แก่ การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้โดยง่ายและสะดวก (ค่าเฉลี่ย 3.92) มีความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ (ค่าเฉลี่ย 3.40) และมีความโดดเด่น และความเป็นเอกลักษณ์ที่ชัดเจน (ค่าเฉลี่ย 2.99) โดยมีความโดดเด่นทางธรรมชาติมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.12) ตามลำดับ

ตาราง 12 แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และผลการประเมินความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่มที่มีต่อลักษณะแหล่งท่องเที่ยว

ลักษณะพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยว	ค่าเฉลี่ย		รวม	แปลผล
	ประชาชน	นักท่องเที่ยว		
1. มีความหลากหลายของทรัพยากรการท่องเที่ยว	**3.45**	**4.32**	**3.89**	เห็นด้วย
2. มีความโดดเด่น และความเป็นเอกลักษณ์ชัดเจน	**3.16**	**2.99**	**3.08**	เฉยๆ
2.1 ทางธรรมชาติ	3.41	4.12	3.77	เห็นด้วย
2.2 ทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี หรือ โบราณสถาน	2.97	2.59	2.78	เฉยๆ
2.3 ทางศิลปวัฒนธรรม และประเพณี	3.10	2.25	2.68	เฉยๆ
3. มีการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวโดยง่ายและสะดวก	**4.10**	**3.92**	**4.01**	เห็นด้วย
4. มีความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ	**3.92**	**3.40**	**3.66**	เห็นด้วย
ค่าเฉลี่ยรวม	**3.44**	**3.37**	**3.41**	**เห็นด้วย**

จากตาราง 12 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามด้านลักษณะพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยว สรุปได้ว่า ทั้ง 2 กลุ่มมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วย (ค่าเฉลี่ยรวม 3.41) โดยส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงได้โดยง่ายและสะดวก (ค่าเฉลี่ย 4.01) รองลงมาได้แก่ มีความหลากหลายของทรัพยากรการท่องเที่ยว (ค่าเฉลี่ย 3.89) มีความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ (ค่าเฉลี่ย 3.66) และมีความโดดเด่น และความเป็นเอกลักษณ์ที่ชัดเจน (ค่าเฉลี่ย 3.08) โดยมีความโดดเด่นทางธรรมชาติมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.77) ตามลำดับ ซึ่งพบเป็นปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจเลือกสถานที่ท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก จากเจ้าหน้าที่ภาครัฐ จำนวน 6 คน สรุปได้ว่า บริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชลและสถานที่ใกล้เคียง เป็นจุดที่มีความโดดเด่นทางธรรมชาติเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีพื้นที่ติดต่อกับอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ จึงมีความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ และพันธุ์ไม้ รวมไปถึงแหล่งต้นน้ำหลายสาย มีการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้โดยง่ายทั้งทางรถโดยสารประจำทางและรถยนต์ส่วนตัว นักท่องเที่ยวสามารถกระจายตัวตามแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง ซึ่งถือเป็นการควบคุมปริมาณนักท่องเที่ยวได้ แต่ก็อาจเป็นผลต่อการท่องเที่ยว

ในตัวเขื่อน อย่างไรก็ตาม เขื่อนขุนด่านปราการชลเองก็มีความโดดเด่น และมีเอกลักษณ์มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของการให้ความรู้ถึงประโยชน์ของการสร้างเขื่อนเพื่อกักเก็บน้ำ และเรื่องของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมทางการท่องเที่ยวให้เลือกอีกมากมาย เช่น กิจกรรมล่องแก่ง ล่องแพยาง รวมไปถึงการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่มีผลมาจากการสร้างเขื่อน เป็นต้น

ผลจากความคิดเห็นจากแบบสอบถาม และการสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ ด้านความโดดเด่นของแหล่งท่องเที่ยว มีความโดดเด่นมากในด้านแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและยังมีความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศอยู่ การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว เข้าได้ง่ายและสะดวกสบาย นอกจากนี้แหล่งท่องเที่ยวบริเวณใกล้เคียง อาจมีความโดดเด่นในด้านของกิจกรรมและความมีเอกลักษณ์มากกว่าตัวเขื่อน ทำให้มีผลต่อการตัดสินใจในการเลือกแหล่งท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม เขื่อนขุนด่านปราการชลก็มีความน่าสนใจมากเช่นกัน

2.2.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล แสดงไว้ดังตาราง 13 – 15

ตาราง 13 แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และผลการประเมินความคิดเห็นของประชาชนท้องถิ่นที่มีต่อการบริการและจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	แปลผล
1. ด้านสิ่งแวดล้อม	**3.41**		เห็นด้วย
1.1 มีการกำจัดขยะมูลฝอยอย่างเป็นระบบและเหมาะสม	3.58	0.680	เห็นด้วย
1.2 มีระบบบำบัดน้ำเสียที่เหมาะสม	3.45	0.494	เห็นด้วย
1.3 มีสิ่งปลูกสร้างที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม	3.20	1.354	เฉยๆ
2. ด้านโครงสร้างพื้นฐานบริการ และสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว	**3.54**		เห็นด้วย
2.1 มีถนนที่ดีและมีคุณภาพ	4.32	0.540	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
2.2 มีจำนวนห้องพักหรือโรงแรมที่มีความเหมาะสมและมีคุณภาพ	4.01	1.472	เห็นด้วย
2.3 มีจำนวนร้านอาหารเพียงพอและมีคุณภาพ	3.56	0.432	เห็นด้วย
2.4 มีจำนวนร้านขายของที่ระลึกเพียงพอและมีคุณภาพ	2.76	0.325	เฉยๆ
2.5 มีจำนวนห้องน้ำเพียงพอ และมีคุณภาพ	2.85	0.268	เฉยๆ
2.6 มีที่จอดรถที่มีขนาดเหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยว	3.74	0.741	เห็นด้วย
2.7 มีศูนย์บริการข้อมูลข่าวสารทางการท่องเที่ยวและให้ข้อมูลได้อย่างครบถ้วน	2.76	1.115	เฉยๆ

การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	แปลผล
2.8 มีการรักษาความปลอดภัยชีวิตและทรัพย์สินที่เป็นระบบและมีประสิทธิภาพ	4.32	0.540	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
3. บุคลากร	**3.19**		เฉยๆ
3.1 มีจำนวนเจ้าหน้าที่ของรัฐให้บริการนักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ	3.56	0.523	เห็นด้วย
3.2 มีมัคคุเทศก์ให้บริการนักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ	2.67	0.551	เฉยๆ
3.3 มีการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับความสามารถในการรองรับ	3.68	1.490	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
3.4 มีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างต่อเนื่องและตรงกลุ่มเป้าหมาย	2.86	1.313	เฉยๆ
ค่าเฉลี่ยรวม	**3.41**	**0.743**	**เห็นด้วย**

จากตาราง 13 สรุปได้ว่า ประชาชนท้องถิ่นส่วนใหญ่มีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วย (ค่าเฉลี่ยรวม 3.41) โดยมีความเห็นว่า มีการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวด้านโครงสร้างพื้นฐานบริการ และสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.54) โดยผู้ตอบแบบสอบถามเห็นด้วยว่า มีถนนที่ดีและมีคุณภาพ รวมทั้งมีการรักษาความปลอดภัยชีวิตและทรัพย์สินที่เป็นระบบและมีประสิทธิภาพ มีจำนวนห้องพักหรือโรงแรมที่มีความเหมาะสมและมีคุณภาพ มีที่จอดรถที่มีขนาดเหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยว มีจำนวนร้านอาหารเพียงพอและมีคุณภาพ มีจำนวนห้องน้ำเพียงพอและมีคุณภาพ และมีจำนวนร้านขายของที่ระลึกเพียงพอและมีคุณภาพ รวมทั้งมีศูนย์บริการข้อมูลข่าวสารทางการท่องเที่ยวและให้ข้อมูลได้อย่างครบถ้วน (ค่าเฉลี่ย 4.32, 4.01, 3.74, 3.56, 2.85 และ 2.76 ตามลำดับ) รองลงมาได้แก่ การบริหารและจัดการด้านสิ่งแวดล้อม (ค่าเฉลี่ย 3.41) โดยผู้ตอบแบบสอบถามเห็นด้วยว่า มีการกำจัดขยะมูลฝอยอย่างเป็นระบบและเหมาะสม มีระบบบำบัดน้ำเสียที่เหมาะสม และมีสิ่งปลูกสร้างที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม (ค่าเฉลี่ย 3.58, 3.45 และ 3.20 ตามลำดับ) และการบริหารและจัดการด้านบุคลากร (ค่าเฉลี่ย 3.19) โดยผู้ตอบแบบสอบถามเห็นด้วยว่า มีการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับความสามารถในการรองรับ มีจำนวนเจ้าหน้าที่ของรัฐให้บริการนักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ มีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างต่อเนื่อง และตรงกลุ่มเป้าหมาย และมีมัคคุเทศก์ให้บริการนักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ (ค่าเฉลี่ย 3.68, 3.56, 2.86 และ 2.67 ตามลำดับ)

ตาราง 14 แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และผลการประเมินความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการบริการและจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	แปลผล
1. ด้านสิ่งแวดล้อม	**3.42**		เห็นด้วย
1.1 มีการกำจัดขยะมูลฝอยอย่างเป็นระบบและเหมาะสม	3.74	0.925	เห็นด้วย
1.2 มีระบบบำบัดน้ำเสียที่เหมาะสม	3.52	0.844	เห็นด้วย
1.3 มีสิ่งปลูกสร้างที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม	3.01	1.460	เฉยๆ
2. ด้านโครงสร้างพื้นฐานบริการ และสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว	**3.48**		เห็นด้วย
2.1 มีถนนที่ดีและมีคุณภาพ	4.12	0.562	เห็นด้วย
2.2 มีจำนวนห้องพักหรือโรงแรมที่มีความเหมาะสมและมีคุณภาพ	3.32	1.429	เฉยๆ
2.3 มีจำนวนร้านอาหารเพียงพอและมีคุณภาพ	3.31	0.741	เฉยๆ
2.4 มีจำนวนร้านขายของที่ระลึกเพียงพอและมีคุณภาพ	2.65	0.778	เฉยๆ
2.5 มีจำนวนห้องน้ำเพียงพอ และมีคุณภาพ	3.41	1.006	เห็นด้วย
2.6 มีที่จอดรถที่มีขนาดเหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยว	4.26	0.721	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
2.7 มีศูนย์บริการข้อมูลข่าวสารทางการท่องเที่ยวและให้ข้อมูลได้อย่างครบถ้วน	3.01	0.901	เฉยๆ
2.8 มีการรักษาความปลอดภัยชีวิตและทรัพย์สินที่เป็นระบบและมีประสิทธิภาพ	3.78	0.902	เห็นด้วย
3. บุคลากร	**3.37**		เฉยๆ
3.1 มีจำนวนเจ้าหน้าที่ของรัฐให้บริการนักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ	3.56	1.322	เห็นด้วย
3.2 มีมัคคุเทศก์ให้บริการนักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ	2.89	1.293	เฉยๆ
3.3 มีการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับความสามารถในการรองรับ	3.03	1.659	เฉยๆ
3.4 มีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างต่อเนื่องและตรงกลุ่มเป้าหมาย	3.98	1.152	เห็นด้วย
ค่าเฉลี่ยรวม	**3.44**	**1.046**	**เห็นด้วย**

จากตาราง 14 สรุปได้ว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วย (ค่าเฉลี่ยรวม 3.44) โดยมีความเห็นว่า มีการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวด้านโครงสร้างพื้นฐานบริการ และสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.48) โดยผู้ตอบแบบสอบถามเห็นด้วยว่า มีที่จอดรถที่มีขนาดเหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยว มีถนนที่ดีและมีคุณภาพ มีการรักษาความปลอดภัยชีวิตและทรัพย์สินที่เป็นระบบและมีประสิทธิภาพ มีจำนวนห้องน้ำ

เพียงพอและมีคุณภาพ มีจำนวนห้องพักหรือโรงแรมที่มีความเหมาะสมและมีคุณภาพ มีจำนวนร้านอาหารเพียงพอและมีคุณภาพ มีศูนย์บริการข้อมูลข่าวสารทางการท่องเที่ยวและให้ข้อมูลได้อย่างครบถ้วน และมีจำนวนร้านขายของที่ระลึกเพียงพอและมีคุณภาพ (ค่าเฉลี่ย 4.26, 4.12, 3.78, 3.41, 3.32, 3.31, 3.01 และ 2.65 ตามลำดับ) รองลงมาได้แก่ การบริหารและจัดการด้านสิ่งแวดล้อม (ค่าเฉลี่ย 3.42) โดยผู้ตอบแบบสอบถามเห็นด้วยว่า มีการกำจัดขยะมูลฝอยอย่างเป็นระบบและเหมาะสม มีระบบบำบัดน้ำเสียที่เหมาะสม และมีสิ่งปลูกสร้างที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม (ค่าเฉลี่ย 3.74, 3.52 และ 3.01 ตามลำดับ) และการบริหารและจัดการด้านบุคลากร (ค่าเฉลี่ย 3.37) โดยผู้ตอบแบบสอบถามเห็นด้วยว่า มีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างต่อเนื่องและตรงกลุ่มเป้าหมาย มีจำนวนเจ้าหน้าที่ของรัฐให้บริการนักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ มีการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับความสามารถในการรองรับ และมีมัคคุเทศก์ให้บริการนักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ (ค่าเฉลี่ย 3.98, 3.56, 3.03 และ 2.89 ตามลำดับ)

ตาราง 15 แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และผลการประเมินความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่มที่มีต่อการบริการและจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	ค่าเฉลี่ย		รวม	แปลผล
	ประชาชน	นักท่องเที่ยว		
1. ด้านสิ่งแวดล้อม	**3.42**	**3.42**	3.42	เห็นด้วย
1.1 มีการกำจัดขยะมูลฝอยอย่างเป็นระบบและเหมาะสม	3.58	3.74	3.66	เห็นด้วย
1.2 มีระบบบำบัดน้ำเสียที่เหมาะสม	3.45	3.52	3.49	เห็นด้วย
1.3 มีสิ่งปลูกสร้างที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม	3.20	3.01	3.11	เฉยๆ
2. ด้านโครงสร้างพื้นฐานบริการ และสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว	**3.54**	**3.48**	**3.51**	เห็นด้วย
2.1 มีถนนที่ดีและมีคุณภาพ	4.32	4.12	4.22	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
2.2 มีจำนวนห้องพักหรือโรงแรมที่มีความเหมาะสมและมีคุณภาพ	4.01	3.32	3.67	เห็นด้วย
2.3 มีจำนวนร้านอาหารเพียงพอและมีคุณภาพ	3.56	3.31	3.44	เห็นด้วย
2.4 มีจำนวนร้านขายของที่ระลึกเพียงพอและมีคุณภาพ	2.76	2.65	2.70	เฉยๆ
2.5 มีจำนวนห้องน้ำเพียงพอ และมีคุณภาพ	2.85	3.41	3.13	เฉยๆ
2.6 มีที่จอดรถที่มีขนาดเหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยว	3.74	4.26	4.00	เห็นด้วย
2.7 มีศูนย์บริการข้อมูลข่าวสารทางการท่องเที่ยวและให้ข้อมูลได้อย่างครบถ้วน	2.76	3.01	2.89	เฉยๆ

การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	ค่าเฉลี่ย		รวม	แปลผล
	ประชาชน	นักท่องเที่ยว		
2.8 มีการรักษาความปลอดภัยชีวิตและทรัพย์สินที่เป็นระบบและมีประสิทธิภาพ	4.32	3.78	4.05	เห็นด้วย
3. บุคลากร	**3.19**	**3.37**	**3.28**	เฉยๆ
3.1 มีจำนวนเจ้าหน้าที่ของรัฐให้บริการนักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ	3.56	3.56	3.56	เห็นด้วย
3.2 มีมัคคุเทศก์ให้บริการนักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ	2.67	2.89	2.78	เฉยๆ
3.3 มีการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับความสามารถในการรองรับ	3.68	3.03	3.36	เฉยๆ
3.4 มีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างต่อเนื่องและตรงกลุ่มเป้าหมาย	2.86	3.98	3.42	เห็นด้วย
ค่าเฉลี่ยรวม	**3.41**	**3.44**	**3.43**	**เห็นด้วย**

จากตาราง 15 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สรุปได้ว่า ทั้ง 2 กลุ่มมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วย (เฉลี่ยรวม 3.43) โดยมีความเห็นว่า มีการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวด้านโครงสร้างพื้นฐานบริการ และสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.51) โดยผู้ตอบแบบสอบถามเห็นด้วยว่า มีถนนที่ดีและมีคุณภาพ มีการรักษาความปลอดภัยชีวิตและทรัพย์สินที่เป็นระบบและมีประสิทธิภาพ มีที่จอดรถที่มีขนาดเหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยว มีจำนวนห้องพักหรือโรงแรมที่มีความเหมาะสมและมีคุณภาพ มีจำนวนร้านอาหารเพียงพอและมีคุณภาพ มีจำนวนห้องน้ำเพียงพอและมีคุณภาพ มีศูนย์บริการข้อมูลข่าวสารทางการท่องเที่ยวและให้ข้อมูลได้อย่างครบถ้วน และมีจำนวนร้านขายของที่ระลึกเพียงพอและมีคุณภาพ (ค่าเฉลี่ย 4.22, 4.05, 4.00, 3.67, 3.44, 3.13, 2.89 และ 2.70 ตามลำดับ) รองลงมาได้แก่ การบริหารและจัดการด้านสิ่งแวดล้อม (ค่าเฉลี่ย 3.42) โดยผู้ตอบแบบสอบถามเห็นด้วยว่า มีการกำจัดขยะมูลฝอยอย่างเป็นระบบและเหมาะสม มีระบบบำบัดน้ำเสียที่เหมาะสม และมีสิ่งปลูกสร้างที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม (ค่าเฉลี่ย 3.66, 3.49 และ 3.11 ตามลำดับ) และการบริหารและจัดการด้านบุคลากร (ค่าเฉลี่ย 3.28) โดยผู้ตอบแบบสอบถามเห็นด้วยว่า มีจำนวนเจ้าหน้าที่ของรัฐให้บริการนักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ มีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างต่อเนื่องและตรงกลุ่มเป้าหมาย มีการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับความสามารถในการรองรับ และมีมัคคุเทศก์ให้บริการนักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ (ค่าเฉลี่ย 3.56, 3.42, 3.36 และ 2.78 ตามลำดับ)

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก จากเจ้าหน้าที่ภาครัฐ จำนวน 6 คน สรุปได้ว่า บริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชลและสถานที่ใกล้เคียงมีการจัดการด้านโครงสร้างพื้นฐานที่

ดี โดยมีการถนนที่ดีมีคุณภาพซึ่งส่วนใหญ่เป้นถนนลาดยาง นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้โดยสะดวก มีจำนวนโรงแรมที่พัก ที่จอดรถ ร้านอาหารและร้านขายของที่ระลึกเพียงพอกับความต้องการของนักท่องเที่ยว ด้านสิ่งแวดล้อม มีการกำจัดขยะมูลฝอยโดยมีเจ้าหน้าที่ภาครัฐและเจ้าหน้าที่ของสำนักงานเขื่อนเป็นผู้ดูแลร่วมกัน พื้นที่ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ จะมีที่ทิ้งขยะที่ชัดเจน รวมถึงมีป้ายข้อความรณรงค์การทิ้งขยะให้ถูกที่ ในด้านระบบบำบัดน้ำเสีย จะมีระบบบำบัดน้ำเสียที่ได้มาตรฐาน ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ตามโรงแรมและที่พักใหญ่ ส่วนโฮมสเตย์หรือบ้านเรือนทั่วไปนั้น ก็จะระวังเพียงไม่ให้มีการปล่อยน้ำเสียลงในแม่น้ำลำคลอง อย่างไรก็ตาม ผู้ให้สัมภาษณ์ยังเห็นควรให้มีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้มากขึ้น และตรงกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งจะช่วยสร้างจิตสำนึกของนักท่องเที่ยวในเรื่องสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรการท่องเที่ยวต่อไป

ผลจากความคิดเห็นจากแบบสอบถามและสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ ด้านโครงสร้างพื้นฐาน บริการ และสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว ได้แก่ ถนน ที่พักค้างแรม ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก และศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เป็นต้น มีจำนวนเพียงพอกับความต้องการของนักท่องเที่ยว ด้านสิ่งแวดล้อม มีการจัดการขยะมูลฝอยอย่างเหมาะสม และเป็นระบบ เพียงแต่ยังไม่แน่ใจว่าสิ่งปลูกสร้างที่เกิดขึ้นนั้น เหมาะสมกลมกลืนกันธรรมชาติหรือไม่ ด้านบุคคลากรมีจำนวนบุคคลากรและเจ้าหน้าที่ที่มีคุณภาพ เพียงพอในการให้บริการกับนักท่องเที่ยว อีกทั้งมีงบประมาณสนับสนุนจากรัฐบาลเพียงพอ อย่างไรก็ตาม เห็นควรให้มีการประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นการกระตุ้นจิตสำนึก ให้รัก หวงแหน ในสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติต่อไป

2.2.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านกิจกรรมและกระบวนการในการให้การศึกษา

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล แสดงไว้ดังตาราง 16-18

ตาราง 16 แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และผลการประเมินความคิดเห็นของประชาชนท้องถิ่นที่มีต่อกิจกรรมและกระบวนการในการให้การศึกษา

กิจกรรมและกระบวนการในการให้การศึกษา	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	แปลผล
1. มีกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ความเข้าใจ	**3.35**		เฉยๆ
1.1 ด้านธรรมชาติ เช่น ป้ายบอกชื่อพันธุ์ไม้	4.01	1.800	เห็นด้วย
1.2 ด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศาสนา	3.03	1.287	เฉยๆ
1.3 ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต	3.01	0.774	เฉยๆ

กิจกรรมและกระบวนการในการให้การศึกษา	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	แปลผล
2. มีการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการอนุรักษ์และการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวและเหมาะสม	**4.23**	1.318	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
3. มีสื่อในการให้การศึกษาชัดเจน และให้ความรู้ครบถ้วน	**3.24**		เฉยๆ
3.1 แผ่นป้ายสื่อความหมาย	3.06	0.922	เฉยๆ
3.2 แผ่นพับ โปสเตอร์ คู่มือ	4.32	0.632	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
3.3 สไลด์/วีดิทัศน์	2.76	0.839	เฉยๆ
3.4 ห้องนิทรรศการ	2.86	1.016	เฉยๆ
3.5 ห้องบรรยาย อภิปราย	3.18	1.085	เฉยๆ
4. มีการให้ความรู้ จัดฝึกอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์เพื่อตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติแก่ประชาชนในชุมชน	**3.65**	1.301	เห็นด้วย
5. ควรมีการจัดฝึกอบรมอาชีพที่สนับสนุนการท่องเที่ยวให้แก่ประชาชนในชุมชน	**4.57**	1.035	เห็นด้วอย่างยิ่ง
ค่าเฉลี่ยรวม	**3.48**	**1.019**	**เห็นด้วย**

จากตาราง 16 สรุปได้ว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วย (ค่าเฉลี่ยรวม 3.48) โดยมีความเห็นว่า ควรมีการจัดฝึกอบรมอาชีพที่สนับสนุนการท่องเที่ยวให้แก่ประชาชนในชุมชนมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.57) รองลงมาได้แก่ มีการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการอนุรักษ์ และการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยว (ค่าเฉลี่ย 4.23) มีการให้ความรู้ จัดฝึกอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ เพื่อตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติแก่ประชาชนในชุมชน (ค่าเฉลี่ย 3.65) มีกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ความเข้าใจ (ค่าเฉลี่ย 3.35) โดยมีกิจกรรมที่ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจด้านธรรมชาติมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.01) และมีสื่อในการให้การศึกษาชัดเจน และให้ความรู้ครบถ้วน (ค่าเฉลี่ย 3.24) โดยมีแผ่นพับ โปสเตอร์ คู่มือเป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.32) ตามลำดับ

ตาราง 17 แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และผลการประเมินความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อกิจกรรมและกระบวนการในการให้การศึกษา

กิจกรรมและกระบวนการในการให้การศึกษา	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	แปลผล
1. มีกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ความเข้าใจ	**3.13**		เฉยๆ
1.1 ด้านธรรมชาติ เช่น ป้ายบอกชื่อพันธุ์ไม้	3.59	1.085	เห็นด้วย
1.2 ด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศาสนา	3.01	1.050	เฉยๆ
1.3 ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต	3.01	0.774	เฉยๆ
2. มีการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการอนุรักษ์และการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวและเหมาะสม	**4.29**	2.459	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
3. มีสื่อในการให้การศึกษาชัดเจน และให้ความรู้ครบถ้วน	**3.08**		เฉยๆ
3.1 แผ่นป้ายสื่อความหมาย	3.78	1.074	เห็นด้วย
3.2 แผ่นพับ โปสเตอร์ คู่มือ	3.75	0.720	เห็นด้วย
3.3 สไลด์/วีดิทัศน์	2.79	1.177	เฉยๆ
3.4 ห้องนิทรรศการ	2.56	1.346	ไม่เห็นด้วย
3.5 ห้องบรรยาย อภิปราย	2.53	1.366	ไม่เห็นด้วย
4. มีการให้ความรู้ จัดฝึกอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์เพื่อตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติแก่ประชาชนในชุมชน	4.63	0.747	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
5. ควรมีการจัดฝึกอบรมอาชีพที่สนับสนุนการท่องเที่ยวให้แก่ประชาชนในชุมชน	4.67	0.585	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
ค่าเฉลี่ยรวม	**3.43**	**1.126**	**เห็นด้วย**

จากตาราง 17 สรุปได้ว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วย (ค่าเฉลี่ยรวม 3.43) โดยมีความเห็นว่า ควรมีการจัดฝึกอบรมอาชีพที่สนับสนุนการท่องเที่ยวให้แก่ประชาชนในชุมชนมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.67) รองลงมาได้แก่ มีการให้ความรู้ จัดฝึกอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ เพื่อตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติแก่ประชาชนในชุมชน (ค่าเฉลี่ย 4.63) มีการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการอนุรักษ์ และการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยว (ค่าเฉลี่ย 4.29) มีกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ความเข้าใจ (ค่าเฉลี่ย 3.13) โดยมีกิจกรรมที่ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจด้านธรรมชาติมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.59) และมีสื่อในการให้การศึกษาชัดเจน และให้ความรู้ครบถ้วน (ค่าเฉลี่ย 3.08) โดยมีแผ่นป้ายสื่อความหมายเป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.78) ตามลำดับ

ตาราง 18 แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และผลการประเมินความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่มที่มีต่อกิจกรรมและกระบวนการในการให้การศึกษา

กิจกรรมและกระบวนการในการให้การศึกษา	ค่าเฉลี่ย		รวม	แปลผล
	ประชาชน	นักท่องเที่ยว		
1. มีกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ความเข้าใจ	**3.35**	**3.13**	**3.24**	**เฉย ๆ**
1.1 ด้านธรรมชาติ เช่น ป้ายบอกชื่อพันธุ์ไม้	4.01	3.59	3.80	เห็นด้วย
1.2 ด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศาสนา	3.03	3.01	3.02	เฉยๆ
1.3 ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต	3.01	2.78	2.89	เฉยๆ
2. มีการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการอนุรักษ์และการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวและเหมาะสม	**4.23**	**4.29**	**4.26**	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
3. มีสื่อในการให้การศึกษาชัดเจน และให้ความรู้ครบถ้วน	**3.24**	**3.08**	**3.16**	เฉยๆ
3.1 แผ่นป้ายสื่อความหมาย	3.06	3.78	3.42	เห็นด้วย
3.2 แผ่นพับ โปสเตอร์ คู่มือ	4.32	3.75	4.04	เห็นด้วย
3.3 สไลด์/วีดิทัศน์	2.76	2.79	2.78	เฉยๆ
3.4 ห้องนิทรรศการ	2.86	2.56	2.71	เฉยๆ
3.5 ห้องบรรยาย อภิปราย	3.18	2.53	2.86	เฉยๆ
4. มีการให้ความรู้ จัดฝึกอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์เพื่อตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติแก่ประชาชนในชุมชน	**3.65**	**4.63**	**4.14**	เห็นด้วย
5. ควรมีการจัดฝึกอบรมอาชีพที่สนับสนุนการท่องเที่ยวให้แก่ประชาชนในชุมชน	4.57	4.67	4.62	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
ค่าเฉลี่ยรวม	**3.48**	**3.43**	**3.46**	**เห็นด้วย**

จากตาราง 18 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามด้านกิจกรรมและกระบวนการให้การศึกษา สรุปได้ว่า ทั้ง 2 กลุ่มมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วย (ค่าเฉลี่ยรวม 3.46) โดยมีความเห็นว่า ควรมีการจัดฝึกอบรมอาชีพที่สนับสนุนการท่องเที่ยวให้แก่ประชาชนในชุมชนมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.62) รองลงมาได้แก่ มีการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการอนุรักษ์และการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยว (ค่าเฉลี่ย 4.26) มีการให้ความรู้ จัดฝึกอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ เพื่อตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติแก่ประชาชนในชุมชน (ค่าเฉลี่ย 4.14) มีกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ความเข้าใจ (ค่าเฉลี่ย 3.24) โดยมีกิจกรรมที่ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจด้านธรรมชาติมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.80) และมีสื่อในการ

ให้การศึกษาชัดเจน และให้ความรู้ครบถ้วน (ค่าเฉลี่ย 3.16) โดยมีแผ่นพับ โปสเตอร์ คู่มือเป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.04) ตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก จากเจ้าหน้าที่ภาครัฐ จำนวน 8 คน ด้านกิจกรรมและกระบวนการในการให้การศึกษา พบว่า เขื่อนขุนด่านปราการชลมีกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ได้รับความรู้ความเข้าใจในเรื่องประโยชน์ของการสร้างเขื่อนเก็บน้ำ วิธีการสร้างเขื่อน รวมไปถึงด้านธรรมชาติ และทัศนียภาพ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต โดยนำเสนอในรูปของแผ่นพับ คู่มือ และป้ายสื่อความหมาย โดยจะมีห้องบรรยายและนิทรรศการไว้นำเสนอความรู้ต่าง ๆ ผู้ให้สัมภาษณ์ยังเห็นว่า การให้ความรู้และอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ และตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรการท่องเที่ยวให้กับทั้งประชาชนท้องถิ่น และนักท่องเที่ยวถือเป็นสิ่งสำคัญมาก อย่างไรก็ตามจากที่มีการรณรงค์เรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ทำให้นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่และประชาชน จะคำนึงถึงการอนุรักษ์ธรรมชาติในแห่งท่องเที่ยวอยู่แล้ว นอกจากนี้ยังควรให้มีการฝึกอาชีพด้านการท่องเที่ยวเพื่อเป็นการเสริมรายได้อีกทางให้กับประชาชน

ผลจากความคิดเห็นจากแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เชิงลึก เป้นไปในทิศทางเดียวกัน คือ มีกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวมีความรู้ความเข้าใจ ในเรื่องประโยชน์ของการสร้างเขื่อนเก็บน้ำ แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และมีการให้ความรู้เกี่ยวกับกรอนุรักษ์ และการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยว โดยมีสื่อในการให้ความรู้ครบถ้วน ชัดเจน ทั้งป้ายสื่อความหมาย แผ่นพับ คู่มือ โปสเตอร์ และห้องบรรยายให้แก่ประชาชน และควรมีการฝึกอาชีพด้านการท่องเที่ยวกับประชาชนอีกด้วย อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเป็นมีการให้ความรู้ จัดอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้กับประชาชนในชุมชนแล้วก็ตาม ยังมีความเห็นสอดคล้องกันว่า ควรเพิ่มความรู้เรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ให้กับนักท่องเที่ยวเพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรการท่องเที่ยวมากขึ้น รวมไปถึงควรมีการจัดอบรมอาชีพเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวให้แก่ประชาชนในชุมชน

2.2.4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล แสดงไว้ดังตาราง 19 – 21

ตาราง 19 แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และผลการประเมินความคิดเห็นของประชาชนท้องถิ่นที่มีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	แปลผล
1. ประชาชนในชุมชนมีโอกาสเพิ่มรายได้ในการประกอบอาชีพต่างๆ ในการขายสินค้าแก่นักท่องเที่ยว	4.56	0.909	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
2. ประชาชนในชุมชนมีโอกาสจัดตั้งองค์กร สมาคม หรือหน่วยงานที่มีบทบาทในการจัดการการท่องเที่ยว	4.00	0.315	เห็นด้วย
3. ประชาชนมีส่วนร่วมในการรักษาและสืบสานเอกลักษณ์ของชุมชน	3.59	0.405	เห็นด้วย
4. ประชาชนมีส่วนร่วมในการออกความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยว	3.68	0.498	เห็นด้วย
5. ประชาชนมีโอกาสได้รับรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างเต็มที่	4.70	0.715	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
ค่าเฉลี่ยรวม	**4.10**	**0.568**	**เห็นด้วย**

จากตาราง 19 สรุปได้ว่า ประชาชนท้องถิ่นส่วนใหญ่มีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วย (ค่าเฉลี่ยรวม 4.10) โดยมีความเห็นว่า ประชาชนมีโอกาสได้รับรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างเต็มที่ (ค่าเฉลี่ย 4.70) รองลงมาได้แก่ ประชาชนในชุมชนมีโอกาสเพิ่มรายได้ในการประกอบอาชีพต่างๆ ในการขายสินค้าแก่นักท่องเที่ยว (ค่าเฉลี่ย 4.56) ประชาชนในชุมชนมีโอกาสจัดตั้งองค์กร สมาคม หรือหน่วยงานที่มีบทบาทในการจัดการการท่องเที่ยว (ค่าเฉลี่ย 4.00) ประชาชนมีส่วนร่วมในการออกความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยว (ค่าเฉลี่ย 3.68) และประชาชนมีส่วนร่วมในการรักษาและสืบสานเอกลักษณ์ของชุมชน 3.59 ตามลำดับ

ตาราง 20 แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และผลการประเมินความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	แปลผล
1. ประชาชนในชุมชนมีโอกาสเพิ่มรายได้ในการประกอบอาชีพต่างๆ ในการขายสินค้าแก่นักท่องเที่ยว	4.78	0.599	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
2. ประชาชนในชุมชนมีโอกาสจัดตั้งองค์กร สมาคม หรือหน่วยงานที่มีบทบาทในการจัดการการท่องเที่ยว	4.32	0.722	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
3. ประชาชนมีส่วนร่วมในการรักษาและสืบสานเอกลักษณ์ของชุมชน	4.56	0.721	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
4. ประชาชนมีส่วนร่วมในการออกความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยว	3.87	0.745	เห็นด้วย
5. ประชาชนมีโอกาสได้รับรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างเต็มที่	4.45	0.677	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
ค่าเฉลี่ยรวม	**4.39**	**0.692**	**เห็นด้วย**

จากตาราง 20 สรุปได้ว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง (ค่าเฉลี่ยรวม 4.39) โดยมีความเห็นว่า ประชาชนในชุมชนมีโอกาสเพิ่มรายได้ในการประกอบอาชีพต่างๆ ในการขายสินค้าแก่นักท่องเที่ยว (ค่าเฉลี่ย 4.78) รองลงมาได้แก่ ประชาชนมีโอกาสได้รับรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างเต็มที่ (ค่าเฉลี่ย 4.70) ประชาชนมีส่วนร่วมในการรักษาและสืบสานเอกลักษณ์ของชุมชน 4.56 ประชาชนในชุมชนมีโอกาสจัดตั้งองค์กร สมาคม หรือหน่วยงานที่มีบทบาทในการจัดการการท่องเที่ยว (ค่าเฉลี่ย 4.32) และประชาชนมีส่วนร่วมในการออกความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยว (ค่าเฉลี่ย 3.87) ตามลำดับ

ตาราง 21 แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และผลการประเมินความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่มที่มีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน	ค่าเฉลี่ย		รวม	แปลผล
	ประชาชน	นักท่องเที่ยว		
1. ประชาชนในชุมชนมีโอกาสเพิ่มรายได้ในการประกอบอาชีพต่างๆ ในการขายสินค้าแก่นักท่องเที่ยว	4.56	4.78	4.67	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
2. ประชาชนในชุมชนมีโอกาสจัดตั้งองค์กรสมาคม หรือหน่วยงานที่มีบทบาทในการจัดการการท่องเที่ยว	4.00	4.32	4.16	เห็นด้วย
3. ประชาชนมีส่วนร่วมในการรักษาและสืบสานเอกลักษณ์ของชุมชน	3.59	4.56	4.08	เห็นด้วย
4. ประชาชนมีส่วนร่วมในการออกความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยว	3.68	3.87	3.78	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
5. ประชาชนมีโอกาสได้รับรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างเต็มที่	4.70	4.70	4.70	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
ค่าเฉลี่ยรวม	**4.11**	**4.45**	**4.28**	**เห็นด้วย**

จากตาราง 21 สรุปได้ว่า ผลการประเมินด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่มอยู่ในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง (ค่าเฉลี่ยรวม 4.28) โดยมีความเห็นว่า ประชาชนมีโอกาสได้รับรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างเต็มที่ (ค่าเฉลี่ย 4.70) รองลงมาได้แก่ ประชาชนในชุมชนมีโอกาสเพิ่มรายได้ในการประกอบอาชีพต่างๆ ในการขายสินค้าแก่นักท่องเที่ยว (ค่าเฉลี่ย 4.67) ประชาชนในชุมชนมีโอกาสจัดตั้งองค์กร สมาคม หรือหน่วยงานที่มีบทบาทในการจัดการการท่องเที่ยว (ค่าเฉลี่ย 4.16) ประชาชนมีส่วนร่วมในการรักษาและสืบสานเอกลักษณ์ของชุมชน 4.08 และประชาชนมีส่วนร่วมในการออกความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยว (ค่าเฉลี่ย 3.78) ตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก จากเจ้าหน้าที่ภาครัฐ จำนวน 6 คน สรุปได้ว่า ประชาชนได้รับรายได้จากการประกอบอาชีพด้านการท่องเที่ยว ซึ่งส่วนมากจะมาจากการขายของ ขายอาหาร ยามว่างจากอาชีพหลัก โดยมีการจัดตั้งองค์กร สมาคม หรือหน่วยงานที่มีบทบาทในการจัดการการท่องเที่ยว มีการส่งเสริมให้ประชาชนเห็นคุณค่า และภูมิใจในเอกลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่ไม่ค่อยได้มีโอกาสออกความคิดเห็น เกี่ยวกับการบริหารจัดการ และพัฒนาการท่องเที่ยว เนื่องจากเห็นว่าเป็นเรื่องของเจ้าหน้าที่ และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวที่

จะต้องดูแล มีการสอบถามบ้างเป็นบางครั้ง ทั้งนี้ จะเป็นการสอบถามผ่านทางผู้นำชุมชนหรือตัวแทน และนำนโยบายหรือผลสรุปกลับมาชี้แจงให้ประชาชนทราบต่อไป

ผลจากความคิดเห็นจากแบบสอบถาม และการสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ ประชาชนมีโอกาสในการได้ประกอบอาชีพต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และได้รับรายได้อย่างเต็มที่จากการท่องเที่ยว มีการส่งเสริมให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการสืบสานเอกลักษณ์ของชุมชน อย่างไรก็ตาม ผลสัมภาษณ์เชิงลึก ประชาชนไม่ค่อยได้มีโอกาสในการออกความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวได้มากนัก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นไปในรูปแบบของตัวแทน

3. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากความคิดเห็นและข้อเสนอแนะด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ บริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชล

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างรวมทั้งสิ้น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มประชาชนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษา 2) นักท่องเที่ยวชาวไทยในแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษา 3) เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ โดยเสนอผลวิเคราะห์ออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ความคิดเห็นด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และข้อเสนอแนะด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

3.1 ความคิดเห็นด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผลการวิเคราะห์ พบว่า ประชาชน นักท่องเที่ยว และเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นอย่างมาก เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะช่วยให้แหล่งท่องเที่ยวคงความสวยงาม และสามารถรักษาแหล่งท่องเที่ยวไว้ให้คงอยู่ตลอดไป ในขณะเดียวกัน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศก่อให้เกิดรายได้ ทั้งรายได้หลัก และรายได้เสริมให้กับชุมชน นอกจากนี้ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศยังมีส่วนช่วยกระตุ้นให้ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศ วัฒนธรรม ประเพณี รวมไปถึงการร่วมมือกันในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

3.2 ข้อเสนอแนะด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กลุ่มตัวอย่างได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ควรจัดให้มีการอบรม และให้ความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง ควรมีการฝึกอาชีพที่สนับสนุนการท่องเที่ยวให้แก่ประชาชน ในด้านของแหล่งท่องเที่ยวควรมีการดูแลปรับปรุง และซ่อมแซมโครงสร้างพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องเพื่อไม่ให้เกิดความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว ด้านสิ่งแวดล้อมควรมีการให้ความรู้กับประชาชนในชุมชนเรื่องของการบำบัดน้ำเสีย และการทิ้งขยะมูลฝอย เนื่องจากเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวพันธ์กับสายน้ำ นอกจากนี้ยังควรมีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเขื่อนขุนด่านปราการชลให้มากกว่าเดิมและมีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นการเน้นย้ำภาพลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ในบริเวณเขื่อนขุดด่านปราการชล และดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มากขึ้น อีกทั้งควรมีการพัฒนาการบริการ

นักท่องเที่ยว ที่พัก ร้านอาหาร รวมถึงการช่วยกันดูแลความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ควรรณรงค์ให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวต้องร่วมกันดูแลอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้มีแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามต่อไป

4. ผลการวิเคราะห์ปัจจัยความพร้อมในการพัฒนาพื้นที่บริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชล

1. ปัยจัยด้านธรรมชาติ

1.1 เขื่อนขุนด่านปราการชล เป็นเขื่อนสูงกั้นฝั่งหนึ่งเป็นอ่างเก็บน้ำ ที่ทอดตัวมาจากอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่มีทัศนียภาพที่สวยงาม ภายในอ่างเก็บน้ำไม่อนุญาตให้นักท่องเที่ยวลงเล่นน้ำหรือทำกิจกรรม อีกด้านหนึ่งของเขื่อนเป็นที่อยู่อาศัยของประชาชนท้องถิ่น พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นสวนผลไม้ มีลำธารที่ทางเขื่อนปล่อยน้ำออกไปเพื่อให้เกษตรกรได้มีน้ำใช้ในการเกษตร และยังเป็นจุดที่นักท่องเที่ยวสามารถทำกิจกรรมทางน้ำได้ เช่น การล่องแก่งเรือยาง ห่วงยาง เป็นต้น

1.2 ศูนย์ภูมิรักษ์ธรรมชาติ เป็นอาคารนิทรรศการ ห้องบรรยาย และสำนักงาน ตั้งอยู่ท่ามกลางแปลงสาธิตการเกษตรอย่างพอเพียงตามแนวพระราชดำริ ซึ่งมีทั้งภาคเหนือ ภาคกลาง กาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ เป็นห้องเรียนกลางแจ้งที่นักท่องเที่ยวจะได้ทั้งความสนุกสนานและความรู้ด้วย

1.3 น้ำตกนางรอง เป็นน้ำตกในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เป็นธารน้ำไหลทอดตัวลงมาเป็นชั้นๆ ในฤดูฝนน้ำมากไหลแรง บางจุดอันตรายมากนักท่องเที่ยวจึงควรเล่นน้ำเฉพาะจุดที่มีป้ายลงเล่นน้ำเท่านั้น แต่หน้าแล้งน้ำน้อยมาก มีสวนสาธารณะที่เหมาะกับการพักผ่อน

1.4 อุทยานวังตะไคร้ เป็นอุทยานพรรณไม้ที่ร่มรื่นมีธารน้ำไหลทอดตัวลงมาเรื่อยๆ มีโขดหินใต้น้ำทำให้เกิดแก่งน้ำ ช่วงฤดูฝนน้ำมากไหลเชี่ยวแต่ไม่รุนแรง ส่วนหน้าแล้งน้ำน้อย มีสวนพรรณไม้สวยงามให้นักท่องเที่ยวได้ชื่นชมเหมาะกับการพักผ่อน

1.5 น้ำตกสาริกา เป็นน้ำตกในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ มีธารน้ำตกไหลจากหน้าผาสูงเป็นทอดชั้นๆ ถึง 9 ชั้น ผาที่สูงที่สุดประมาณ 200 เมตร นักท่องเที่ยวสามารถขึ้นไปชมได้เพียงชั้นที่ 4 เท่านั้น ตั้งแต่ชั้นที่ 4 ไปไม่เปิดให้นักท่องเที่ยวขึ้นไปเที่ยวชม เพราะเป็นป่ารกชัฏและต้องเดินลัดเลาะไปตามไหล่เขาค่อนข้างอันตราย

2. ปัจจัยด้านทรัพยากรวัฒนธรรม

2.1 เขื่อนขุนด่านปราการชล ก่อนปี พ.ศ. 2536 พื้นที่นี้เป็นเพียงที่ราบลุ่ม ไร่นา ซึ่งมีปัญหาเรื่องน้ำท่ามอยู่เป็นประจำ จึงไม่พบโบราณสถานหรือโบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ทั้งนี้ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุธ

2.2 ศูนย์ภูมิรักษ์ธรรมชาติ พบว่ามีวัดท่าด่านอยู่หน้าศูนย์ฯ ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุธ มีการทำบุญตักบาตรทุกเช้า และเข้าวัดฟังธรรมกันในวันพระใหญ่

2.3 น้ำตกนางรอง พบว่ามีวัดนางรองอยู่ห่างจากทางเข้าน้ำตกนางรองประมาณ 500 เมตร ริมทางหลวงหมายเลข 3049 ทางซ้ายมือ ประชาชนปฏิบัติตนตามวัฒนธรรมของพุธศาสนิกชนธรรมดา แต่ไม่พบโบราณสถาน หรือโบราณวัตถุในพื้นที่

2.4 อุทยานวังตะไคร้ ไม่พบวัด โบราณสถาน และโบราณวัตถุในพื้นที่แต่มีร้านหัตถกรรมไม้สาน และไม้กวาดอยู่หลายร้าน ซึ่งประชาชนในระแวกนั้นทำไว้ใช้ในชีวิตประจำวัน รวมถึงนำมาจำหน่ายเป็นของฝากได้อีกด้วย

2.5 น้ำตกสาริกา ถ่อนถึงน้ำตกสาริกา พบว่ามีวัดถ้ำสาริกา ตั้งอยู่ริมถนนทางหลวงหมายเลข 3050 ทางซ้ายมือ ภายในมีถ้ำเล็กๆ มีพระพุทธรูปเหมือนประดิษฐสถานอยู่ ทราบจากเจ้าอาวาสว่าเป็นรูปเหมือนของหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต เกจิอาจารย์ชื่อดัง ซึ่งเคยมานั่งวิปัสนาในถ้ำแห่งนี้ ปัจจุบันวัดนี้มีพระจำพรรษาอยู่ 6 รูป และเปิดให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้ามาปฏิบัติธรรมภายในวัดได้ โดยมีศาลาปฏิบัติธรรม มีพระอุโบสถส์ที่สวยงาม รวมถึงมีห้องน้ำเพียงพอกับผู้ปฏิบัติธรรมด้วย

3. ปัจจัยด้านทรัพยากรมหกรรม

3.1 เขื่อนขุนด่านปราการชล มีการจัดการแข่งขันวิ่งมาราธอนบนสันเขื่อน ที่จัดขึ้นเป็นประจำของทุกปี ซึ่งโดยปกติบริเวณสันเขื่อนจะเปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าไปชมวิวได้เพียงบริเวณที่กำหนดไว้เท่านั้น มีการจัดการแข่งขันเรือพาย คายัก เรือยาง ของสมาคมเรือยาง มีการจัดงานแสดงสินค้า OTOP รวมไปถึงผลิตผลทางการเกษตรของเกษตรกรในชุมชน อยู่เป็นประจำอย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปี

3.2 ศูนย์ภูมิรักษ์ธรรมชาติ เนื่องจากมีบุคลากรภายในน้อยจึงยังไม่มีทรัพยากรวัฒนธรรมที่โดดเด่นในพื้นที่

3.3 น้ำตกนางรอง เนื่องจากพื้นที่ที่จำกัด และเป็นพื้นที่ของอุทยาน จึงมาสามารถจัดมหกรรมใดๆ ในพื้นที่ได้

3.4 อุทยานวังตะไคร้เป็นพื้นที่ที่เน้นไปในด้านการทำกิจกรรม มากว่าการจัดงานมหกรรมในพื้นที่

3.5 น้ำตกสาริกา เป็นพื้นที่ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และมีบุคลกรน้อยจึงม่สามารถจัดงานมหกรรมได้

4. ปัจจัยด้านทรัพยากรกิจกรรม

4.1 เขื่อนขุนด่านปราการชล กิจกรรมนิยมของนักท่องเที่ยวเขื่อนขุนด่านฯ คือการลงเล่นน้ำ ล่องห่วงยาง ล่องเรือยาง ล่องแก่ง ซึ่งทางเขื่อนได้จัดพื้นที่ทำกิจกรรมไว้บริเวณริมน้ำ มีการจัดสวนสาธารณะเพื่อการพักผ่อนของนักท่องเที่ยวอีกด้วย นอกจากนี้ ยังมีเส้นทางจักรยาน เส้นทาง

ศึกษาธรรมชาติ สวนผลไม้ รวมไปถึง สนามบีบีกัน เพนท์บอล ยิงปืน ซึ่งอยู่ในความดูแลของชาวบ้านในละแวกนั้น

4.2 ศูนย์ภูมิรักษ์ธรรมชาติ นักท่องเที่ยวสามารถเข้าไปเที่ยวชมภายในห้องนิทรรศการ ฟังบรรยายเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง และสามารถทำกิจกรรมทางการเกษตร เยี่อยมชมห้องเรียนกลางแจ้งภายในโครงการได้

4.3 น้ำตกนางรอง นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มาเล่นน้ำในน้ำตก พักผ่อนตามสวนที่จัดไว้ให้ หรือปิคนิคกับครอบครัวและเพื่อนๆ

4.4 อุทยานวังตะไคร้ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่นิยมล่องแก่งห่วงยาง จนเป็นเอกลักษณ์ของอุทยานวังตะไคร้ไปแล้ว นักท่องเที่ยวสามารถปิคนิค ขี่จักรยาน หรือเดินชมพรรณไม้ภายในอุทยานได้

4.5 น้ำตกสาริกา นักท่องเที่ยวนิยมลงเล่นน้ำในแอ่งน้ำไหล โดยเตรียมอาหารมาปิคนิค ตามร่มไม้ในน้ำตก และสามารถเดินศึกษาธรรมชาติตามเส้นทางที่กำหนดไว้ อาจไม่มีเจ้าหน้าที่แนะนำ แต่มีป้ายสื่อความหมายในบางจุดเท่านั้น ระยะทางประมาณ 530 เมตร โดยเป็นเส้นทางเดียวกับที่นักท่องเที่ยวเดินเข้าสู่ตัวน้ำตก

5. ทรัพยาการบริการ

5.1 เขื่อนขุนด่านปราการชล การเข้าถึงเขื่อนขุนด่านนั้น มีถนนลาดยาง 4 เลน ที่ดีมีคุณภาพตลอดเส้นทาง มีป้ายบอกทางไปสถานที่ต่างที่ชัดเจน มีที่จอดรถกว้างขวาง ในเรื่องของที่พัก แม้โครงการของเขื่อนจะไม่มีที่พักไว้รับรองนักท่องเที่ยว แต่บริเวณใกล้เคียง และตลอดเส้นทางหลวงหมายเลข 3049 จะมีโรงแรม ที่พัก รีสอร์ท และโฮมสเตย์ มากมายให้เลือกพักหลายระดับเพียงพอในการรองรับนักท่องเที่ยว มีร้านอาหารมากมาย ส่วนใหญ่เป็นร้านประเภทไก่ย่าง ไก่หมุน เนื้อทอด หมูทอด และส้มตำ ซึ่งมีให้เลือกตลอดเส้นทางที่กล่าวมา รวมไปถึงร้านสะดวกซื้อด้วย

5.2 ศูนย์ภูมิรักษ์ธรรมชาติ การเข้าถึงมีถนนลาดยาง 2 เลน มีป้ายบอกทางชัดเจนแต่ไม่มาก นักท่องเที่ยวสามารถพักแรมภายในศูนย์ได้แต่ต้องแจ้งล่วงหน้าก่อน ทั้งนี้ทางศูนย์ฯ ไม่มีห้องนอนแต่จะจัดเต้นท์นอนและอาหารไว้เพื่อการรองรับ มีห้องน้ำสะอาด แต่ไม่มีร้านค้าภายในนักท่องเที่ยวต้องเตรียมตัวมาให้พร้อม

5.3 น้ำตกนางรอง การเข้าถึง เป็นถนน 4 เลนคุณภาพดีตลอดเส้นทาง ภายในมีที่จอดรถเป็นระเบียบ ภายในไม่สามารถนำรถเข้าไปได้ นักท่องเที่ยวต้องเดินเข้าไปจนถึงตัวน้ำตก มีห้องน้ำสาธารณะที่สะอาด มีร้านค้า ร้านอาหาร ในพื้นที่ที่กำหนดไว้ให้ ไม่มีที่พักไว้รับรองนักท่องเที่ยวสามารถเลือกที่พักได้เองบริเวณริมทางหลาวหมายเลข 3049

5.4 อุทยานวังตะไคร้ การเข้าถึงเป็นถนนคอนกรีต 2 เลน สามารถนำรถเล็ก เช่น รถเก๋ง รถกระบะ เข้าไปในพื้นที่ได้ แต่รถทัวร์ต้องจอดไว้ในที่ที่กำหนดให้เท่านั้น ถนนภายในเป็นถนนวิ่งรถทางเดียว ส่วนใหญ่เป็นถนนลาดยาง 1 เลน มีห้องน้ำสาธารณะ และร้านอาหารอยู่หลายจุด มี

บ้านพักและอุปกรณ์ นักท่องเที่ยวสามารถค้างแรมภายในอุทยานได้หลายหลัง โดยต้องติดต่อจองไว้ก่อนล่วงหน้า

5.4 น้ำตกสาริกา การเข้าถึงเป็นถนน 4 เลนคุณภาพดี มีที่จอดรถแยกสำหรับรถยนต์และรถจักรยานยนต์ มีอาคารร้านค้าด้านหน้าแต่ทรุดโทรมมาก มีร้านค้าน้อย แต่มีร้านค้าอิสระที่ตั้งโต๊ะใต้ต้นไม้ขายผัก ผลไม้หลายร้าน มีห้องน้ำแยกชาย-หญิงแต่มีสภาพทรุดโทรม ไม่สะอาด น้ำรั่วซึม มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว แต่ไม่มีเจ้าหน้าที่ให้บริการ การเข้าถึงตัวน้ำตก เป็นทางเดินเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ทางเดินง่าย สะดวก ชัดเจน แต่ค่อนข้างรกชัฏ มีป้ายบอกทางเป็นระยะๆ มีจุดตรวจขยะบริเวณทางเข้าออก และมีจุดรับประทานอาหารที่สะดวก ไม่มีที่พักสำหรับค้างแรม เนื่องจากมีเจ้าหน้าที่ไม่เพียงต่อการรองรับนักท่องเที่ยว และไม่มีหน่วยงานใดเข้ามารับผิดชอบ ดูแลและปรับปรุง

บทที่ 5
สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยความพร้อมในการพัฒนาพื้นที่บริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชล เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ครั้งนี้ เป็นการศึกษาโดยนำข้อมูลมาวิเคราะห์และประมวลผลเพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวบริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชล ผู้วิจัยมีวิธีการดำเนินงานตามขั้นตอนโดยมีรายละเอียด ดังนี้

ความมุ่งหมายของการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดความมุ่งหมายของการวิจัยไว้ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาเชิงวิเคราะห์องค์ประกอบความพร้อมของพื้นที่บริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชลสำหรับเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
2. เพื่อศึกษาความคิดเห็นจากบุคคลที่เกี่ยวข้องหลายฝ่ายที่มีต่อการพัฒนาพื้นที่บริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชลและโดยรอบ สำหรับเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับแหล่งพื้นที่ศึกษา จำนวน 136 คน นักท่องเที่ยวชาวไทย จำนวน 150 คน เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ จำนวน 6 คน ทั้งนี้การเลือกกลุ่มตัวอย่างประชาชนท้องถิ่น และนักท่องเที่ยว โดยการเลือกแบบสุ่ม (Random Sampling) และการเลือกกลุ่มตัวอย่างเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) นอกจากนี้ยังทำการสัมภาษณ์เชิงลึกเจ้าหน้าที่ภาครัฐ จำนวน 6 คน โดยการสุ่มแบบบอกต่อ (Snowball Sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. แบบสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยว
2. แบบสอบถามเพื่อศึกษาความคิดเห็น
3. แบบสัมภาษณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงปริมาณ วิเคราะห์ด้วยค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าเฉลี่ย ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการศึกษาจากการสังเกตการณ์ จากแบบสอบถาม และจากแบบสัมภาษณ์ ได้ดังนี้

สรุปผลจาการสังเกตการณ์

ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวกของเขื่อนขุนด่านปราการชล และบริเวณพื้นที่ศึกษา สรุปได้ว่า เขื่อนขุนด่านฯ น้ำตกนางรอง อุทยานวังตะไคร้ และน้ำตกสาริกา เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามและมีชื่อเสียงมาก อุทยานวังตะไคร้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเอกชน ภายในจึงมีบ้านพัก ร้านค้า และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆไว้บริการนักท่องเที่ยว ส่วนเขื่อนขุนด่านฯ น้ำตกนางรอง และน้ำตกสาริกา ซึ่งอยู่ในความดูแลของส่วนราชการ ถึงแม้จะไม่มีบ้านพักไว้รองรับนักท่องเที่ยว แต่ตลอดเส้นทางหลวงสาย 3049 ซึ่งเป็นเส้นทางเอกของการท่องเที่ยวบริเวณนี้ มีบ้านพัก รีสอร์ท โฮมสเตย์ ร้านอาหาร ร้านค้า มินิมาร์ท และร้านขายของที่ระลึก เรียงรายไว้คอยบริการนักท่องเที่ยวอยู่มากมาย ซึ่งส่วนใหญ่ผู้ประกอบการจะเป็นประชาชนในท้องถิ่น ส่วนศูนย์ภูมิรักษ์ธรรมชาตินั้น ยังไม่ค่อยมีชื่อเสียงมากนัก ภายในไม่มีบ้านพักสำหรับนักท่องเที่ยว ถนนทางเข้าถึงแม้เป็นทางลาดยางแต่ก็ยังเล็กและแคบอยู่

สรุปผลข้อมูลจากการสำรวจทรัพยากรทางการท่องเที่ยว แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 4 ปัจจัยความพร้อม ดังนี้

ปัจจัยความพร้อมด้านพื้นที่ ของแหล่งท่องเที่ยวบริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชล สรุปได้ว่า นอกจากโครงการเขื่อนฯ แล้ว ในพื้นที่ที่ศึกษายังมีแหล่งท่องเที่ยวประเภทน้ำตกอยู่อีก 3 แห่ง ได้แก่ น้ำตกสาริกา น้ำตกวังตะไคร้ และน้ำตกนางรอง แหล่งท่องเที่ยวที่กล่าวมา มีความเหมาะสมในการทำกิจกรรมทางน้ำ ซึ่งพบว่าเป็นปัจจัยในการตัดสินใจของนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังมีศูนย์ภูมิรักษ์ธรรมชาติ ที่ให้ความรู้ด้านการดำรงชีวิตอย่างพอเพียงแก่ประชาชนและนักท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวบริเวณนี้ มีถนนลาดยาง 4 เลนมีคุณภาพ มีป้ายบอกทางและระยะทางที่ชัดเจน สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้โดยง่ายและสะดวก มีความหลากหลายของทรัพยากรการท่องเที่ยว ทั้งที่เป็นเขื่อน น้ำตก รวมไปถึงการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ซึ่งมีความสมบูรณ์ของระบบนิเวศมาก นอกจากนี้ยังมีสนามบีบีกัน สนามเพนท์บอล และสนามกอล์ฟ ไว้ให้นักท่องเที่ยวเลือกทำ กิจกรรมได้ตามความพอใจ

ปัจจัยความพร้อมด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สรุปได้ว่า บริเวณพื้นที่วิจัยมีโครงสร้างพื้นฐานการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวอย่างเพียงพอและมีคุณภาพ ทั้งถนนที่ดีมีคุณภาพ มีที่จอดรถกว้างขวางทุกบริเวณของแหล่งท่องเที่ยว มีที่พักแรมทั้งที่เป็นโรงแรม รีสอร์ท และโฮมสเตย์ มีร้านอาหาร และร้านขายของที่ระลึก มากมายหลายลักษณะทั้งมินิมาร์ท ร้านขายของชำ หรือร้านผลไม้ตามฤดูกาล ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถเลือกได้ตลอด

เส้นทางหลวงหมายเลข 3049 ด้านสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ที่วิจัย มีการจำกัดขยะมูลฝอย มีระบบบำบัดน้ำเสียเฉพาะในแหล่งท่องเที่ยว โรงแรม และร้านอาหารใหญ่ๆ เท่านั้น มีการปลูกสร้างอาคารที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ไม่มีตึกสูงบดบังทัศยนียภาพ และภูมิทัศน์ แต่ควรมีข้อห้ามไม่ให้ผู้ประกอบการจัดตั้งแพอาหารยื่นลงไปในลำธาร เพื่อไม่ให้บดบังทัศนียภาพและเป็นปัญหาด้านระบบนิเวศน้ำต่อไป

ทั้งนี้ควรมีการควบคุมคุณภาพของอาหารตามร้านอาหารต่างๆ ด้วย ส่วนด้านบุคลากรนั้น มีจำนวนเจ้าหน้าที่ของรัฐให้บริการนักท่องเที่ยวอยู่ทุกจุดของแหล่งท่องเที่ยว แต่ก็ยังไม่เพียงพอกับความต้องการของนักท่องเที่ยว

อย่างไรก็ตาม ควรให้คำแนะนำเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์กับนักท่องเที่ยว เพื่อนักท่องเที่ยวจะได้ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

ปัจจัยด้านการเรียนรู้และกิจกรรม สรุปได้ว่า แหล่งท่องเที่ยวของพื้นที่วิจัยมีการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการอนุรักษ์และการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวที่มีการติดต่อเยี่ยมชมโครงการของเขื่อนฯ และนักท่องเที่ยวที่เที่ยวชมศูนย์ภูมิรักษ์ธรรมชาติ ซึ่งในแต่ละแหล่งท่องเที่ยวก็จะมีกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวให้ได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น การมีป้ายชื่อบอกชื่อพันธุ์ไม้ มีป้ายสื่อความหมาย โดยใช้แผ่นพับหรือคู่มือควบคู่กันไปในการทำกิจกรรม ขณะเดียวกันก็มีการจัดฝึกอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ เพื่อตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติให้กับประชาชนในชุมชน อาจเป็นในรูปแบบของการประชุมภายในสมาคมหรือชมรม อย่างไรก็ตามควรมีการจัดฝึกอบรมอาชีพที่สนับสนุนการท่องเที่ยวให้แก่ประชาชนในชุมชนเพิ่มขึ้น เพื่อให้มีความหลากหลายและมีทางเลือกในอาชีพที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว

ปัจจัยความพร้อมด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน สรุปได้ว่า ประชาชนในพื้นที่ศึกษามีโอกาสได้รับรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างเต็มที่ และมีโอกาสเพิ่มรายได้ในการประกอบอาชีพต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการท่องเที่ยว ด้วยการขายสินค้าและบริการแก่นักท่องเที่ยว เช่น ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก ร้านผักผลไม้ตามฤดูกาล หรือจัดบริการล่องแก่งเรือยาง เป็นต้น ทั้งนี้ประชาชนได้มีโอกาสจัดตั้งหน่วยงาน สมาคมหรือชมรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น สมาคมล่องแก่ง สมาคมแม่บ้าน OTOP เป็นต้น ประชาชนมีโอกาสแสดงความคิดเห็นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อย่างไรก็ตาม ผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า ประชาชนไม่ค่อยได้มีโอกาสในการแสดงความคิดเห็นด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือหากมีการสอบถามคิดเห็น จะสอบถามผ่านผู้นำชุมชน หรือตัวแทน แล้วนำมาแจ้งให้กับชุมชนทราบต่อไป นอกจากนี้ ยังพบว่าประชาชนมีส่วนร่วมในการรักษาสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นด้วย อย่างไรก็ตาม ยังมีความเห็นสอดคล้องในทิศทางเดียวกันว่า ควรมีการให้ความรู้ความเข้าใจ ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการอนุรักษ์ รวมไปถึงการฝึกอาชีพด้านการท่องเที่ยวให้กับประชาชน และสนับสนุนให้ประชาชน มีความคิดเห็น วางแผน ร่วมปฏิบัติ และติดตามผล ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวให้มากขึ้น

สรุปผลความคิดเห็นและข้อเสนอแนะด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่บริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชล

จากข้อมูลความคิดเห็น สรุปได้ว่า ประชาชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยว และเจ้าหน้าที่ภาครัฐให้ความสำคัญและเห็นคุณค่าของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากขึ้น และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีส่วนช่วยกระตุ้นให้ทุกฝ่ายมีส่วมร่วมมากขึ้นในการร่วมอนุรักษ์ทระพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เนื่องจากเห็นว่า การมีทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศที่อุดมสมบูรณ์ นอกจากจะทำให้สิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นดีขึ้น แหล่งท่องเที่ยวที่มีความสวยงาม ยังช่วยให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศยั่งยืน และเห็นว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นช่องทางหนึ่งในการสร้างงาน และสร้างรายได้ให้กับท้องถิ่น

จากข้อมูลข้อเสนอแนะ พบว่าควรมีการปรับปรุงภูมิทัศน์ของแหล่งท่องเที่ยว ดูแลรักษาความสะอาดในแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงการจัดสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นให้เพียงพอและมีคุณภาพ ทั้งนี้ประชาชนท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ภาครัฐ เสนอแนะให้มีมีการอบรมให้ความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการอนุรักษ์ และมีการฝึกอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้กับประชาชน นอกจากนี้ ยังมีความเห็นสอดคล้องให้เพิ่มการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว และประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง รวมถึงรณรงค์ให้ทุกฝ่ายร่วมกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ได้ผลในระยะยาว

อภิปรายผล

พื้นที่บริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชลมีปัจจัยความพร้อมในการพัฒนาพื้นที่แตกต่างกันตามสภาพของพื้นที่ และการบริหารจัดการของแต่ละแห่ง แต่ภาพโดยรวมตามความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ พื้นที่บริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชลมีปัจจัยความพร้อมในการพัฒนาอย่างมาก โดยปัจจัยที่ทำให้พื้นที่บริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชลมีความพร้อมมากที่สุด คือ ปัจจัยด้านพื้นที่ ดั่งที่ทิวัฒน์ รัตนเกตุ (2542) กล่าวไว้ว่า พื้นที่มีความเหมาะสมต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ นอกจากนี้กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศและความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว เป็นอีกปัจจัยหนึ่งในการพิจารณาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ บุปผา วงษ์พันธุ์ทา (2544) ที่กล่าวว่า ความสะดวกในการเข้าถึงสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีความดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ อีกทั้งปัจจัยหลักของการท่องเที่ยว จะพิจารณาจากลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายในการทำกิจกรรมเพื่อการท่องเที่ยว เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ตามที่ ธรรมศักดิ์ โรจนสุนทร (2542: 43 – 44) ได้กล่าวไว้

นอกจากนี้แหล่งท่องเที่ยวบริเวณเขื่อนฯ ที่ขาดการพัฒนาและปรับปรุงเนื่องจากมีงบประมาณไม่เพียงพอ รวมถึงกำลังเจ้าหน้าที่ในการดูแลแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละแห่ง เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับที่ สุภาภรณ์ หาญทอง (2543) กล่าวว่า ปัญหาอุปสรรคที่สำคัญในการเพิ่มศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว คือ งบประมาณที่ไม่เพียงพอและมีอยู่จำกัด จำนวน

บุคลากรไม่เพียงพอกับงานและขนาดของพื้นที่ที่รับผิดชอบ ดังนั้นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภายในอุทยานยังคงต้องใช้งบประมาณอีกมาก

ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่บริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชล สามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

จากการแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สรุปได้ว่า ประชาชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยว และเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากขึ้น เนื่องจากการท่องเที่ยว มีส่วนช่วยกระตุ้นให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมและเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ อีกทั้งเป็นการสร้างงาน และสร้างรายได้ให้กับประชาชนในท้องถิ่น อย่างไรก็ตามควรมีข้อกำหนดกับผู้ประกอบการ ใช้ประโยชน์ในพื้นที่โดยให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด ในขณะที่นักท่องเที่ยวเดินทางท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวให้มากที่สุดเช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

สำหรับข้อเสนอแนะในการพัฒนาการท่องเที่ยว ประชาชนมีความต้องการให้จัดฝึกอบรมความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการอนุรักษ์มากขึ้น ซึ่งแสดงถึงความสนใจ และความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชน ด้านงบประมาณในการพัฒนาการท่องเที่ยว งบประมาณส่วนใหญ่ถูกใช้ไปในด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างถนน ซึ่งขัดแย้งกับผลจากการศึกษา และผลจากการลงพื้นที่ ที่พบว่า ถนนมีคุณภาพดี สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้โดยสะดวกอยู่แล้ว จึงมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า ควรนำงบประมาณมาพัฒนาภายในแหล่งท่องเที่ยวโดยตรง และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภายใต้กรอบของการพัฒนาที่ยั่งยืน

นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอแนะให้เพิ่มการโฆษณา ประชาสัมพันธ์ แหล่งท่องเที่ยวให้มากขึ้น และทำการประชาสัมพันธ์ให้ตรงกับกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งขัดแย้งกับผลการศึกษาที่พบว่า มีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง และมีการโฆษณาผ่านสื่อต่างๆ แต่ในทางปฏิบัติ ผู้วิจับพบว่า มีการโฆษณา ประชาสัมพันธ์น้อยมาก นอกจากนี้ การใช้สื่อต่างๆ ในการประชาสัมพันธ์ยังไม่มีความหลากหลายพอ รูปแบบการบริการข้อมูลเป็นรูปแบบเดิมๆ ยังไม่มีความน่าสนใจเท่าที่ควร

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยความพร้อมของพื้นที่บริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชลเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปปฏิบัติ

1.1 จากผลการศึกษา สรุปได้ ประชาชนมีศักยภาพ และพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนั้น จึงควรมีการอบรมความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การ

ฝึกอาชีพ และเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีโอกาสในการแสดงความคิดเห็น และร่วมบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1.2 ผลจากการศึกษา สรุปได้ว่า แหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่บริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชล มีความโดดเด่นด้านธรรมชาติ จึงควรให้ความสำคัญในการอนุรักษ์ และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ บนพื้นฐานขององค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน

1.3 จากผลการศึกษา สรุปได้ว่า แม้สิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นจะมีจำนวนเพียงพอในการให้บริการนักท่องเที่ยว แต่ควรปรับปรุงคุณภาพให้ดีขึ้น และได้มาตรฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ห้องน้ำ และร้านอาหาร

1.4 จากผลการศึกษา สรุปได้ว่า ขาดการประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น จึงควรทำการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ทั้งใน และนอกฤดูกาลการท่องเที่ยว และเพิ่มการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวรอง เพื่อให้เกิดการกระจายตัวของนักท่องเที่ยว และเพิ่มการกระจายรายได้สู่ชุมชน

ข้อเสนอสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

3.1 การศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาในแหล่งท่องเที่ยวเดิมหรือแหล่งท่องเที่ยวทั้งหมดของจังหวัดนครนายก โดยศึกษาเพื่อวางแผนพัฒนาในแต่และแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากแต่ละแหล่งท่องเที่ยวมีข้อจำกัดที่แตกต่างกันออกไป ทำให้แนวทางการพัฒนามีความแตกต่างกัน

3.2 การศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ควรเลือกศึกษาความต้องการของแต่ละแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการวางแผนการพัฒนาให้เหมาะกับแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ เช่น แหล่งท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวมากเกินไป ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของพื้นที่ พื้นที่นี้จึงต้องการแผนด้านการฟื้นฟูอนุรักษ์ และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ในขณะที่แหล่งท่องเที่ยวอีกแห่งมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สมบูรณ์ แต่นักท่องเที่ยวไม่ค่อยให้ความสนใจ จึงต้องการแผนด้านการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว และการตลาด เป็นต้น

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

กรมชลประทาน. (2539). *รายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมฉบับสมบูรณ์*: การศึกษาความเหมาะสมและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม โครงการพัฒนาลุ่มแม่น้ำนครนายกตอนบน จังหวัดนครนายก. กรุงเทพฯ: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2549). *จังหวัดนครนายก. (แผ่นพับ)*. นครนายก: สำนักงานภาคเหนือเขต 8 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2540). *รายงานขั้นสุดท้าย: การดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2541). *36 ปี การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.* กรุงเทพฯ: ดอกเบี้ย.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2544). *คำศัพท์ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว.* พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : บริษัทครีเอทมายด์ จำกัด.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2544). *แผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ.* กรุงเทพฯ: กองอนุรักษ์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

คณิต เขียววิชัย. (2534). *หลักนันทนาการ.* นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปกากร.

จังหวัดนครนายก. (2549). *เขื่อนคลองท่าด่าน.* สืบค้นเมื่อ 11 เมษายน 2549, จาก http://www.nayokcity.com/cms/modules/xgallery/view_albumName=thadandam. ออนไลน์

จารุจน์ กลิ่นดีปลี. *(2541). การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. กรณีศึกษาอุทยานแห่งชาติไทรโยค.* วิทยานิพนธ์ มท.ม (การจัดการสิ่งแวดล้อม). กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. อัดสำเนา.

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. (2526). *การบริหารหารพัฒนาชนบท.* กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

ชูศรี วงศ์รัตนะ. (2546). *เทคนิคการใช้สถิติแบบการวิจัย.* พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : เทพนิมิตการพิมพ์.

ไชโย ยิ่งเภตรา. (2543). *การบริหารด้านนันทนาการของอุทยานแห่งชาติออบหลวงจังหวัดเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. เชียงใหม่ : อัดสำเนา.

ฐิรวุฒิ เสนาคำ. (2540). *จากปัจเจกสู่สาธารณะ: กระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง.* กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

ติน ปรัชญาพฤทธิ์. (2531). *ภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วม.* กรุงเทพฯ: หาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ทวีทอง หงส์วิวัฒน์. (2527). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา.* กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภาการพิมพ์.

ทิวัฒน์ รัตนเกตุ. (2542). *การศึกษาศักยภาพของพื้นที่และความพร้อมของชุมชนในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ประเภทอ่างเก็บน้ำ*: กรณีศึกษาอ่างเก็บน้ำคลองระโอกจังหวัดระยอง. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ปริญาโท. มหาวิทยาลัยมหิดล.

ธรรมศักดิ์ โรจนสุนทร. (2542). *สรุปผลการสัมมนาการพัฒนาการท่องเที่ยวภาคเหนือ.* กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

ธานินทร์ ศิลป์จารุ. (2548). *การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลสถิติด้วย SPSS*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : บริษัท วี อินเตอร์ พริ้นท์.

นเรศ สงเคราะห์สุข. (2541). *จากแนวคิดสู่การปฏิบัติ. เชียงใหม่*: สำนักงานโครงการพัฒนาที่สูงไทย – เยอรมัน.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์. ในทวีทอง หงส์วิวัฒน์ บรรณาธิการ. *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภาการพิมพ์, 2527.

บุปผา วงษ์พันธุ์ทา. (2544). *การประเมินศักยภาพการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์*. ค้นคว้าอิสระ ปริญญาศิลปศาสตร์บัณฑิต (การจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.

ปกรณ์ ปรียากร. (2530). *ทฤษฎี แนวคิด และกลยุทธ์เกี่ยวกับการพัฒนา.* กรุงเทพฯ: คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

พีระพงศ์ บุญศิริ. (2542). นันทนาการและการจัดการ. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

พัชรพรรณ ภูคาพิน. *ความพร้อมในการพัฒนาพื้นที่รอบเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ*. วิทยานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. อัดสำเนา.

ไพรัตน์ เดชะรินทร์. ในทวีทอง หงส์วิวัฒน์ บรรณาธิการ. *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา.* กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภาการพิมพ์, 2527.

มนัส สุวรรณ และคนอื่น ๆ. (2544). *โครงการศึกษาเพื่อจัดทำดัชนีวัดคุณภาพมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยว*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (2545). *เอกสารการสอนชุดวิชาการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว หน่วยที่ 1 – 8*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2526). *หลักการพัฒนาชุมชนและหลักการพัฒนาชนบท.* กรุงเทพฯ: ไทยอนุเคราะห์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2538). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525.* พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.

รุ่งทิพ ว่องปฏิการ. (2544). *การท่องเที่ยวกับการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม.* จุลสารการท่องเที่ยว. 20(1): 18 – 37.

วรรณพร วณิชชานุกร. (2540). *นิเวศท่องเที่ยว: การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์.* กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วิเชียร เกตุสิงห์. (2538). *การวิจัยเชิงปฏิบัติ.* พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพาณิชย์.

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. (2530). *ปัญหาอุปสรรคที่สำคัญของการพัฒนาชุมชน: ประชาชน ข้าราชการและผู้นำรัฐบาล*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

วิวัฒน์ชัย บุญยภักดิ์. (2532, เมษายน – มิถุนายน). ศักยภาพสำคัญอย่างไรต่อการท่องเที่ยว. *จุลสารการท่องเที่ยว*. 8: 42.

วุฒิพล หัวเมืองแก้ว. (2528). *เศรษฐศาสตร์ป่าไม้.* กรุงเทพฯ : ภาควิชาการจัดการป่าไม้ คณะวนศาสตร์. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สมพร บุญเลิศ. (2543). *มูลค่าด้านนันทนาการของพื้นที่ป่าอนุรักษ์ : กรณีศึกษาเขานอจู้จี้.* วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ : อัดสำเนา.

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. (2540). *รายงานขั้นสุดท้าย การดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.* กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. (2541). *รายงานฉบับสุดท้าย ส่วนที่ 1 รายงานหลัก การศึกษาเพื่อกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเล.* กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

สถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. 2548: 77 – 79

สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2548). *โครงการศึกษาและกำหนดดัชนีชี้วัดมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.

สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2545). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานฯ.

สำนักงานจังหวัดนครนายก. (2548). *รายงานสถิติจำนวนประชากรและบ้าน รายจังหวัด รายอำเภอ รายตำบล และรายหมู่บ้าน จังหวัดนครนายก*: กระทรวงมหาดไทย.

สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย. (2544). *รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการศึกษาเพื่อจัดทำดัชนีวัดคุณภาพมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยว.* กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

สมศักดิ์ แจ่มอุลิตรัตน์. (2542). *การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. โอกาสและข้อจำกัดในการพัฒนา: ศึกษาเฉพาะกรณีเกาะเต่า-นางยวน อำเภอพะงัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี.* กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยมหิดล.

สายทิพย์ สุคติพันธ์. (2534). *อุดมการณ์พัฒนากับสาธารณสุขมูลฐานในประเทศไทยในปัญหาผู้นำกับการกำหนดนโยบายแห่งชาติ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุภาภรณ์ หาญทอง. (2543). *ศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวจังหวัดพัทลุง. ภาค*นิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต. (การวิเคราะห์และวางแผนพัฒนาสังคม). กรุงเทพฯ: คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนาบริหารศาสตร์. ถ่ายเอกสาร

สุรเชษฎ์ เชษฐมาส. (2538). ท่องเที่ยวแบบ “นิเวศสัญจร” ทางรอดแหล่งท่องเที่ยวไทย. *มติชน.* 21.

สันติ พัฒนาศักดิ์. (2539) *การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านขี้เหล็ก ตำบลแม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่.* วิทยานิพนธ์ มท.ม. (ส่งเสริมการเกษตร). เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. อัดสำเนา.

อคิน รพีพัฒน์. (2531). *ปัญหาการพัฒนาชนบท บทเรียนจากกรณียกกระบัตร โครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแม่กลอง.* ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

Boo, E. (1991). *Making Ecotourism Sustainable: Recommendations for Planning, Development, and Management, In Nature Tourism; Managing for the Environment*. Washington D.C.: Island Press.

Brockman, FC. (1959). Recreation Use of wild lands. New York : McGraw-Hill Book Company.

Butler, G.D. (1967). Introduction to Community Recreation. New York : McGraw-Hill Book Company.

Ceballos-Lascurain, H. (1988). The Future of Ecotourism. *Mexico Journal*. 17(1): 13 – 14.

Cohen, J.; & Uphoff, N.T. (1977). *Rural Development Participation*. Ithaca: Cornell University.

Cohen, J.; and Uphoff, N.T. (1980, March 8). *Participation's Place in Rural Development:* Seeking Clarify through Specificity. World Development.

Godfrey, K.B.; & Clarke, J.R. (2000). *The Tourism Development Handbook: A Practical Approach to Planning and Marketing*. New York: Continuum.

Lowdermilk, M.; & Laitos, W.R. (1980). *Rural Sociology*. 46(3): 694 – 700.

Lundy, Patricia. (1999). *Community Participation in Jamaican Conservation Projects*. Community Development Journal.

Reeder, W.W. (1974). *Some Aspects of the Informal Social Participation of Farm Families in New York State Cornell University*. Dissertation, Ph.D. Cornell: Cornell University. Photocopied.

The Australian Department of Tourism. (1994). *National Ecotourism Strategy*. Canberra: Australian Government Publishing Service.

The Ecotourism Society. (n.d.). *A Collection of Ecotourism Guidelines*. Vermont: The International Ecotourism Society.

Werthiem, W.F. (1981). *The Urgency Factor and Democracy: A Theatrical Contribution to Unrisd' Debate on Participation.* Geneva: UNRISD.

Western, D. (1993). *Defining Ecotourism, in K. Lindberg and D. Hawkins (eds),* Ecotourism: A Guide for Planners & Managers. Vermont: The Ecotourism Society.

WHO/UNICEF. (1978). Report of the international Conference on Primary Health Care. New York : N.P. Press.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
การบัญญัติศัพท์ Eco-tourism เป็นภาษาไทย

ที่ รถ ๐๐๐๔/๔๖๖๗ ราชบัณฑิตยสถาน

ในพระบรมมหาราชวัง กท ๑๐๒๐๐

๒๕ มิถุนายน ๒๕๔๑

เรื่อง การบัญญัติศัพท์ Eco-tourism เป็นภาษาไทย

เรียน ผู้ว่าการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

อ้างถึง หนังสือการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ที่ กร ๖๕๐๐/๑๗๕๙ ลงวันที่ ๘ เมษายน ๒๕๔๑

ตามหนังสือที่อ้างถึง แจ้งว่า การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ศึกษาโครงการการดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ (Eco-tourism) โดยได้บัญญัติศัพท์คำ "Eco-tourism" เป็นภาษาไทยว่า "การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ" การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยประสงค์ที่จะให้คำดังกล่าวเป็นคำที่สื่อความหมายร่วมกันของผู้เกี่ยวข้องโดยจะประกาศเป็นนโยบายชาติ จึงขอความอนุเคราะห์ให้ราชบัณฑิตยสถานพิจารณาว่า คำ "การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ" ถูกต้องเหมาะสมตามหลักวิชาการด้านภาษาหรือไม่ หรือควรใช้คำใด เพื่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจะได้นำไปประกาศให้สาธารณชนทราบและยึดถือใช้เป็นทางการต่อไป ความทราบแล้วนั้น

ราชบัณฑิตยสถานได้พิจารณาแล้ว มีความเห็นว่า คำ "การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ" นั้นถูกต้องตามหลักภาษาและสื่อความหมายถึงการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศได้ นอกจากนั้นยังได้พิจารณาศัพท์บัญญัติมาให้อีกคำหนึ่ง คือ "นิเวศทัศนาจร"

จึงเรียนมาเพื่อทราบ.

ขอแสดงความนับถือ

(ศาสตราจารย์ ดร. ประยูร กาญจนดุล)

นายกราชบัณฑิตยสถาน

ภาคผนวก ข

ภาพแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวก

เขื่อนขุนด่านปราการชล

ป้ายชื่อเขื่อนขุนด่านปราการชล

สันเขื่อน

ทิวฝั่งชุมชน

อ่างเก็บน้ำ

ลานจอดรถ

ป้ายที่จอดรถชมวิวอ่างเก็บน้ำ

เขื่อนขุนด่านปราการชล

ห้องน้ำบริเวณสันเขื่อน

ห้องน้ำบริเวณสันเขื่อน

เส้นทางขึ้นสันเขื่อน

เส้นทางขึ้นสันเขื่อน

เส้นทางก่อนขึ้นสันเขื่อน

วงเวียนและลานจอดรถ

เขื่อนขุนด่านปราการชล

อาคารพิพิธภัณฑ์

เส้นทางด้านล่างเขื่อน

เส้นทางด้านล่างเขื่อน

สภาพถนน ลานจอดรถ และร้านค้า

ป้ายทางเข้าเขื่อน

แพผู้ประกอบการ

เขื่อนขุนด่านปราการชล

แพผู้ประกอบการ

ร้านผู้ประกอบการล่องเรือยาง

ป้ายบอกจุดลงเล่นน้ำ

ล่องแก่งเรือยาง

โฮมสเตย์หน้าเขื่อน

สนามบีบีกัน และเพนท์บอล

ศูนย์ภูมิรักษ์ธรรมชาติ

ป้ายชื่อศูนย์ภูมิรักษ์ธรรมชาติ

กังหันน้ำ

สวนไผ่กับชีวิตคนไทย

อาคารนิทรรศการ

จุด Start

แปลงจำลองภาคเหนือ

ศูนย์ภูมิรักษ์ธรรมชาติ

แปลงจำลองกลางแจ้ง

ห้องสุขา

ภายในห้องห้องนิทรรศการ

ห้องฟังบรรยาย

ป้ายสื่อความหมาย

ภายในห้องนิทรรศการ

น้ำตกนางรอง

ทางเข้าน้ำตกนางรอง

ป้ายชื่อน้ำตกนางรอง

ลานจอดรถ

ร้านค้า

น้ำตกนองรองด้านบน

จุดเล่นน้ำด้านล่าง

น้ำตกนางรอง

จุดเริ่มเดินขึ้นด้านบน

ถังขยะ

สะพานข้ามน้ำตก

ห้องน้ำ

ร้านค้าของชาวบ้าน

ร้านค้าของชาวบ้าน

อุทยานวังตะไคร้

ป้ายชื่อวังตะไคร้

ทางเข้า และป้ายค่าผ่านประตู

ประชาสัมพันธ์ และติดต่อสอบถาม

ที่จอดรถบัสด้านหน้า

ถนนภายใน และที่จอดรถ

ถนนภายในอุทยาน

อุทยานวังตะไคร้

ศูนย์อาหาร

ศูนย์อาหาร

ป้ายประกาศกฎ

สวนหย่อมพรรณไม้สวย

น้ำตกวังตะไคร้

น้ำตกวังตะไคร้

อุทยานวังตะไคร้

บ้านพักในริมธาร

บ้านพักเชิงเขา

หอกระจายเสียง

ผู้ประกอบการเช่าห่วงยาง

กิจกรรมล่องห่วงยาง

ป้ายเตือนภัยจากน้ำป่า

น้ำตกสาริกา

ป้ายน้ำตกสาริกา

น้ำตกสาริกา

จุดชำระค่าธรรมเนียม

เส้นทางศึกษาธรรมชาติ

น้ำตกสาริกา

ทางเข้าน้ำตก

ป้ายบอกที่จอดรถมอเตอร์ไซด์

ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว

ทางเข้าเส้นทางศึกษาธรรมชาติ

ห้องน้ำด้านหน้า

ห้องน้ำด้านหน้า

น้ำตกสาริกา

ห้องน้ำระหว่างเส้นทางศึกษาธรรมชาติ

ห้องน้ำด้านในของน้ำตก

อาคารร้านค้า

อาคารร้านค้า

จุดรับประทานอาหาร

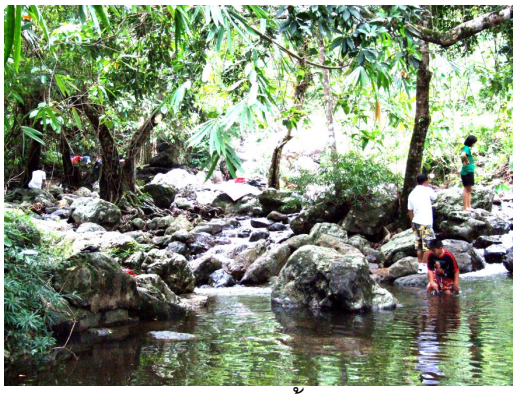

ศาลเจ้าพ่อปลัดจ่าง

น้ำตกสาริกา

ป้ายเตือนจุดน้ำลึก

จุดเล่นน้ำ

ร้านอาหารด้านหน้า

ร้านอาหารภายในอาคารร้านค้า

ร้านค้าอิสระบริเวณที่จอดรถ

ที่จอดรถ

เส้นทางหลวงหมายเลข 3049

ถนน และป้ายบอกทาง

ร้านอาหาร

ร้านอาหาร

ตลาดผลไม้ตามฤดูกาล

ร้านสะดวกซื้อ

ร้านค้ากลุ่มแม่บ้าน

เส้นทางหลวงหมายเลข 3049

โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ชมรมผู้ประกอบการเรือยาง ล่องแก่ง

ผลิตภัณฑ์ OTOP

โรงแรมที่พัก

ผลิตภัณฑ์กลุ่มแม่บ้าน

วัดท่าด่าน

วัดถ้ำสาริกา

ประตูทางเข้าวัดถ้ำสาริกา

หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต (หุ่นขี้ผึ้ง)

หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต (จำลอง)

พระพุทธรูปภายในพระอุโบสถ

พระครูปลัดเจือ กิจฺจธโร (เจ้าอาวาส)

ศาลาปฏิบัติธรรม

วัดถ้ำสาริกา

พระอุโบสถ

ต้นไทร

ลานจอดรถ

ห้องน้ำ

ทางขึ้นศาลาปฏิบัติธรรม

ต้นกฤษณา (ไม้หอม)

ภาคผนวก ค

แบบตรวจสอบทรัพยากรทางการท่องเที่ยว

1. ทรัพยากรธรรมชาติ	**ลักษณะและผู้จัดการ**	**ที่ตั้ง (แผนที่)**	**การเข้าถึง**	**ผู้ใช้ประโยชน์**	บริการนักท่องเที่ยว	ข้อมูลนักท่องเที่ยว	**ชื่อผู้ที่จะติดต่อสถานที่ โทรศัพท์**
1.1 ภูมิทัศน์ และภูมิอากาศ : หาด ถ้ำ ที่ราบ หุบเขา ฤดูกาล เกาะ ฯลฯ							
1.2 พืช : ป่า ไร่ เขา สวนผลไม้ สวน ฟาร์ม ต้นไม้ ป่าชายเลน สมุนไพร สวนครัว ความหลากหลายทางชีวภาพ ฯลฯ							
1.3 สัตว์ : นก สัตว์บก สัตว์น้ำ สัตว์ใกล้สูญพันธ์ แมลง สัตว์ป่า สัตว์เลี้ยง ปศุสัตว์ ฯลฯ							
1.4 น้ำ : ลำธาร แม่น้ำ คุ้งน้ำ น้ำตก ทะเลสาบ น้ำพุร้อน ทะเล อ่างเก็บน้ำ เขื่อน ฯลฯ							

2. ทรัพยากรวัฒนธรรม	ลักษณะและผู้จัดการ	ที่ตั้ง (แผนที่)	การเข้าถึง	ผู้ใช้ประโยชน์	บริการนักท่องเที่ยว	ข้อมูลนักท่องเที่ยว	ชื่อผู้ที่จะติดต่อสถานที่ โทรศัพท์
2.1 มรดกวัฒนธรรม : ปราสาท ป้อม ที่เกิดคนสำคัญ โบราณสถาน โบราณวัตถุ หมู่บ้าน/เมืองวัฒนธรรม พื้นบ้าน ศูนย์ข้อมูล ศูนย์วัฒนธรรม สถาปัตยกรรม							
2.2 มรดกด้านศาสนา : โบสถ์ วิหาร สุเหร่า โบสถ์คริสต์ วัด สุสาน ศาสนสถาน เจดีย์ ปราสาทขอม พระพุทธรูปปางต่างๆ จิตกรรมฝาผนัง ประติมากรรม พระไตรปิฎก ไบเบิ้ล กุระอาน							
2.3 ศิลปชาติพันธุ์ : ชนกลุ่มน้อย ชาวเขา ดนตรี อาหาร หัตถกรรม ภาษาถิ่น การแสดงขนบธนนเนียมประเพณี							

3. ทรัพยากรมหกรรม	**ลักษณะและผู้จัดการ**	**ที่ตั้ง (แผนที่)**	**การเข้าถึง**	**ผู้ใช้ประโยชน์**	**บริการนักท่องเที่ยว**	**ข้อมูลนักท่องเที่ยว**	**ชื่อผู้ที่จะติดต่อสถานที่ โทรศัพท์**
3.1 มหกรรม : เฟสติวัลดนตรีชนิดต่างๆ แจ๊ส ป๊อบ การแสดงละคร เต้นรำ ลิเก หนังใหญ่							
3.2 การแข่งขันกีฬา (Tournaments) : กอล์ฟ เทนนิส ฟุตบอล มวย แข่งรถ แข่งม้าโชว์ ประกวดสุนัข							
3.3 งายแสดงสินค้าธุรกิจ : งานแสดงสินค้า เกษตรกรรม รถยนต์ เรือ อุปกรณ์กีฬา งานประชุม ประชุมสมาคม							
3.4 งานแสดงอื่นๆ : วันชาติ งานฉลอง งานฉลองถนนต่างๆ ขบวนแห่ หัตกรรม เกษตรกรรม ดอกไม้แสวงบุญ งานประกวด การถ่ายรูป							

4. ทรัพยากรกิจกรรม	**ลักษณะและผู้จัดการ**	**ที่ตั้ง (แผนที่)**	**การเข้าถึง**	**ผู้ใช้ประโยชน์**	**บริการนักท่องเที่ยว**	**ข้อมูลนักท่องเที่ยว**	**ชื่อผู้ที่จะติดต่อสถานที่ โทรศัพท์**
4.1 กิจกรรมนันทนาการ : สนามเด็กเล่น สนามกอล์ฟ สนามเทนนิส เส้นทางศึกษาธรรมชาติ ทางจักรยาน คลอง สระว่ายน้ำ โดดร่ม การพายเรือ ตกปลา							
4.2 กิจกรรมด้านบริการ : ขายปลีก อุปกรณ์แคมป์ปิ้ง เสื้อผ้าเฉพาะ เซรามิก แก้ว สินค้าโรงงาน ละคร ภาพยนต์ การอบสมุนไพร การนวด การรักษา							
4.3 สิ่งอำนวยความสะดวก : ทีวร์สวนผลไม้ ทัวร์อุทยานแห่งชาติ ฟาร์ม สวนพฤษชาติ ท้องฟ้าจำลอง สวนสนุก ทัวร์โรงงาน ท่าเรือ สวนสาธารณะ							

5. ทรัพยากรบริการ	**ลักษณะและผู้จัดการ**	**ที่ตั้ง (แผนที่)**	**การเข้าถึง**	**ผู้ใช้ประโยชน์**	**บริการนักท่องเที่ยว**	**ข้อมูลนักท่องเที่ยว**	**ชื่อผู้ที่จะติดต่อสถานที่ โทรศัพท์**
5.1 การขนส่ง : การเข้าถึง ยานพาหนะ เรือ รถไฟ รถยนต์ เครื่องบิน รถทัวร์ สนามบิน ท่าเรือ							
5.2 ที่พักแรม : โรงแรม 2-5 ดาว Home stay, Farm stay โมเต็ล หอพัก แคมปิ้ง หรือค่าย							
5.3 การต้อนรับ : ศูนย์ข้อมูล แผนที่ โบรชัวร์ ของที่ระลึก ป้ายบอกทาง ไกด์ท้องถิ่น บริษัททัวร์							
5.4 บริการอื่นๆ : การซ่อมต่างๆ ปั๊มน้ำมัน ธนาคาร ที่แลกเงิน ตำรวจ ท่องเที่ยว บริการสุขภาพและอุบัติเหตุ ไปรษณีย์ โทรศัพท์ ไฟฟ้า ประปา							

ตารางประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยว

ลักษณะทรัพยากร	**คุณสมบัติความโดดเด่น**	**ลูกค้าสำคัญ**	**โอกาสในการพัฒนา**
ทรัพยากรธรรมชาติ			
ทรัพยากรวัฒนธรรม			
เหตุการณ์จัดแสดง			
กิจกรรม			
บริการ			

ตารางการจัดอันดับความสำคัญของทรัพยากรการท่องเที่ยว

ลักษณะทรัพยากร	คุณสมบัติความโดดเด่น	ลูกค้าสำคัญ	โอกาสในการพัฒนา	อุปสรรคต่อการพัฒนา	อันดับ
ทรัพยากรธรรมชาติ					
ทรัพยากรวัฒนธรรม					
เหตุการณ์จัดแสดง					
กิจกรรม					
บริการ					

หมู่ที่ .....ตำบล .....
วันที่ .....เดือน ..... พ.ศ. ..... (ที่ทำการบันทึก)

ภาคผนวก ง

แบบสอบถาม

เรื่องปัจจัยความพร้อมในการพัฒนาพื้นที่บริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชลเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
สาขาการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
มหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรฒ

คำชี้แจง แบบสอบถามนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ประกอบการศึกษาวิจัยเท่านั้น ข้อมูลของท่านจะถูกเก็บไว้เป็นความลับ หากแต่มีการนำเสนอในภาพรวม กรุณาตอบข้อมูลตามความจริง โดยขีดเครื่องหมาย / ลงในคำตอบที่ท่านคิดว่าถูกต้องที่สุด

แบบสอบถามมีทั้งหมด 3 ตอน

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

หมายเหตุ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศหมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมทั้งวัฒนธรรมที่เกี่ยวเนื่องกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวโดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

1. ผู้เขียนแบบสอบถามคือ ☐ ประชาชนท้องถิ่น ☐ นักท่องเที่ยว

2. เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง

3. อายุ ☐ ต่ำกว่า 20 ปี ☐ อายุ 21-30 ปี
☐ อายุ 31-40 ปี ☐ อายุ 41-50 ปี
☐ อายุ 51 ขึ้นไป

4. ระดับการศึกษา ☐ ประถมศึกษา ☐ มัธยมศึกษา
☐ ปวช., ปวส. ☐ ปริญญาตรีหรือเทียบเท่า
☐ สูงกว่าปริญญาตรี

5. อาชีพ ☐ เกษตรกร ☐ รับจ้าง, ธุรกิจส่วนตัว
☐ รับราชการ / รัฐวิสาหกิจ ☐ นักเรียน / นักศึกษา
☐ อื่นๆ ระบุ.....

6. รายได้ / เดือน ☐ ต่ำกว่า 5,000 บาท ☐ 5,001-10,000 บาท
☐ 10,001-20,000 บาท ☐ 20,001-30,000 บาท
☐ สูงกว่า 30,000 บาท

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ท่านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชลในประเด็นต่อไปนี้ในระดับใด

คำชี้แจง โปรดขีดเครื่องหมาย / ลงใน ☐ ที่ตรงกับความคิดของท่าน

ประเด็นความคิดเห็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	ระดับความคิดเห็น					
	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	เห็นด้วย	เฉย ๆ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ไม่สามารถตอบได้
<u>ลักษณะแหล่งท่องเที่ยว</u> ***ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวในพื้นที่มีมากน้อยเพียงใด*** 1. มีความหลากหลายของทรัพยากรการท่องเที่ยว						
2. มีความโดดเด่น และความมีเอกลักษณ์ชัดเจน 2.1 ทางธรรมชาติ						
2.2 ทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี หรือโบราณสถาน						
2.3 ทางศิลปวัฒนธรรม และประเพณี						
3. มีการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้โดยง่าย และสะดวก						
4. มีความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ เช่น พันธุ์ไม้ พันธุ์พืช สิ่งมีชีวิต						
<u>การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ</u> ***มีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากน้อยเพียงใด*** 1. ด้านสิ่งแวดล้อม 1.1 มีการกำจัดขยะมูลฝอยอย่างเป็นระบบและเหมาะสม						
1.2 มีระบบการบำบัดน้ำเสียที่เหมาะสม						
1.3 มีสิ่งปลูกสร้างที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม						
2. ด้านโครงสร้างพื้นฐานบริการ และสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว 2.1 มีถนนที่ดีมีคุณภาพ						
2.2 มีจำนวนที่พักหรือโรงแรมที่มีความเหมาะสมและมีคุณภาพ						
2.3 มีจำนวนร้านอาหารเพียงพอและมีคุณภาพ						
2.4 มีจำนวนร้านขายของที่ระลึกเพียงพอและมีคุณภาพ						
2.5 มีจำนวนห้องน้ำเพียงพอและถูกสุขลักษณะ						
2.6 มีที่จอดรถที่มีขนาดเหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยว						
2.7 มีศูนย์บริการข้อมูลข่าวสารทางการท่องเที่ยวและให้ข้อมูลได้อย่างครบถ้วน						
2.8 มีการรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินที่เป็นระบบและมีประสิทธิผล						
3. บุคลากร						
3.1 มีจำนวนเจ้าหน้าที่ของรัฐให้บริการนักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ						
3.2 มีมัคคุเทศก์ให้บริการนักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ						

ประเด็นความคิดเห็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	ระดับความคิดเห็น					
	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	เห็นด้วย	เฉย ๆ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ไม่สามารถตอบได้
4. มีการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยว						
5. มีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างต่อเนื่องและตรงกลุ่มเป้าหมาย						
<u>กิจกรรมและกระบวนการในการให้การศึกษา</u> ***มีกิจกรรมและกระบวนการในการให้การศึกษาในระดับใด*** 1. มีกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ความเข้าใจ 1.1 ด้านธรรมชาติ เช่น ป้ายบอกชื่อพันธ์ไม้						
1.2 ด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศาสนา (ในบริเวณวัด)						
1.3 ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต						
2. มีการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการอนุรักษ์ และการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยว						
3. มีสื่อในการให้การศึกษาชัดเจน และให้ความรู้ครบถ้วน 3.1 แผ่นป้ายสื่อความหมาย						
3.2 แผ่นพับ โปสเตอร์ คู่มือ						
3.3 สไลด์ / วิดิทัศน์						
3.4 ห้องนิทรรศการ						
3.5 ห้องบรรยาย อภิปราย						
4. มีการให้ความรู้ จัดฝึกอบรม เกี่ยวกับการอนุรักษ์ เพื่อตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติแก่ประชาชนในชุมชน						
5. ควรมีการจัดฝึกอบรมอาชีพที่สนับสนุนการท่องเที่ยวให้แก่ประชาชนในชุมชน						
<u>การมีส่วนร่วม</u> ***ประชาชนมีส่วนร่วมตามประเด็นต่อไปนี้ในระดับใด*** 1. ประชาชนในชุมชนมีโอกาสเพิ่มรายได้ในการประกอบอาชีพต่าง ๆ ในการขายสินค้าแก่นักท่องเที่ยว						
2. ประชาชนในชุมชนมีโอกาสจัดตั้งองค์กรสมาคมหรือหน่อยงานที่มีบทบาทในการจัดการการท่องเที่ยว						
3. ประชาชนมีส่วนร่วมในการรักษาและสืบสานเอกลักษณ์ของชุมชน						
4. ประชาชนมีส่วนร่วมในการออกความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการและการพัฒนาการท่องเที่ยว						
5. ประชาชนมีโอกาสได้รับรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างเต็มที่						

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

คำชี้แจง โปรดเติมข้อความลงในช่องว่าง

<u>ความคิดเห็น</u>

1. ท่านคิดว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีความสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่บริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชล หรือไม่ อย่างไร

……

……

……

2. ท่านคิดว่าการท่องเที่ยวบริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชลในอนาคต มีความเป็นไปได้เพียงใด กรุณาให้เหตุผล

.....

.....

.....

3. ขณะนี้ท่านได้มีส่วนร่วมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่บริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชลหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

4. ข้อเสนอต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาพื้นที่บริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชลให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

4.1 พนักงานของรัฐ .....

.....

4.2 หน่วยงานเอกชน, ผู้ประกอบการ, ผู้ให้บริการ .....

.....

4.3 ประชาชนท้องถิ่น .....

.....

4.4 นักท่องเที่ยว .....

.....

ขอขอบคุณในความร่วมมือให้ข้อมูล
และการเสียสละเวลาของท่าน

ภาคผนวก จ

แบบสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ภาครัฐ

เรื่องปัจจัยความพร้อมในการพัฒนาพื้นที่บริเวณเขื่อนขุนด่านปราการชลเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
สาขาการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ผู้ให้คำสัมภาษณ์ ชื่อ ..... นามสกุล .....
สังกัดหน่วยงาน .....
ที่ตั้งหน่วยงาน .....
หน้าที่รับผิดชอบ, ตำแหน่งงาน .....
สัมภาษณ์เมื่อวันที่..... เดือน ..... พ.ศ. .....
ระหว่างเวลา ..... - .....
สถานที่ให้สัมภาษณ์ .....
ผู้ถามคำสัมภาษณ์ชื่อ .....

ประเด็นคำถามเพื่อการสัมภาษณ์ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1. ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะด้านลักษณะพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยว

.....
.....
.....

2. ความคิดเห็นและข้อเสนอะแนะด้านการบริหารจัดการ

.....
.....
.....

3. ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะด้านกิจกรรมและกระบวนการในการให้การศึกษา

.....
.....
.....

4. ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น

.....
.....
.....

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นางสาวทิพสุคนธ์ สะอ้าง
วันเดือนปีเกิด	23 กรกฎาคม 2520
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	1/260 หมู่ 7 ถนนรามอินทรา แขวงท่าแร้ง เขตบางเขน กรุงเทพฯ 10220
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2538	มัธยมศึกษาตอนปลาย จากโรงเรียนสารวิทยา
พ.ศ. 2541	ศิลปศาสตร์บัณฑิต (วิชาเอกภาษาอังกฤษธุรกิจ) จากสถาบันราชภัฏพระนคร
พ.ศ. 2546	ประกาศนียบัตรบัณฑิต (ป.บัณฑิต) สาขาการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
พ.ศ.2551	วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (วท.ม.) สาขาวิชาการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จากมหาวิทยาลัยศรีนครินวิโรฒ